

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA CURTEA DOMNEASCĂ DIN IAȘI*

Introducere. În ultima vreme, cercetările în domeniul arheologiei feudale din Moldova s-au amplificat, datorită săpăturilor arheologice efectuate în cuprinsul unor cetăți, curți domnești și boierești, precum și al unor așezări urbane. În timp ce problema satului feudal a fost mai puțin cercetată prin săpături, așezările urbane, cetățile și curțile fortificate s-au bucurat, în schimb, de mai multă atenție, rezultatele cercetărilor fiind concretizate în monografii, studii și articole.

În stadiul actual al cercetărilor, dându-se o deosebită amploare studierii monumentelor laice, există temeuri să se afirme că săpăturile arheologice metodice permit studierea principalelor probleme referitoare atât la apariția și dezvoltarea vechilor orașe moldovenești, în care au existat și curți domnești, cât și la precizarea importanței și rolului jucat de aceste curți domnești în procesul de urbanizare al unor centre feudale.

În condițiile noi de cercetare arheologică create de regimul democrat-popular din țara noastră, a fost posibilă organizarea pentru prima dată în Moldova a unor săpături intense la cetățile de piatră de la Suceava¹, Neamț² și Roman³, la cetă-

* Prezentul studiu a fost redactat de Al. Andronic (p. 169—183; 190—236; 259—278), Eugenia Neamțu (p. 236—259) și M. Dinu (p. 183—190).

¹ Șantierul Suceava, în *SCIV*, III, 1952, p. 432 și urm.; *SCIV*, IV, 1953, 1—2, p. 335 și urm.; *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 257 și urm.; Șantierul arheologic Suceava, — Piatra-Neamț, în *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 735 și urm.; Ion Nestor, Gh. Diaconu, M. Matei, T. Martinovici, N. Constantinescu și Șt. Olteanu, Șantierul arheologic Suceava, în *Materiale*, IV, 1957, p. 239 și urm.; Ion Nestor, T. Martinovici, M. Matei, Gh. Diaconu, Șt. Olteanu și N. Constantinescu, Șantierul Suceava, în *Materiale*, VI, 1959, p. 679 și urm.; V. Vătășianu, M. Matei, M. Nicorescu, T. Martinovici și N. Constantinescu, Șantierul arheologic Suceava, în *Materiale*, VII, 1960, p. 609 și urm.;

M. Matei, M. Nicorescu, Al. Andronic, Gh. Arion, T. Martinovici și Eug. Neamțu, Șantierul arheologic Suceava, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 741 și urm.; Gh. Diaconu și N. Constantinescu, Cetatea Șcheia, București, 1960; Gh. Diaconu, *О молдавских крепостях XIV — XV вв.*, în *Dacia*, NS, III, p. 535 și urm.; M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoricul orașului Suceava*, București, 1963.

² Șantierul arheologic Suceava — Cetatea Neamțului, în *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 797 și urm.; N. Constantinescu, *Date noi în legătură cu Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, XI, 1960, 1, p. 81 și urm.

³ L. Chițescu, *Cetatea nouă de la Roman în lumina cercetărilor arheologice*, în *Revista muzeelor*, II, 1965, număr special, p. 454.

țile de pământ de la Roman ⁴ și Bîrlad ⁵, la unele curți boierești (Palatul Cnejilor) ⁶ și îndeosebi la curțile domnești de la Suceava ⁷, Piatra-Neamț ⁸, Vaslui ⁹, Iași ¹⁰ și Huși ¹¹.

Dintre acestea din urmă prezintă o deosebită importanță curtea domnească din Iași, a cărei cercetare arheologică constituie subiectul prezentei lucrări.

Poziția geografică. Curtea domnească din Iași este așezată pe o terasă inferioară a râului Bahlui, în regiunea de contact a Cîmpiei Moldovei cu Podișul Central Moldovenesc, unde „Coasta Iașilor”, îndeplinind condiții naturale nefîlțite în altă parte a Cîmpiei Moldovei, a contribuit la impopulare ¹². Prundișurile, luturile și nisipurile acestei terase de vîrstă wûrmiană, în depunerile căreia s-au întîlnit deseori elemente de faună ca *Elephas primigenius* și mai recent specia *Elephas trogontherii* ¹³, au fost folosite și în trecut ca material de construcție și de uz casnic, alcătuiind materia primă la producerea cărămizilor, țiglelor de acoperiș, olanelor pentru conducte de apă, precum și a ceramicii ornamentale și de uz casnic. Existența din abundență în această regiune a materialului lemnos, necesar construcțiilor și uneltelor agricole, a finețelor și luncilor, propice creșterii vitelor, precum și a condițiilor prielnice de climă și a altor factori geografici naturali ¹⁴, a constituit în această zonă de contact un loc propice pentru o așezare umană. Aceasta din urmă, ca urmare a dezvoltării forțelor de producție, a creșterii populației și a comerțului, s-a transformat cu timpul, în virtutea unui îndelungat proces economic, într-un centru feudal cu caracter urban.

Istoricul cercetărilor. Încă la începutul secolului nostru, N. A. Bogdan semnală că profesorul Teohari Antonescu descoperise diverse obiecte arheologice pe teritoriul orașului Iași, „în niște dărîmături de maluri . . . , nu departe de curtea domnească, unde se află temelii orașului vechi” ¹⁵. În felul acesta, prezența curții domnești într-un anumit loc pe teritoriul orașului Iași era pusă de autor, pe bună dreptate, în legătură cu nucleul inițial al târgului feudal.

⁴ L. Chișescu, *Ceramica șampilată de la Roman și unele probleme în legătură cu purtătorii ei în Moldova*, în SCIV, XV, 1964, 3, p. 411 și urm.; M. D. Matei, *Cîteva probleme de cronologie ridicate de cercetările din cetatea de pământ de la Roman*, în SCIV, XV, 1964, 4, p. 506—507; L. Chișescu *Новые исторические данные о мушатиинской крепости в Румынии, в свете археологических исследований*, în *Dacia*, N.S., IX p. 455 și urm.

⁵ M. D. Matei, *Date noi în legătură cu cetatea de pământ de la Bîrlad*, în SCIV, X, 1959, 1, p. 117 și urm.; idem, *Săpăturile de salvare de la Cetatea de pământ de la Bîrlad*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 645 și urm.; M. D. Matei și L. Chișescu, *Некоторые исторические выводы археологического исследования земляной крепости в Бырладе*, în *Dacia*, N.S., VII, p. 439 și urm.

⁶ Gh. Diaconu, *Ceahlău-Palatul Cnejilor*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 78—79.

⁷ Vezi nota 1.

⁸ *Șantierul arheologic Piatra-Neamț*, în SCIV, VI, 1955, 3—4, p. 819 și urm.; *Sondajele de la Piatra-Neamț*, în *Materiale*, IV, 1957, p. 261—264; *Sondajele de la Piatra-Neamț*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 359 și urm.; C. Matasă, I. Zamoșteanu și M. Zamoșteanu, *Săpăturile dela Piatra-Neamț*, în *Materiale*, VII, 1960, p. 339 și urm.

⁹ Al. Andronic, Eug. Neamțu și Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 89 și

urm.; Al. Andronic, I. Ioniță și Fl. Banu, *Șantierul arheologic de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 795 și urm.

¹⁰ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *Curtea domnească din Iași în lumina recentelor descoperiri arheologice*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, București, Edit. Academiei, 1965, p. 247 și urm.

¹¹ Al. Andronic, Eug. Neamțu și Gh. Melinte, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice de la Huși*, în *Revista muzeelor*, II, 1965, număr special, p. 456.

¹² *Monografia geografică a R. P. R.*, I, București, 1960, p. 242—246; C. Martiniuc și V. Băcăuanu, *Harta geomorfologică a orașului Iași*, în AȘU, Iași, secțiunea a II-a Științe naturale, t. V, 1959, p. 183; I. Șandru, C. Martiniuc, Șt. Păunel și S. Chiriacescu, *O variantă a schiței-program de sistematizare a orașului Iași*, în AȘU, Iași, secțiunea a II-a, Științe naturale, t. I, 1956, fasc. 1, p. 340; M. David, *Relieful coastei Iașilor și problemele pe care le ridică sub raportul geomorfologie și antropogeografie*, în *Lucrările Societății „D. Cantemir” Iași*, 1941, p. 41 și urm.

¹³ N. Macarovici și N. Zaharia, *Elephas trogontherii Pholig de Holboca-Iassy (Roumanie)*, în *Folia Quaternaria*, 12, Krakow, 1963.

¹⁴ *Monografia geografică a R. P. R.*, vol. I, p. 318, 570—571 și 672—679.

¹⁵ N. A. Bogdan, *Orașul Iași*, ed. a 2-a, Iași, 1913, p. 3.

Nu încapă îndoială că vechea curte domnească, o construcție din epoca feudală, nu poate fi pusă în legătură cu o presupusă cetate din epoca romană, așa cum susțineau, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, Gh. Asachi și G. Săulescu, atît în rapoartele înaintate Eforiei orașenești, cît și prin articolele publicate¹⁶. Această idee a căpătat o circulație mare mai ales după apariția în 1845 a articolului *Palatul Ocîrmuirii din Iași*, unde se afirma că „cea mai veche, cea mai însemnată, cea mai frumoasă zidire din Iași” este curtea domnească, care „prin temeliiile sale este legată cu epoca romanilor”¹⁷.

De asemenea, nu poate fi acceptată nici părerea lui N. A. Bogdan că voievozii moldoveni au înnoit fortificațiile din epoca romană¹⁸. Totuși, N. A. Bogdan, referindu-se la vatra orașului, considerată de dînsul a fi pe locul vechii curți domnești, nu uită să sublinieze că numai prin cercetări arheologice s-ar putea aduce „dovezi mai sigure despre vechimea acestui oraș”¹⁹.

În legătură cu unele vestigii descoperite întîmplător pe locul palatului domnesc din Iași, C. I. Istrati menționa, pe lângă construcții de piatră, diverse cărămizi pavimentare, țigle de acoperiș și ceramică decorativă²⁰. Mai tîrziu, cu ocazia începerii construirii palatului administrativ, pe locul vechilor curți domnești, N. A. Bogdan, folosind în primul rînd informațiile documentare, a publicat un articol despre curtea domnească din Iași²¹. În 1916, V. Drăghiceanu semnala că palatul lui Ștefan cel Mare a fost dărîmat „fără să se fi făcut un releveu sau fotografii”²², referindu-se desigur la lucrările arhitectului I. D. Berindei, care a dărîmat ruinele vechiului palat al ocîrmuirii, distrus încă la 15 ianuarie 1880 de un puternic incendiu.

În anii următori primului război mondial, puțini cercetători au fost atrași de studierea pe cale istorică sau arheologică a palatului domnesc din Iași. Unele mențiuni indirecte apar la C. Bobulescu²³ și D. C. Moruzi²⁴, iar I. D. Berindei, în articolul consacrat cetății Iașului²⁵, nu aduce nimic nou față de cele afirmate de N. A. Bogdan în monografia istorică și socială a orașului Iași.

Un studiu științific privind curtea domnească din Iași a fost elaborat de profesorul O. Tafrali, care, folosind atît datele documentare, știrile din cronici și din serierile călătorilor străini, cît și informații inedite din diverse însemnări de epocă, face un istoric al acestui complex arhitectonic, însoțit și de un plan al ruinelor incintei exterioare²⁶. Despre aceste ruine amintea în 1933 V. Drăghiceanu, insistînd să se păstreze zidul curții domnești în starea în care se afla, deoarece, dărîmîndu-se unele case din fața palatului administrativ, „s-au găsit urme din împrejmuirea vechiului palat a lui Ștefan cel Mare”²⁷.

¹⁶ N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 19–21, cu trimiteri la *Gazeta de Moldavia*, nr. 51 din 1850, și *Calendarul pentru români din 1853*.

¹⁷ *Calendar pentru poporul românesc pe anul 1845*, Iași, an. IV, 1845, p. 135–144, cu o litografie reprezentînd Palatul Ocîrmuirii la acea vreme.

¹⁸ N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 20.

¹⁹ *Ibidem*, p. 4.

²⁰ C. I. Istrati, *Biserica și podul de la Borsesci, precum și o ochire relativă la bisericile zidite de Ștefan cel Mare*, în *An. Acad. Rom.* seria a 2-a, t. XXVI, București, 1904.

²¹ N. A. Bogdan, *Curtea domnească din Iași din vremuri și de acum*, în *Arhiva*, Iași, XX (1909), p. 499 și urm.

²² V. Drăghiceanu, *Palatul lui Ștefan cel Mare din Iași*, în *BCMI*, IX (1916), p. 48.

²³ C. Bobulescu, *Iașul la 1400*, în *Biserica ortodoxă română*, București, 1922, an. 40, nr. 5 (401), p. 372–378.

²⁴ D. C. Moruzi, *Curtea domnească din Iași. Ulița Mare și Podul Verde*, în *Ramuri*, Craiova, 1921, nr. 10–11, p. 290–295, și nr. 12, p. 322–328.

²⁵ I. D. Berindei, *Istoricul cetății și orașului Iași de la întemeiere*, în *Ilustrația*, nr. 115–118, vol. XIV, București, 1925, p. 141.

²⁶ O. Tafrali, *Curțile domnești din Iași*, în *ArArch*, IV (1931–1932), p. 81–86, 2 il. și un plan.

²⁷ V. Drăghiceanu, *Incinta Palatului din Iași*, în *BCMI*, XXVI (1933), p. 38.

Prima cercetare metodică, din punct de vedere arheologic, pe locul curților domnești din Iași s-a efectuat prin cercetări de suprafață pe teritoriul orașului Iași și împrejurimi în 1952—1955 de către colaboratorii Muzeului de antichități din Iași²⁸. Cu această ocazie s-a stabilit că pe locul unde se află în prezent Palatul Culturii se găsesc resturi de locuire din neolitic, din epoca migrațiilor, precum și din perioada feudală. Astfel, au fost identificate urme de locuire din faza Cucuteni B²⁹, iar din epoca migrațiilor s-au descoperit fragmente ceramice lucrate la roată, aparținând culturii Sîntana de Mureș³⁰. Cele mai numeroase urme de viață aparțineau însă epocii feudale, datînd din secolele XV—XVIII³¹. Alături de ceramica locală de bucătărie și de masă, reprezentată prin oale, borcane și castroane, străchini, farfurii, cești, pahare și ulcioare, s-a descoperit și ceramică de uz casnic de import, de proveniență otomană, datînd din secolul al XVII-lea³². Din aceeași vreme sînt și plăcile de faianță de proveniență otomană descoperite aici pentru prima dată, împreună cu teracote nesmălțuite și smălțuite³³.

În felul acesta, pe baza cercetărilor de suprafață, s-a putut ajunge la concluzia că în secolele XV—XVI, pe terasa inferioară a Bahluiului, pe locul vechii curți domnești, a existat o așezare feudală temeinică. Aceste constatări au fost confirmate de cercetările din 1956—1960 de pe teritoriul orașului Iași, cu care prilej s-au adus noi precizări referitoare la nucleul inițial al vechiului târg Iași.

Astfel, în 1956, cu ocazia săpăturilor pentru instalarea cablului telefonic, au fost descoperite, în preajma Palatului Culturii, numeroase materiale arheologice datînd din secolul al XVII-lea, asemănătoare celor descoperite în anii precedenți. Tot aici, în vara anului 1958, într-un șanț săpat între Palat și statuia lui Ștefan cel Mare, au fost descoperite fragmente ceramice neolitice aparținînd fazelor Precucuteni și Cucuteni B. Faza Precucuteni a fost documentată prin fragmente ceramice cu decor incizat, asociat cu impresiuni în formă de puncte, precum și printr-un fragment ceramic de culoare neagră cu motive incizate și pictură roșie crudă³⁴. Totodată au fost scoase la iveală resturi de podele de locuință și foarte numeroase fragmente ceramice din faza Cucuteni B³⁵.

Pe același loc a fost documentată și o fază de locuire din Latène-ul II, prin descoperirea unor fragmente ceramice tipice acestei perioade, asociate cu un fragment de margine de vas, de tip bastarnic, din pastă gălbuie și cu buza fațetată. De la începutul epocii migrațiilor (secolul al IV-lea e. n.) datează resturi de ceramică din pastă fină sau zgrunțuroasă de culoare cenușie, aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

De asemenea, în vara anului 1958, cu ocazia unor săpături din interiorul camerelor bibliotecii regionale, cu sediul în Palatul Culturii, s-au putut efectua cercetări care au dus la constatări importante privind nivelurile de locuire de pe suprafața ocupată actualmente de acest palat. Săpătura efectuată în formă de puț patrulater cu laturile de 2,60 × 2,10 m a atins o adîncime de 3 m de la nivelul parterului palatului. Prin această săpătură s-au spart trei pavaje de mortar, precum

²⁸ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Cercetări arheologice în orașul Iași și împrejurimi*, în *SCȘ Iași*, VII, 1956, nr. 2, p. 1 și urm.

²⁹ *Ibidem*, p. 21 și 20, fig. 11/1.

³⁰ *Ibidem*, p. 21 și 20, fig. 11/2—3.

³¹ *Ibidem*, p. 21 și urm.; fig. 11/4—13, fig. 12/13, 14.

³² *Ibidem*, p. 25, fig. 15/2—3, 5.

³³ *Ibidem*, p. 25, fig. 15/1, 4, p. 27, fig. 18/1—6.

³⁴ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1956—1960*, în *AM*, II—III, 1964, p. 412, fig. 2/1—4.

³⁵ *Ibidem*, p. 412, fig. 2/5—10.

și o serie de straturi, datînd din epoca feudală. Cu această ocazie, sub cel mai vechi pavaj a fost descoperit un mormînt. Scheletul zăcea întins pe spate, cu mîinile aduse pe piept și orientat V—E, lipsind orice fel de obiecte. După toate probabilitățile, ar rezulta că pe locul vechii curți domnești, construită la începutul secolului al XV-lea, a existat un cimitir medieval mai vechi. De altfel, o fază de locuire din secolul al XIV-lea a fost documentată pe acest loc, în 1958, prin descoperirea unor fragmente ceramice provenind de la vase cenușii lucrate la roata rapidă, de factură orășenească³⁶, asemănătoare cu ceramica descoperită anterior pe teritoriul orașului Iași³⁷.

Cele mai importante descoperiri însă au fost făcute cu prilejul săpăturilor metodice din 1960—1961.

★

Descrierea săpăturilor. Din cercetările anterioare anului 1960 s-a putut stabili cu certitudine că terasa inferioară a Bahluiului, pe locul vechii curți domnești, a fost intens locuită, începînd cu neoliticul dezvoltat și pînă în zilele noastre.

Problema prezintă o deosebită importanță pentru lămurirea începuturilor vieții orășenești din așezarea feudală Iași, precum și a precizării căilor de dezvoltare în timp și spațiu a acesteia, dat fiind faptul că prezența unei curți domnești a jucat un rol important, grăbind procesul de urbanizare al așezării respective.

De aceea, în planul de perspectivă al Muzeului de istorie a Moldovei au fost prevăzute cercetări arheologice metodice pe locul vechii curți domnești. Astfel, în vara anului 1960, cu ocazia construirii Teatrului de vară din imediata apropiere a Palatului Culturii, s-au efectuat săpături arheologice pe versantul de sud-est al terasei inferioare a Bahluiului³⁸.

Săpăturile arheologice de pe locul vechii curți domnești au avut scopul, pe de o parte, să salveze resturile ruinelor feudale afectate de construcția Teatrului de vară, iar pe de altă parte să cerceteze metodic ansamblul construcțiilor feudale descoperite, pentru a se întocmi planul curții domnești, precizîndu-se, totodată, etapele de construcție și de refacere ale acestui important monument istoric și arheologic.

Săpăturile, începute în luna mai 1960, au urmărit inițial salvarea resturilor de cultură materială scoase la iveală în cele două casete de circa 10 × 10 m (A și B), săpate de constructorii Teatrului de vară pînă la adîncimea de 3 m față de nivelul actual, precum și în porțiunea de teren taluzat, între cele două casete (sectorul C). Totodată, pentru verificarea unor constatări făcute cu prilejul scoaterii la suprafață, în condiții neconcludente, a unor resturi ceramice din faza Cucuteni B, s-a trasat și secțiunea C₁ (fig. 1).

În casetele A și B au fost dezvelite o parte din ruine, aparținînd unor ziduri de suprafață sau unor temelii ale curții domnești, cu o grosime variînd între 0,50

³⁶ *Ibidem*, p. 414, fig. 3/1—2.

³⁷ Al. Andronic, *Contribuții arheologice la istoricul orașului Iași în perioada feudală*, în *AM*, I, 1961, p. 275—276.

³⁸ La săpături, desfășurate din mai și pînă în octombrie 1960, au participat Al. Andronic (responsabil), M. Dinu (responsabil-adjunct), N. Berlescu, M. Florescu, I. Ioniță, T. Martinovici, Eug. Neamțu și D. Gh. Teodor

(membri). De asemenea, în intervalul 27 iunie—24 iulie 1960, studenții din anii III și IV de la Secția de istorie de la Facultatea de istorie și filozofie de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași au lucrat pe șantier, efectuînd practica în producție sub conducerea lectorului universitar M. Dinu.

și 0,90 m, ajungând uneori pînă la 1 m. De asemenea, în sectorul C a fost scoasă la iveală o platformă de zidărie masivă. Deoarece destinația și rolul acestor construcții în sistemul de fortificare al curții domnești nu se puteau preciza în condițiile de lucru ale șantierului Teatrului de vară, s-a preconizat o cercetare prin secțiuni și dezveliri pe suprafață.

Totuși, salvîndu-se zidurile de la distrugere, ca și o bună parte din materialul arheologic, s-a putut preciza că în caseta A au fost dezvelite zidurile incintei exterioare ale curții domnești, de pe latura sud-estică, într-o anumită fază de construcție a curții. Cu acest prilej s-a constatat că zidul incintei exterioare, datînd dintr-o fază ulterioară, a fost construit într-un strat de depuneri menajere, din care s-a scos un foarte bogat și variat material ceramic din secolul al XVII-lea. Astfel, dezvelindu-se ziduri și temelii adăugate unele la altele, s-a ivit necesitatea lămuririi problemei fazelor de construcție în sectorul dat. Tot aici fusese degajată o porțiune apreciabilă din zidul incintei exterioare, descoperindu-se, în spatele unui arc de descărcare, un alt zid, al cărui parament diferă de cel al zidului descoperit inițial. În afară de aceasta s-a putut observa că zidul incintei exterioare din secolul al XVII-lea se fundase pe un alt zid, indiscutabil aparținînd unei faze anterioare.

În felul acesta, caseta A, adîncită pînă la 3 m față de nivelul actual, constituia un important punct al cercetărilor metodice, preconizîndu-se efectuarea unei secțiuni în dreptul arcului de descărcare, pentru a se stabili vechimea și succesiunea în timp a pînzelor de ziduri dezvelite aici (fig. 1).

În caseta B lucrările efectuate de constructori pînă la o adîncime de 3 m față de nivelul actual au dus la descoperirea unor ziduri cu parament, temelii de ziduri, conducte de apă din olane roșii protejate cu cărămizi. Totodată a fost scos la iveală și un bogat material ceramic, îndeosebi teracote, din secolele XVII—XVIII. În această casetă a fost identificat zidul incintei exterioare din secolul al XVII-lea, la care s-au adăugat diverse construcții cu caracter gospodăresc. Astfel, la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea au fost construite din piatră unele încăperi în afara incintei exterioare, în imediata apropiere a șanțului de apărare, într-o perioadă cînd acesta, umplut parțial cu resturi menajere, își pierduse funcția sa inițială (fig. 1).

În sectorul C, unde s-a taluzat terenul în conformitate cu proiectul inițial de construire al Teatrului de vară, au fost dezvelite mai multe ruine, reprezentînd părți din incinta exterioară a curții domnești din secolul al XVII-lea. Degajarea parțială a unei platforme masive de piatră, prinsă cu mortar din var hidraulic și avînd tiranți dispuși în rețea perpendiculară, a atras atenția în vederea efectuării unor cercetări metodice, deoarece ruina respectivă prezenta un deosebit interes pentru problema tehnicii construcțiilor feudale din Moldova, îndeosebi din secolul al XVII-lea. Și din acest sector a fost recoltat un bogat material ceramic din secolele XVII—XVIII (fig. 1).

Secțiunea C₁, trasată în vederea stabilirii raportului stratigrafic dintre diversele materiale neolitice scoase la suprafață în condiții neconcludente, a dat rezultatele dorite, putîndu-se face precizări deosebit de importante în legătură cu popularea acestei terase în perioada neoliticului dezvoltat, dar mai ales în epoca feudală, cînd aici apar primele construcții din piatră. Secțiunea a prilejuit, în

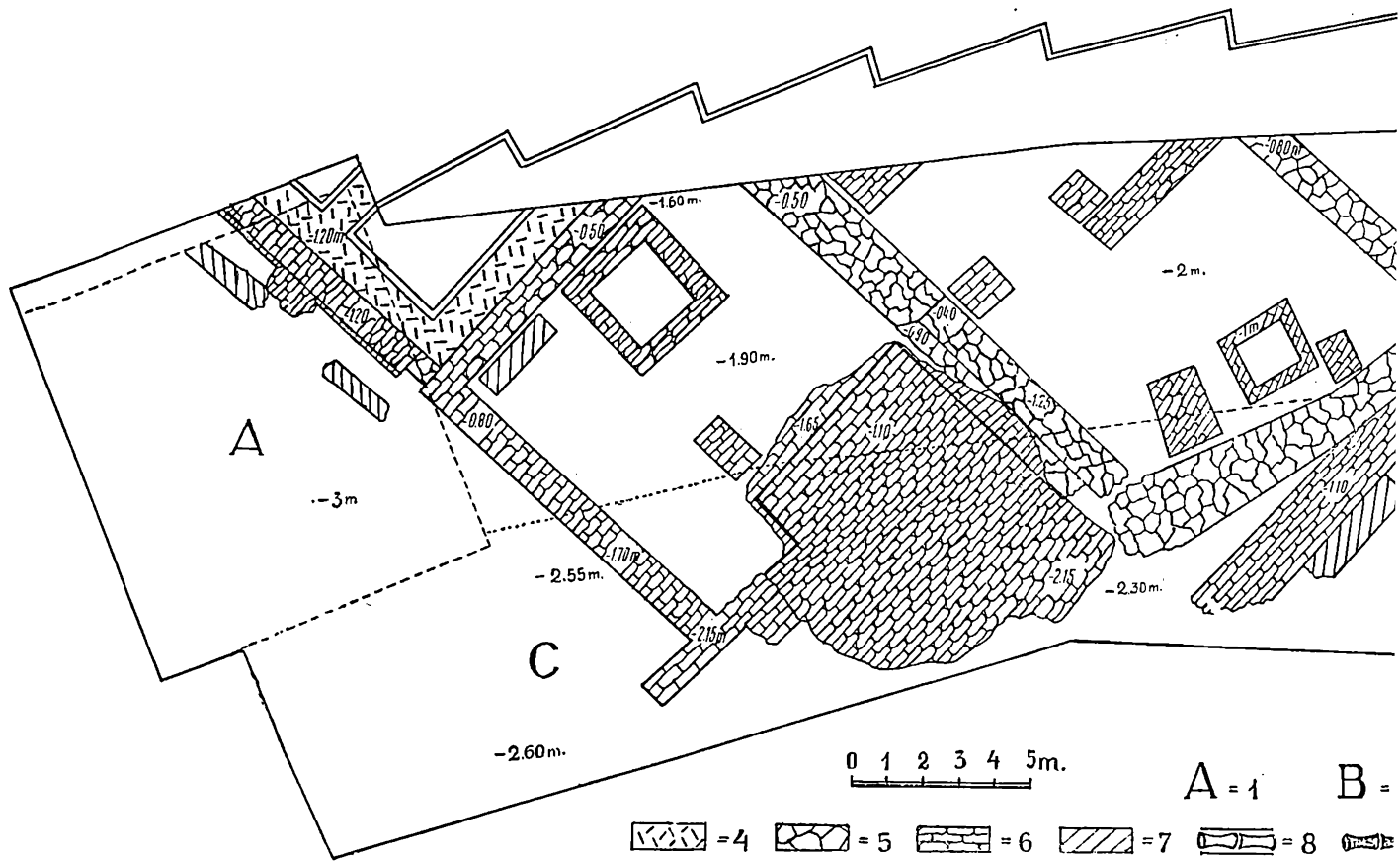
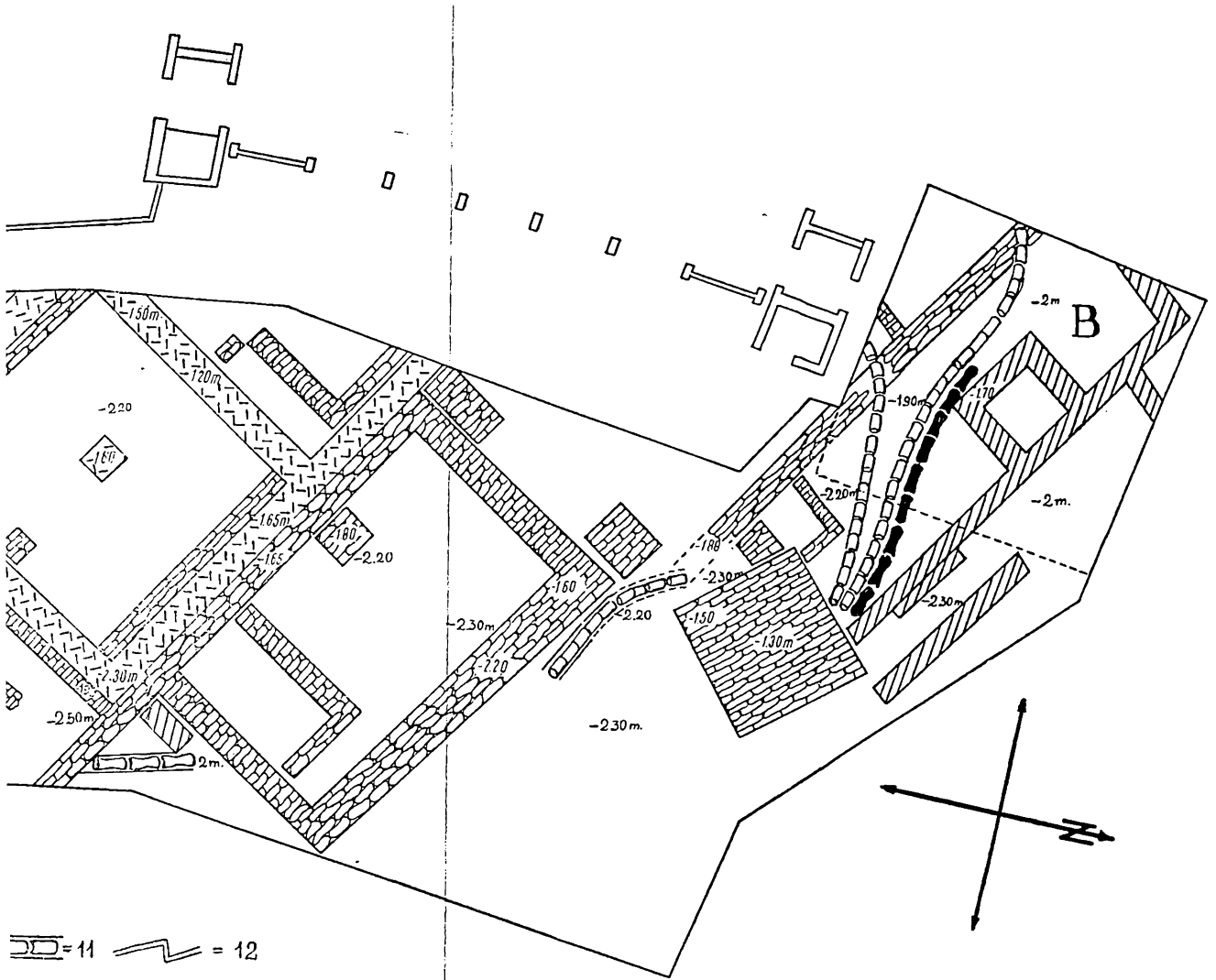

Fig. 1. — Planul săpăturilor de la Curtea domnului din Iași: 1 — caseta A; 2 — caseta B; 3 — sectorul A; 4 — ziduri din secolul al XV-lea; 5 — ziduri din secolul al XVI-lea; 6 — ziduri din secolul al XVII-lea; 7 — ziduri din secolul al XVIII-lea; 8 — conducte de apă; 9 — conducte de aer condiționat.

II-lea; 9 — conducte de apă din secolul al
 — conducte de apă din secolul al XIX-lea;
 te de canalizare din secolul al XIX-lea;
 e vest a Teatrului de vară.

primul rînd, stabilirea raportului stratigrafic, pe această terasă, între culturile materiale neolitice din fazele Precucuteni și Cucuteni B, iar în al doilea rînd identificarea nivelului de călcare al primilor constructori ai curții domnești.

În continuare, îndată ce lucrările de construcție au încetat în sectorul ruinelor descoperite, permițîndu-se, așa cum s-a cerut, efectuarea unor săpături metodice, acestea au fost concepute în vederea stabilirii raportului stratigrafic dintre diversele complexe și a precizării planimetriei întregului complex al construcțiilor feudale identificate.

În acest scop au fost trasate 13 secțiuni (A I, II—XI, Va și VIa), cu o lățime de 1,50 m și o lungime variind între 4 și 14 m, în funcție de complexe sau de necesitățile impuse de lucrările șantierului, ținînd seama de faptul că în sectorul C începuse taluzarea parțială a spațiului dintre casetele A și B. În felul acesta a fost cuprinsă, într-o rețea de șanțuri, întreaga suprafață de teren destinată foaierei Teatrului de vară.

În secțiunile a II-a și a IV-a au fost semnalate resturi ale diverselor pavaje din pietre mari și mijlocii din incinta curții domnești, datînd din secolele XVII—XVIII. În capătul vestic al secțiunii a II-a a fost dezvelit un zid orientat N—S, făcînd corp comun cu zidul din caseta A orientat V—E, construit pe un zid anterior, reprezentînd, așa cum s-a dovedit în timpul cercetărilor, o prelungire în direcția est a incintei exterioare din secolul al XVII-lea. Secțiunea a III-a a dat la iveală un zid perpendicular pe zidul incintei exterioare din secolul al XV-lea, făcîndu-se dovada că în această parte a terasei se găsește colțul de sud-est al curții domnești din secolul al XV-lea.

În secțiunea a V-a s-a descoperit latura de vest a construcției masive de piatră, surprinsă în sectorul C. Cu acest prilej s-a putut observa, pe cale stratigrafică, fundarea acestei construcții într-un strat datînd din secolul al XVII-lea, fiind un argument în plus în ceea ce privește datarea în acest secol a construcției respective, care, după cum s-a dovedit ulterior, reprezintă un turn pătrat.

În secțiunea a VI-a s-a descoperit un zid din secolul al XVIII-lea și o conductă de apă din olane roșii cu protecție de piatră. Aceasta din urmă, orientată V—E, era distrusă în partea de est, lipsindu-ne de posibilitatea de a preciza dacă cisterna patrulateră descoperită aici putea fi pusă în legătură cu conducta de mai sus. Din cauza unor deranjamente moderne, care au dus la distrugerea de punctelor pînă la o anumită adîncime, nu s-au putut face observații precise în vederea stabilirii legăturii ce ar fi putut exista între cisternă și conducta respectivă. Cisterna pare să fie însă destul de veche, deoarece din umplutura ei au fost scoase materiale arheologice din secolele XVI—XVII și îndeosebi ceramică și plăci de faianță de proveniență otomană.

Și în secțiunile a VII-a și a VIII-a au fost descoperite, de asemenea, ziduri și temelii. Dintre acestea, s-a impus cercetării amănunțite zidul din secțiunea a VIII-a, unde a fost identificat colțul unui bastion patrulater din secolul al XV-lea.

În felul acesta rețeaua de secțiuni a dus la constatarea că întreaga porțiune de teren afectată viitorului foaier al Teatrului de vară, care reclama anumite amenajări și deci eventuale distrugerii de ziduri, cuprindea, la o adîncime de 1—2 m, resturi ale ruinelor curții domnești din secolele XV—XVIII, care trebuiau în primul rînd salvate și în al doilea rînd cercetate metodic.

Dovedindu-se astfel, prin varietatea complexelor descoperite, importanța obiectivului cercetat, s-a stabilit ca ruinele descoperite să fie conservate, în starea în care s-au găsit, construindu-se un planșeu de beton armat, care să servească și drept foaier al Teatrului de vară. În acest scop s-a procedat la dezvelirea pe suprafață a întregului teren cercetat, pentru a se stabili și întocmi planul ruine-

Fig. 2. — Vedere generală a ruinelor dezvelite.

lor. Planul respectiv era absolut necesar și constructorilor, deoarece condiționa în mod direct amplasarea pilonilor de beton armat ai planșeului ce urma să se construiască.

În felul acesta a fost săpată o suprafață de peste 1 000 m², dezvelindu-se aproape în întregime ruinele de pe latura de sud-est a vechii curți domnești (fig. 1).

Concomitent cu cercetările arheologice s-au desfășurat, în continuare, cu sprijinul autorităților locale³⁹, lucrările de conservare și protejare a ruinelor descoperite (fig. 2).

În acest fel, prin acoperirea ruinelor cu un planșeu de beton armat, s-a creat posibilitatea de a se organiza un viitor muzeu în care se vor expune unele materiale originale scoase din săpături, precum și planuri și texte explicative

³⁹ Conservarea și protejarea ruinelor sub un planșeu de beton a fost avizată de forurile tutelare ale Academiei Republicii Socialiste România, în urma vizitei la fața locului a prof. univ. Virgil Vătășianu, membru co-

respondent al Academiei, acad. Emil Condurachi, directorul Institutului de arheologie al Academiei, și acad. C. Daicoviciu, precum și de Direcția monumentelor istorice din C.S.C.A.S.

privind curtea domnească din Iași în evoluția sa. Lucrările de conservare ale acestui monument, realizate în scurt timp în incinta Teatrului de vară, reprezintă dovada unei îmbinări fericite între cercetarea trecutului istoric și actualele realizări ale oamenilor muncii din țara noastră.

★

Stratigrafia. Săpăturile metodice de pe locul vechii curți domnești, prin secțiuni și dezveliri pe suprafață, au permis stabilirea raporturilor stratigrafice dintre diversele complexe descoperite.

Stratigrafia locului cercetat este aproape identică în toate secțiunile trăsate, fiind identificate în succesiunea lor depunerile din neolitic, Latène, începutul epocii migrațiilor, perioada prefeudală și epoca feudală.

În ceea ce privește raportul stratigrafic dintre culturile Precucuteni și Cucuteni B, este edificatoare stratigrafia observată în profilul peretelui de est al secțiunii C₁. Astfel, la baza depunerilor se află solul viu, reprezentat prin lutul galben-verzui, peste care zace un strat de pământ brun-roșcat, gros de circa 15—30 cm, cu resturi ceramice din faza Precucuteni. Deasupra acestui strat se află o depunere de pământ brun-roșcat, compact și pigmentat, cu o grosime de 10—20 cm, în care s-au găsit numeroase fragmente de chirpici ars de la podelele și pereții locuințelor cucuteniene, precum și fragmente ceramice pictate aparținând fazei Cucuteni B. Peste nivelurile de locuire neolitice se află o depunere de pământ negru, în cuprinsul căreia s-au observat unele fragmente ceramice atipice, precum și unele neolitice, probabil purtate. Acest strat ar corespunde cu perioada prefeudală, deoarece deasupra lui se găsește humusul medieval, cu o grosime variind între 10 și 20 cm. Humusul medieval este reprezentat printr-un strat de pământ negru compact, avînd la partea superioară resturi de piatră și mortar amestecate cu lut galben. Aceste resturi provin de la săpăturile fundațiilor primelor construcții de piatră de pe această terasă. Acest nivel ar corespunde deci primei faze de construcție a curții domnești. Peste acest strat s-au depus altele de nivelare, în care s-au fundat apoi diverse ziduri din fazele ulterioare. În această parte a terasei se observă o depunere de pământ negru

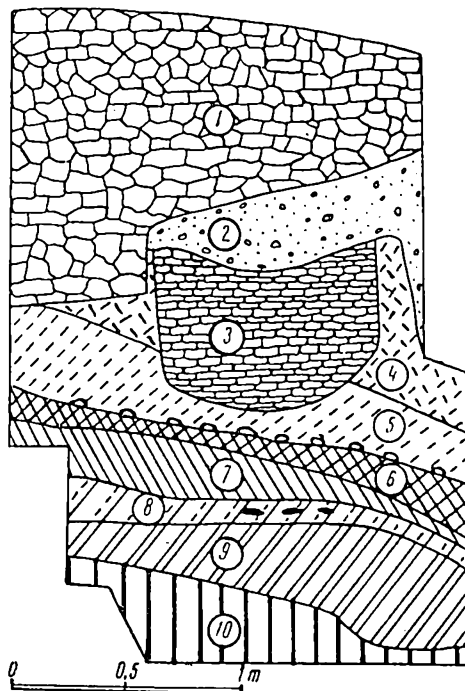

Fig. 3. — Profilul de est al secțiunii C₁: 1 — temelie de piatră cu fragmente de cărămizi prinse în mortar; 2 — groapă din secolul al XVII-lea; 3 — temelie de piatră; 4 — nivelare cu pământ negru purtat, amestecat cu cărbune și fragmente de cărămizi; 5 — depunere de pământ negru; 6 — strat de pământ negru cenușos cu pietre și mortar la partea superioară; 7 — strat de pământ negru compact; 8 — sol brun-roșcat cu resturi ceramice și chirpici ars; 9 — sol brun-roșcat cu resturi precucuteniene; 10 — sol viu.

cu o grosime variind între 20 și 40 cm, aflată deasupra nivelului de călcare al constructorilor și care ar reprezenta o nivelare. Deasupra urmează un alt strat de nivelare, cu o grosime între 20 și 60 cm, din pământ negru purtat, amestecat cu cărbune și fragmente de cărămidă. De la nivelul acestui strat de umplură se fundează un zid de piatră și cărămidă, datînd din secolul al XVII-lea. Zidul a fost în parte demantelat, rămînînd în urma scoaterii pietrelor o groapă care s-a

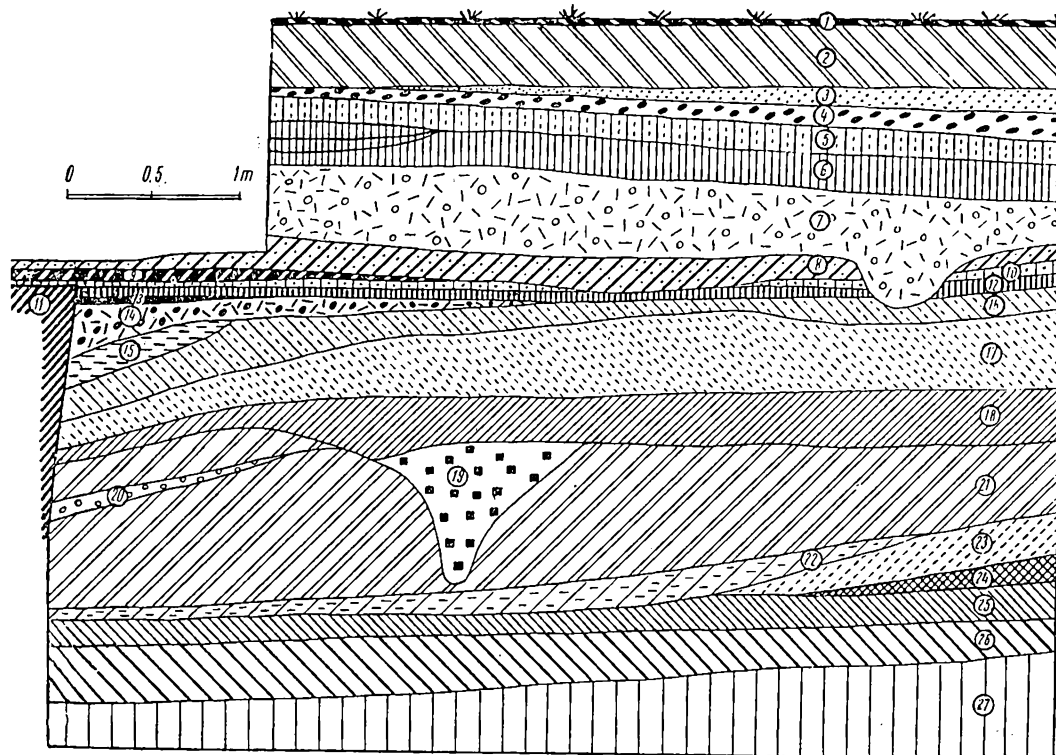

Fig. 4. — Profilul de sud al secțiunii a V-a: 1 — sol vegetal actual; 2 — nivelări recente; 3 — pământ cu mult cărbune; 4 — pământ galben de umplură cu resturi de pavaj; 5 — pământ cenușos cu resturi de cărbune; 6 — pământ brun cu pietre și cărămidă; 7 — pământ de umplură amestecat cu pietre mari și mijlocii; 8 — cărbune și cenușă; 9 — pământ amestecat cu resturi de birne carbonizate; 10 — pământ galben purtat; 11 — bastion din secolul al XVII-lea; 12 — depunere de pământ negru-cenușos; 13 — arsură; 14 — strat de nivelare cu pământ galben nisipos; 15 — strat de moloz; 16 — depunere de moloz, cărămidă și pietre; 17 — pământ de umplură cu resturi de mortar; 18 — pământ galben-cenușos; 19 — groapă din secolul al XV-lea; 20 — lentilă de mortar; 21 — pământ de umplură galben-brun; 22 — pământ galben amestecat cu mortar; 23 — pământ negru-cenușos pigmentat cu mortar și lut galben; 24 — pământ negru-cenușos; 25 — pământ negru compact; 26 — pământ brun-roșcat; 27 — lut galben-verzui (sol viu).

umplut cu pământ purtat, în cuprinsul căreia s-au găsit două monede datînd din prima jumătate a secolului al XVII-lea. La rîndul ei, această groapă este acoperită de temelia unui zid care, așa cum au dovedit cercetările ulterioare, reprezintă o adăugare din secolul al XVII-lea la zidurile incintei exterioare din secolul al XV-lea (fig. 3).

Pe întreaga suprafață dezvelită s-a remarcat, ca o observație cu caracter general, că depunerile feudale s-au păstrat mai bine în colțul de sud-est al incintei exterioare. Aici, așa cum rezultă din profilul peretelui de sud al secțiunii

a V-a (fig. 4), au fost surprinse într-o succesiune aproape perfectă depunerile arheologice începînd din secolul al XIV-lea și pînă în zilele noastre. În schimb, în partea dinspre nord-est a suprafeței cercetate, construcțiile din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, și îndeosebi construcțiile conductelor de apă, au dis-

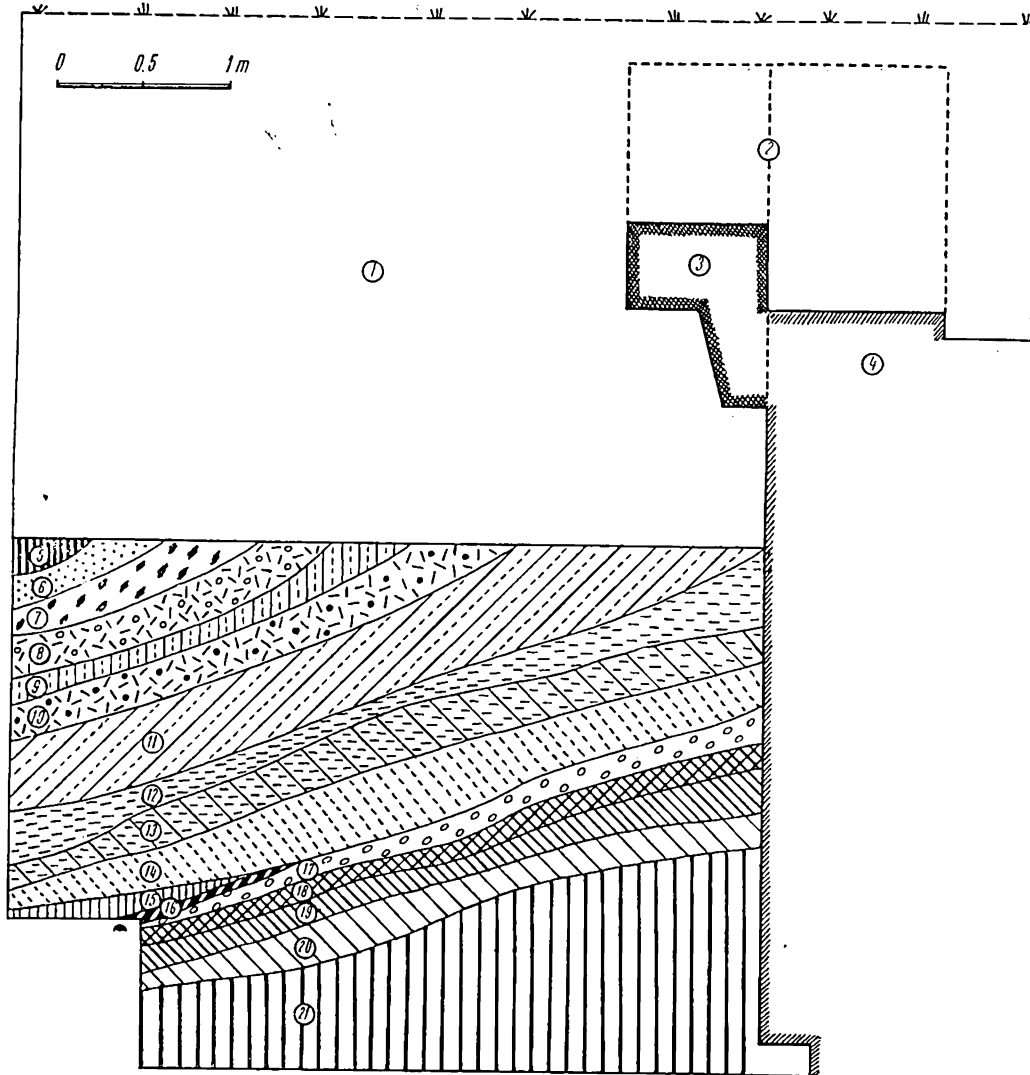

Fig. 5. — Profilul de vest al secțiunii A I: 1 — porțiunea săpată de constructorii Teatrului de vară; 2 — porțiunea de ziduri demantelate de constructori; 3 — zid din secolul al XVII-lea (arc de descărcare); 4 — zid din prima jumătate a secolului al XV-lea; 5 — strat de moloz cu fragmente de cărămizi; 6 — pămînt purtat, amestecat cu multă cenușă; 7 — pămînt purtat pigmentat cu cărbune; 8 — depunere de pămînt amestecat cu cenușă, nisip, fragmente de cărămizi și pietre mici; 9 — lut galben purtat, amestecat cu nisip; 10 — strat de pămînt negru afinat amestecat cu oase de animale, cărbune și cenușă; 11 — strat masiv de resturi menajere cu cenușă și cărbune; 12 — strat de pămînt purtat, amestecat cu lut galben; 13 — strat de umplutură cu oase, cenușă și pietre mijlocii; 14 — depunere de cărbune și cenușă amestecată cu oase, cărămizi, pietre mari și mijlocii; 15 — depunere de lut galben purtat și nisip; 16 — depunere de pămînt negru cu pietre și mortar; 17 — strat de moloz, nisip, lut galben purtat și cărămizi așezate neuniform (între 17 și 18 o pojghiță de mortar care se prelinge în temelia zidului); 18 — sol negru (humus) răzuît parțial; 19 — pămînt brun-roșcat, pigmentat cu humus; 20 — pămînt brun-roșcat; 21 — lut galben-verzui (sol viu).

trus aproape complet straturile feudale anterioare. S-au păstrat însă foarte bine straturile de incendiu din secolul al XIX-lea, ultimul fiind cel din 15 ianuarie 1880, când Palatul Ocîrmuirii a ars aproape complet.

În majoritatea secțiunilor s-a observat că și depunerile anterioare epocii feudale au fost parțial deranjate, însă nu au fost distruse total.

Astfel, s-a putut observa pretutindeni, dar cu o deosebită claritate în secțiunile C₁, a V-a, A I, a VIII-a și a XI-a (fig. 3 — 7), că la baza depunerilor arheologice se află solul viu, adică lutul galben-verzui. Deasupra solului viu se găsește stratul de podzol de pădure de culoare brună-roșcată, în cuprinsul căruia s-au descoperit fragmente ceramice neolitice. Peste stratul neolitic se găsește o depunere de pământ negru compact, cu o grosime variind între 10 și 20 cm, în cuprinsul căreia s-au găsit fragmente ceramice și resturi de chirpici din Latène și începutul epocii migrațiilor, așa cum se documentează în secțiunea A I (fig. 5). Acest nivel de locuire este mai bine documentat în secțiunea a VIII-a (fig. 6), unde are o grosime de circa 50 cm și uneori mai mult, în funcție de prezența unor gropi sau poate a unor porțiuni de locuințe semibordeie.

Prezența unor fragmente ceramice de tip Hlincea II, descoperite în secțiunea a VII-a, documentează și un nivel de locuire din secolele XI — XII, adică din perioada feudalismului timpuriu. Nivelul de locuire din secolul al XIII-lea a fost documentat prin săpăturile din 1961⁴⁰. Astfel, pe versantul de vest al terasei Bahluiului, lângă colțul de sud-vest al Palatului Culturii, au fost găsite în caseta D, săpată pentru o groapă de var, obiecte de os asociate cu fragmente ceramice lucrate la roata înceată de picior.

Materialele arheologice din secolele XI — XIII permit să se emită ipoteza că nivelurile de locuire din secolele amintite mai sus n-au fost distruse total pe locul vechii curți domnești, prin răzuiiri sau deranjamente cauzate de construcțiile din piatră din secolele XV—XVIII. Totuși, unele răzuiiri ale nivelurilor de locuire din perioadele prefeudală și feudală timpurie au putut fi observate în unele sectoare ale curții domnești. Acest lucru s-a putut constata cu certitudine în secțiunea A I (fig. 5), unde panta sudică a incintei exterioare, pe escarpă, a fost amenajată special în secolul al XV-lea.

Așa cum s-a arătat mai înainte, succesiunea cronologică a nivelurilor de locuire din perioada feudalismului dezvoltat a fost identificată deosebit de clar în secțiunea a V-a (fig. 4). Aici s-a putut observa că deasupra nivelului prefeudal se află o depunere de pământ negru cenușos, în care s-au găsit fragmente ceramice lucrate la roata cu turație rapidă, din pasta îngrijit frământată, bine arsă, de culoare cenușie, cu analogii în ceramica orășenească de la Suceava din vremea lui Petru Mușat, reprezentând astfel nivelul de locuire din secolul al XIV-lea.

Deasupra acestei depuneri se află un strat de pământ galben purtat, pigmentat, provenit de la săparea șanțurilor pentru temeliiile zidurilor inițiale ale curții domnești. Peste acest strat, în direcția pantei naturale ușor înclinate spre est, s-a depus un sol galben, amestecat cu mortar, provenind de asemenea de la lucrările de construcție ale curții domnești. Peste aceste depuneri se întinde un strat cu o grosime de 40—80 cm, alcătuit din pământ de umplutură brun-

⁴⁰ În 1961, la săpături au participat: Al. Andronic (responsabil), Eug. Neamtu și D. Gh. Teodor (membri), C. Scorpan, C. Andrei și I. Ionescu (studenți).

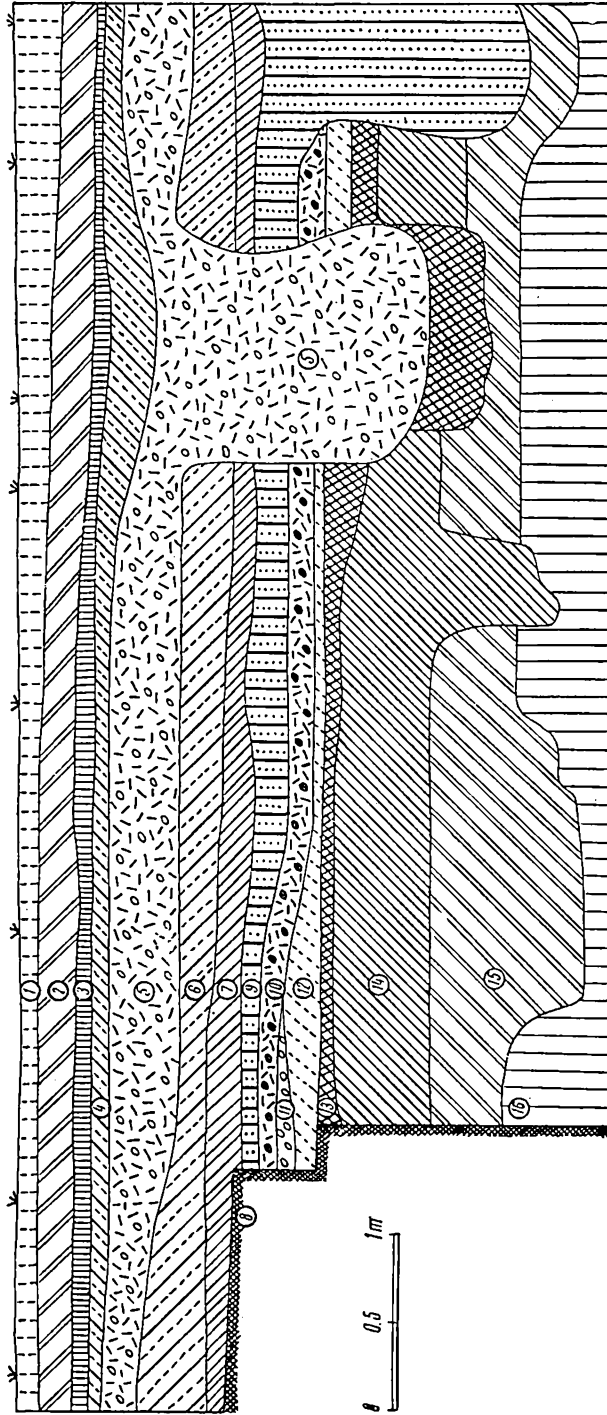

Fig. 6. — Profilul de nord al secțiunii a VIII-a : 1 — nivelări actuale; 2 — sol vegetal; 3 — strat cenușos amestecat cu pietricele și prundiș; 4 — strat de pământ galben de nivelare; 5 — strat de pământ negricios de umplutură cu cărămizi sfărâmate; 6 — depunere de pământ galben-cafeniu cu fragmente de cărămidă; 7 — strat de pământ cenușos compact; 8 — zid din secolul al XV-lea; 9 — sol

brun amestecat cu piatră, cărămidă și mortar; 10 — depunere de pământ negricios cu fragmente de cărbune; 11 — sol galben amestecat cu pământ negru; 12 — depunere de pământ cenușos; 13 — depunere de pământ galben amestecat cu cenușă și cărbuni; 14 — sol negru compact; 15 — sol brun-roșcat cu fragmente de chirpici ars; 16 — lut galben-verzui (sol viu).

gălbui, cu resturi ceramice din secolul al XV-lea, corespunzând, după toate probabilitățile, celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea. Depunerea respectivă prezintă, prin gropile surprinse și unele lentile masive de mortar, urmele evidente ale unor construcții din epoca lui Ștefan cel Mare. Urmează apoi o depunere compactă de pământ galben-cenușos, în cuprinsul căreia au apărut suficiente materiale ceramice de la sfârșitul secolului al XV-lea.

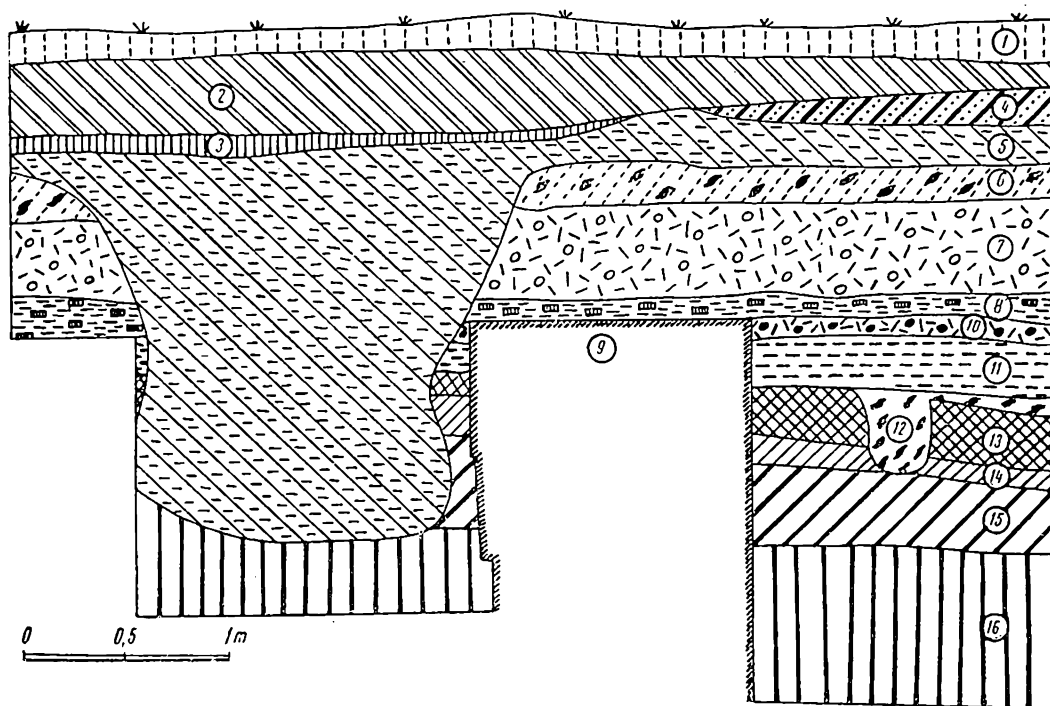

Fig. 7. — Profilul de est al secțiunii a XI-a: 1 — nivelări actuale; 2 — sol vegetal; 3 — pământ cenușos; 4 — lentilă de pământ galben de umplutură; 5 — sol negricios cu resturi moderne într-o groapă menajeră; 6 — pământ cenușos cu resturi de pietre, cărămizi și mult cărbune; 7 — pământ galben purtat cu resturi de cărămizi și pietre; 8 — pavaj din piatră și cărămidă de la începutul secolului al XIX-lea; 9 — zid din secolul al XVII-lea demantelat parțial în secolul al XIX-lea; 10 — depunere de pământ cenușos; 11 — pavaj; 12 — arsură; 13 — strat de pământ negru-cenușos; 14 — strat de pământ negru compact; 15 — sol brun-roșcat; 16 — lut galben-verzui (sol viu).

Nivelul de locuire din secolul al XVI-lea este reprezentat printr-o serie de depuneri, provenind probabil de la diferite construcții și reamenajări ale curții domnești, dintre care se remarcă în primul rând un strat de umplutură cu resturi de mortar, ajungând pînă la o grosime de 50 cm. Acest strat este acoperit de un alt strat de moloz cu resturi de pietre și foarte multă cărămidă, în cuprinsul căreia au apărut și fragmente de teracote, reprezentînd urmele eventualelor refaceri ale interiorului palatului domnesc. De la sfârșitul secolului al XVI-lea este și depunerea de pământ galben nisipos aflată deasupra unei lentile masive de mortar, constituind, probabil, o nivelare a terenului în această parte.

Un strat de arsură, reprezentînd urmele unui incendiu, marchează depunerile din secolul al XVII-lea. Este probabil vremea cînd curtea domnească de la Iași, necesitînd reparații, a fost mutată la Hîrlău. Repararea curții domnești

din Iași a constituit un eveniment important în vremea lui Vasile Lupu. Acestei perioade îi aparține nivelul de călcare, datat în secolul al XVII-lea, reprezentat printr-un strat de pământ negru-cenușos compact. De la nivelul acestui strat se observă fundarea unor ziduri care marchează dezvoltarea teritorială a curții domnești în vremea lui Vasile Lupu. Urmează, în continuare, un strat de nivelare, din pământ galben purtat, cu o grosime de 5 cm, peste care se depune un strat compact de cărbune și cenușă, avînd la limita inferioară resturi de bîrne carbonizate, reprezentînd, după toate probabilitățile, un incendiu din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Deasupra stratului de arsură se găsește o depunere compactă de aproximativ 30 cm, din pământ cenușos amestecat cu multe pietre de dimensiuni mari și mici, constituind mărturia refacerilor de la curtea domnească de la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Secolului al XVIII-lea îi aparțin două niveluri de locuire. Primul este reprezentat printr-o depunere de pământ brun amestecat cu pietre și cărămizi sfărîmate, avînd o grosime de 20 cm, iar al doilea printr-o pătură de pământ cenușos cu multe resturi de cărbune.

Începutul secolului al XIX-lea este marcat de resturile unui pavaj construit pe un pat de lut galben murdar. Deasupra acestui pavaj s-a depus stratul de arsură compactă, provenită de la puternicul incendiu din 1880.

Deasupra acestui strat se află diverse nivelări din vremea noastră, atin-gînd o grosime de aproximativ 30 cm, deasupra cărora se găsește nivelul actual de călcare (fig. 4).

În rîndurile ce urmează prezentăm rezultatele obținute în urma săpăturilor arheologice de la curtea domnească din Iași.

ORÎNDUIREA COMUNEI PRIMITIVE

Neolitic. Săpăturile efectuate în 1960 pe versantul sud-estic al terasei de pe locul vechii curți domnești au dat la iveală numeroase resturi de locuire din Precucuteni, adică din vremea neoliticului mijlociu, confirmîndu-se descoperirile anterioare din 1958 din fața Palatului Culturii. Avîndu-se în vedere că resturile de locuire din faza Precucuteni s-au găsit răspîndite deopotrivă pe marginea terasei, ca și în interiorul ei, prin descoperirile din fața Palatului Culturii din 1958 rezultă că așezarea neolitică din această perioadă a fost mai intensă.

Prin săpăturile din 1960 de pe versantul sud-estic al terasei s-a putut preciza poziția stratigrafică a acestor fragmente ceramice în cadrul resturilor de locuire din acest sector. Astfel, în secțiunea C₁ resturile ceramice precucuteniene s-au descoperit într-un strat de pământ brun-roșcat, situat imediat deasupra solului viu, reprezentat aici prin lutul galben-verzui (fig. 3).

Fragmentele ceramice precucuteniene descoperite pe acest loc provin de la cești, castroane și străchini lucrate din pastă de calitate bună și foarte bună. Dintre acestea, cele mai numeroase sînt de culoare cărămizie sau cărămizie-cenușie, iar altele, mai puțin numeroase, au o culoare neagră sau neagră-cenușie și luciu la exterior.

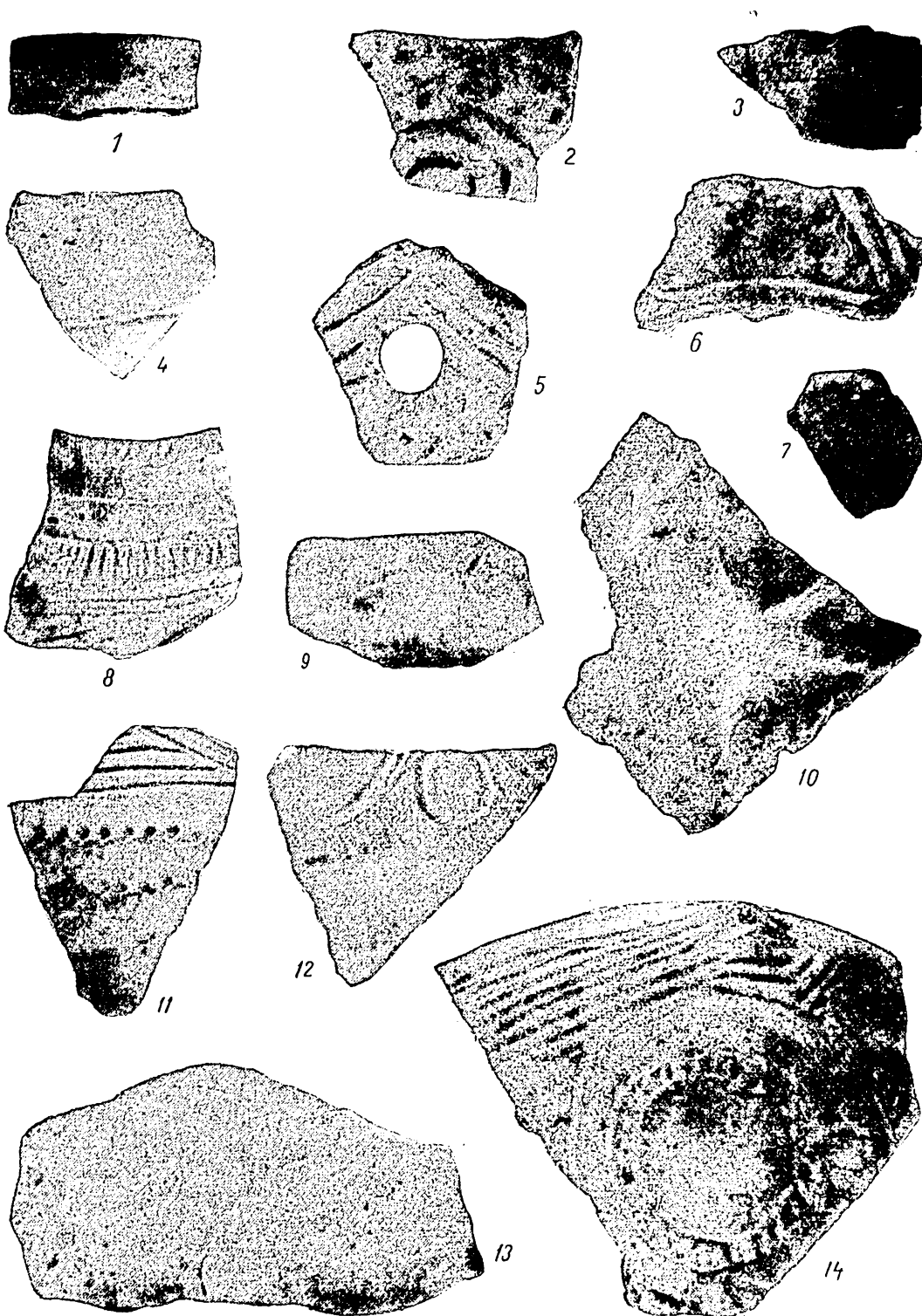

Fig. 8. — Ceramică neolitică din faza Precucuteni (1, 3, 6 = circa 1/2; 2, 4, 8, 11, 14 = circa 3/4; 5, 9–10, 12, 13 = circa 2/3; 7 = circa 1/1).

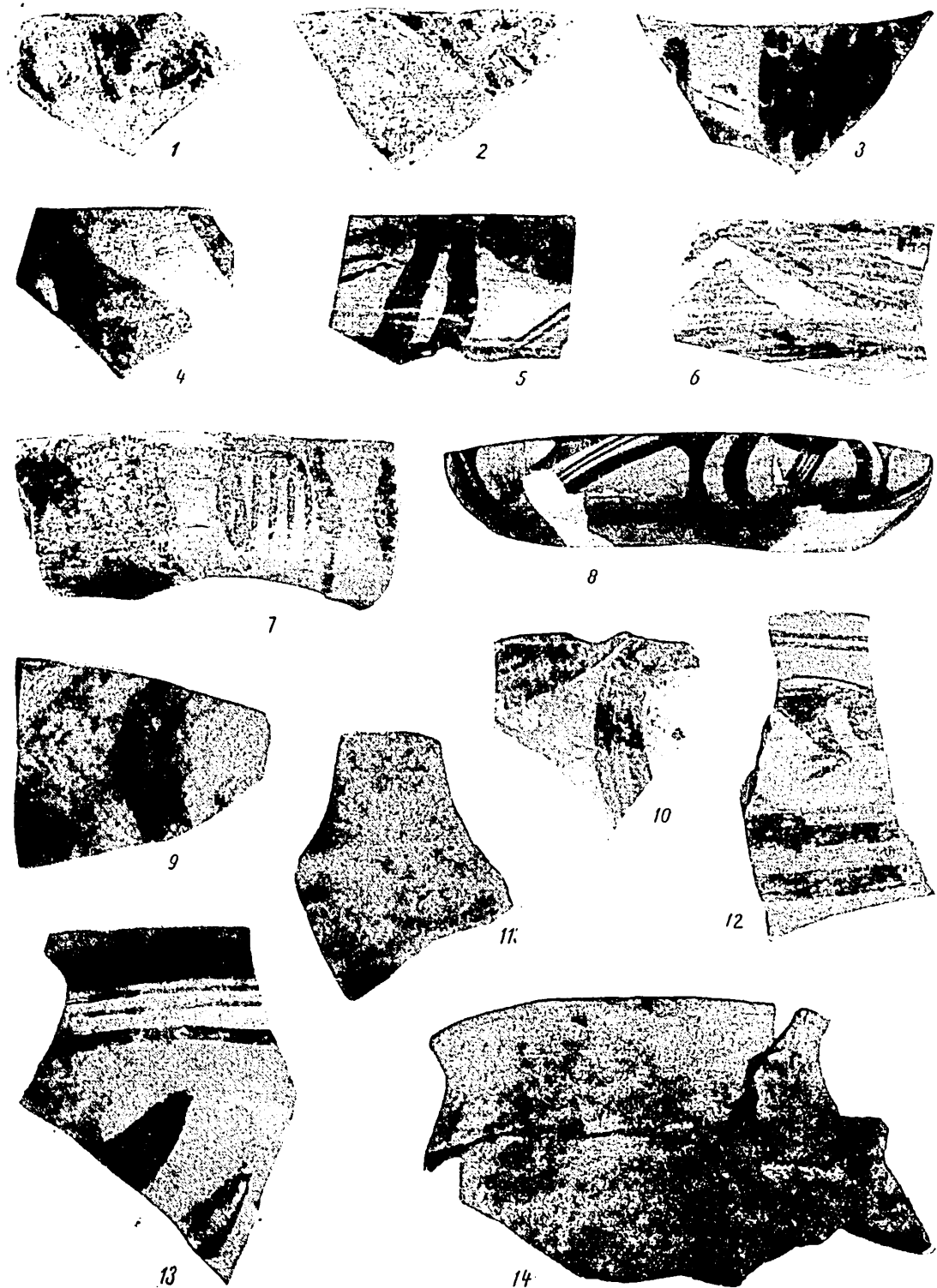

Fig. 9. — Ceramică neolitică din fazele Cucuteni A (1 - 4); Cucuteni B (5 - 10, 12 - 14) și de tip Cucuteni C (11). (1-5, 11 = circa 1/2; 6-7, 10 = circa 3/5; 8, 14 = circa 1/4; 9, 12 - 13 = circa 2/3).

În ceea ce privește ornamentația lor, este caracteristic decorul cu motive spiralice din benzi de linii incizate, uneori asociate cu ornamentul alcătuit din pliseuri sau caneluri largi și ușor adâncite, dispuse orizontal pe gîtul ceștilor și paharelor (fig. 8/6—9, 11—14). Alteori decorul este oblic pe umărul aceluiași forme ceramice ca și pe străchinile-castronașe. Pe unele din vasele ornamentate cu linii incizate și pliseuri se întîlnește și motivul din adîncituri oblice sau circulare executate cu un vîrf ascuțit. Ele alcătuieste motive de umplutură în spațiul dintre benzile spiralice sau în perlele acestora (fig. 8/2), ori apar asociate cu decorul din pliseuri-caneluri, subliniindu-se astfel caracterul de ornament bandat care-l are acest decor pe ceramica precucuteniană.

În afară de aceasta, se remarcă un fragment dintr-o strachină-castron de dimensiuni mici, lucrată din pastă neagră, lustruită pe ambele fețe și decorată pe umăr cu motive spiralice incizate și cu pictură roșie crudă.

După tipul și ornamentația ceramicii, această așezare precucuteniană aparține etapei Izvoare I₂ din vremea neoliticului mijlociu. Ceramică precucuteniană similară cu cea descrisă mai sus se întîlnește atît în stratul corespunzător de la Izvoare ⁴¹, cît și în așezările din aceeași vreme de la Negrești ⁴² și Andrieșeni ⁴³ de pe teritoriul Moldovei, precum și de la Luka Vrublevețkaia ⁴⁴ și Florești ⁴⁵ în U.R.S.S.

În cursul săpăturilor din 1960, pentru prima dată s-au descoperit și cîteva fragmente ceramice cu pictură tricromă, alb, roșu și negru cu motive spiralice sau derivate din acestea, din bandă lată, aparținînd fazei Cucuteni A. Aceste materiale fac dovada că, sporadic, terasa menționată mai sus a servit ca loc de așezare și triburilor neolitice din faza Cucuteni A.

În secțiunea a VII-a resturile de locuire din faza Cucuteni A se aflau la 2,80 m adîncime, în stratul de pămînt brun-roșcat, și peste care s-a depus solul negru mazăros. Numărul restrîns al descoperirilor din faza Cucuteni A nu ne permite să tragem mai multe concluzii cu privire la așezarea din această fază. Avîndu-se în vedere faptul că majoritatea fragmentelor ceramice din faza Cucuteni A provin din vase pictate tricrom și cu motive din bandă lată (fig. 9/1—4), se poate presupune că așezarea din faza Cucuteni A de pe terasa inferioară a Bahluiului, de pe locul vechii curți domnești, aparține etapei Cucuteni A₃, ca și așezările cucuteniene de la Hăbășești ⁴⁶ și Cucuteni-Băiceni ⁴⁷, în cuprinsul cărora specia cu decor adîncit continuă să se mențină, dar în proporție foarte redusă în comparație cu aceea pictată.

Cele mai numeroase resturi neolitice descoperite pe locul vechii curți domnești de la Iași provin dintr-o așezare neolitică aparținînd fazei Cucuteni B. Atît săpăturile de salvare din 1957—1959 din fața Palatului Culturii, cît și cele metodice din 1960—1961 de pe locul vechii curți domnești au permis identifi-

⁴¹ R. Vulpe, *Izvoare*, p. 61, fig. 23/4, 8—9.

⁴² A. Nițu, *Așezarea cu ceramică de factură precucuteniană de la Tg. Negrești*, în *SCȘ Iași*, VI, 1955, 1—2, p. 3, fig. 1—4.

⁴³ A. C. Florescu, *Săpăturile de salvare de la Andrieșeni*, în *Materiale*, V, 1959, p. 331, fig. 3/1—2,4.

⁴⁴ S. N. Bibikov, *Раннетрипольское поселение Лука*

Врублевская на Днестре, în *МИА*, 38, p. 158 și urm., p. 132, fig. 53.

⁴⁵ T. S. Passek, *Раскопки на поселении у села Флорешти в 1958 году*, în *КС*, 84, 1961, p. 78 și fig. 27/10—11.

⁴⁶ *Hăbășești*, București, 1954, p. 309 și urm.

⁴⁷ M. Petrescu-Dimbovița, A. C. Florescu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Cucuteni-Băiceni din 1961* (ms.)

care, într-o serie de secțiuni, a resturilor de cultură materială neolitică aparținând fazei Cucuteni B.

Astfel, în secțiunea C₁ resturile de la platformele podelelor de locuințe s-au găsit într-un strat de pământ brun-roșcat, aflat deasupra stratului din care s-au scos resturi precucuteniene. Din stratul de pământ brun-roșcat s-au scos

Fig. 10. — Ceramică neolitică din faza Cucuteni B (1 = 1/4; 2 = 1/3; 3-4 = circa 1/2).

fusaiole, fragmente de greutate de lut ars, precum și oase de animale sălbatice și domestice. În afară de aceasta, s-a descoperit și o piesă de lut ars, un fel de suport tronconic-oval cu partea superioară în formă de șa (fig. 10/4).

În ceea ce privește ceramica, în cea mai mare parte fragmentară, ea provine de la vase de uz comun, nepictate, de dimensiuni mari și mijlocii (fig. 9/14). Altele, mai puțin numeroase, aparțin speciei de tip Cucuteni C, cu scoică în compoziția pastei (fig. 9/11). Cele mai numeroase aparțin însă speciei pictate (fig. 9/5-10, 12-13) și atestă o varietate de forme: străchini-castroane de dimensiuni mari (fig. 10/2), vase în formă de amfore cu gura largă, gîtul înalt cilindric, umărul pronunțat și fundul tronconic (fig. 10/1), vase-borcan cu gura strîmtă în formă de pîlnie cu umărul rotunjit și fundul tronconic sau cu gura largă și buza răsfrîntă, boluri semisferice de dimensiuni mijlocii și cu fundul aproape nediferențiat (fig. 10/3), cești și altele pictate în cea mai mare parte în stilul grupei ζ cu benzi serpentiforme de culoare roșie înrămate cu negru, pictate pe corpul benzilor spiralice de culoare albă, rezultate în negativ din fondul vasului sau în ochiurile și în pîlniile acestor benzi.

În faza Cucuteni B elementele acestea decorative, componente ale benzilor spirale, devin ornamente principale. Două dintre străchinile-castron (fig. 10/1—2) descoperite în secțiunea a XI-a sînt pictate la exterior, pe buză pînă sub curbura umărului, într-o manieră a stilului ζ cu motive din benzi spirale de culoare neagră, aplicate pe fondul bine lustruit și cu angobă brună-roșcată, ca și pe unele din vasele

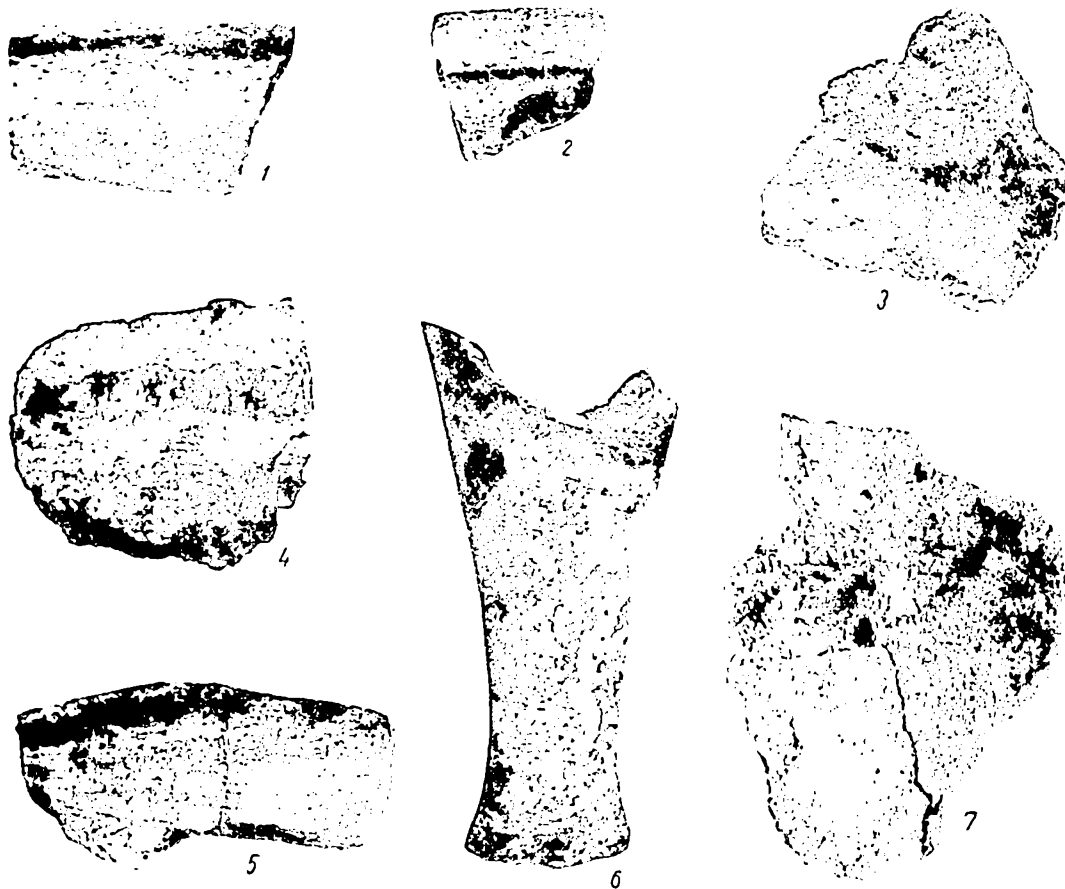

Fig. 11. — Ceramică Lalène: 1, 3—5, 7 — fragmente de tip Lunca Ciurei; 2 — fragmente de tip bastarnic; 6 — fragment de amforă elenistică (1—4 = circa 2/3; 5—6 = circa 1/2; 7 = 3/4).

corespunzătoare de la Valea Lupului ⁴⁸. De asemenea, boluri de dimensiuni mijlocii, pictate în stilul grupei ζ la exterior și interior, cu benzi serpentiforme de culoare roșie înrămate cu negru și dispuse aproape paralel cu benzile de culoare albă pe corpul cărora s-au pictat în unele cazuri perle semilunare de culoare neagră (fig. 10/3) se întilnesc foarte frecvent în așezarea Cucuteni B de la Valea Lupului ⁴⁹, ca și în alte așezări de același fel de pe teritoriul Moldovei, în care predomină ceramica de stil ζ .

⁴⁸ M. Dinu, *Șantierul arheologic Valea Lupului*, în *Materiale*, III, 1957, p. 163 și urm; fig. 4/1; idem, *Șan-*

șantierul arheologic de la Valea Lupului, în *Materiale*, V, 1959, p. 249, fig. 2.

⁴⁹ *Ibidem*, 250, fig. 3.

Pornind de la aceste observații de ordin stilistic și structural, se poate considera că așezarea din faza Cucuteni B de la Iași aparține faciesului Valea Lupului — Glăvăneștii Vechi, căruia îi corespund și alte așezări din această vreme de pe teritoriul Moldovei. Acest facies, cu ceramică pictată în stil ζ, reprezintă nu numai un aspect local, ci și o etapă târzie a fazei Cucuteni B, încadrată ca atare în etapa Cucuteni B₂, care a și fost documentată stratigrafic prin cercetările recente de la Cucuteni-Băiceni ⁵⁰.

Latène. Săpăturile de caracter obștesc din perioada 1956—1959 efectuate în fața Palatului Culturii, ca și cele metodice din 1960 și 1961, au dat la iveală și resturi de locuire din cea de-a II-a epocă a fierului.

Astfel, în secțiunea A I s-au descoperit mai multe fragmente ceramice de tradiție hallstattiană, dintre care unele provin de la vase-borcan, lucrate mai grosolan, cu cioburi pisate în compoziția pastei și arse neuniform. Dintre acestea unele sînt decorate cu briie alveolare, dispuse probabil pe umărul vasului (fig. 11/4, 7). Alături de acestea menționăm și alte fragmente de vase similare ca structură a pastei și cu torți-apucători dispuse pe umărul vasului (fig. 11/3).

Stratigrafic, în secțiunea A I ele se aflau la partea superioară a stratului de pământ brun-roșcat și cu infiltrație de humus, într-o depunere situată deasupra stratului cu resturi neolitice din faza Cucuteni B₂. Menționăm că în același strat din secțiunea A I, alături de cioburi de tradiție hallstattiană, s-au găsit și altele tipice Latène, de tip Lunca Ciurei (fig. 11/1, 5), ca și de la începutul epocii migrațiilor (secolul al IV-lea), de tip Sîntana de Mureș. Această asociere de fragmente ceramice din epoci diferite ne face să presupunem o scurgere a materialelor respective pe panta existentă în această parte a terasei (fig. 5). Mult mai numeroase sînt resturile ceramice de tip Latène. Ceramica din epoca Latène provine de la vase din pastă poroasă de culoare cărămie-deschisă și cu ușoare urme de lustruire pe ambele fețe. Alte fragmente de culoare neagră sau neagră-cărămie provin de la gura unei străchini-farfurii, decorată pe buză cu motive alveolare, și de la un vas în formă de sac cu gura largă și buza ușor răsfrîntă.

O deosebită atenție merită fragmentele ceramice de tip bastarnic, dintre care unele din pastă neagră lustruită, iar altele din pastă fină de culoare brun-gălbui. Dintre acestea din urmă se remarcă în mod deosebit un fragment de buză fațetată (fig. 11/2), care provine de la un vas de același tip, descoperit cu ocazia săpăturilor încă din 1958 ⁵¹.

Resturile de locuire din epoca Latène, similare aceloră identificate în secțiunea A I, au fost semnalate și în secțiunea a IX-a. Din această secțiune, printre elementele din epoca Latène se remarcă un fragment de la partea inferioară a unei amfore elenistice, din pastă cărămie și cu angobă de culoare albă la exterior (fig. 11/6).

Revenind la ceramica de tradiție hallstattiană, cu vase dintre care unele ornamentate cu briie alveolare aplicate și cu torți-apucători, din așezarea de pe locul vechii curți domnești de la Iași, trebuie să menționăm că ea apare destul de frecvent pe teritoriul Moldovei. În nordul Moldovei această specie ceramică per-

⁵⁰ M. Petrescu-Dimbovița, A. C. Florescu și M. Dinu, *op. cit.*

⁵¹ Al. Andronic și E. Neamțu, *Cercetările arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1956—1960*, în *AM*, II—III, 1964, p. 112.

sistă vreme mai îndelungată în epoca Latène, întâlnindu-se deopotrivă atât în așezări, cât și în cimitirele din această perioadă.

Astfel, un vas cu torți-apucători, dispuse pe umăr, foarte asemănător cu fragmentele din așezarea de pe locul fostei curți domnești de la Iași, a fost descoperit în mormântul de incinerare de la Vaslui, care a fost datat în secolul IV-III î.e.n.⁵². Ceramică similară cu aceasta și cu brîie alveolare în relief s-a descoperit și în așezarea Latène de la Poieniști, datată în secolul al III-lea î.e.n.⁵³. Această specie ceramică este comună și așezărilor traco-getice de tip Lunca Ciurei⁵⁴ de pe teritoriul Moldovei și Lukașovka⁵⁵ din R.S.S. Moldovenească, datate sigur pe baza mănuișilor ștampilate de amfore rodieni la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al II-lea î.e.n.⁵⁶.

Relativ la fragmentul de amforă din epoca elenistică, trebuie să menționăm că întîmpinăm unele greutăți în ceea ce privește stabilirea apartenenței centrului lui de fabricație, cât și încadrarea cronologică mai precisă. Structura pastei, ca și forma fundului amforei de la care provine acest fragment, nu ne îngăduie să-l încadrăm în grupa amforelor rodieni din secolele III-II î.e.n., ca acelea de la Lunca Ciurei. El se apropie mai mult de forma amforelor tasiene sau pseudotasiene, de tipul aceloră descoperite în dromosul curganului nr. 8 din necropola de la Elisavetovo din R.S.S. Ucraineană, care au fost datate în secolele IV—III î.e.n.⁵⁷.

Avîndu-se în vedere cele de mai sus, s-ar putea spune că ceramica de tradiție hallstattiană din cuprinsul acestei așezări aparține ca timp epocii Latène, de cînd datează și resturile de tip bastarnic, ca și fragmentul de amforă elenistică.

Aceste resturi reprezintă din punct de vedere etnic elementul traco-getic care întreținea legături de schimb cu centrele elenistice și peste care, spre sfîrșitul secolului al III-lea î.e.n., au pătruns triburile bastarnice. Descoperirea în același loc a celor două elemente etnico-culturale presupune chiar o conviețuire a triburilor traco-getice cu elementele bastarnice.

Din cele de mai sus rezultă că terasa pe care s-a construit în evul mediu curtea domnească a fost locuită cu mai multe veacuri în urmă în vremea neoliticului mijlociu și tîrziu, precum și în a doua epocă a fierului.

EPOCA MIGRAȚIUNII POPOARELOR

Cultura de tip Sîntana de Mureș. Descoperirile din anii 1960 și 1961 de pe locul vechii curți domnești atestă și un nivel de locuire de la începutul epocii migrațiunii popoarelor, reprezentat prin fragmente ceramice lucrute la roată din pastă fină și zgrunțuroasă.

Ceramica din pastă fină cuprinde fragmente de vase de culoare cenușie sau, uneori, roz-gălbuie. Din ceramica descoperită în secțiunile A I, a V-a, VIII-a, a

⁵² Al. Andronic, E. Neamțu și Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, p. 91, fig. 4/1—2.

⁵³ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poieniști din 1949*, în *Materiale*, I, p. 277, fig. 58.

⁵⁴ Șantierul arheologic Trușești, IV, *Lunca Ciurei*, în *SCIV*, 1955, 1—2, p. 183 și urm., fig. 13/3.

⁵⁵ G. V. Fedorov, *Лукашевский могильник*, KS, 68,

1957; M. A. Romanovskaia, *Селуце Лукашевка* în *SA*, 1962, 3, p. 293 și urm., fig. 2/1.

⁵⁶ D. Tudor, *Amfore elenistice descoperite în adnucul teritoriului R. P. R.*, în *Studii și referate privind istoria României*, București, 1954, partea I, p. 81 și urm.

⁵⁷ I. B. Brașinski, *Амфоры из раскопок Елизаветовского могильника в 1959 г.* în *SA*, 1961, 3, p. 178, fig. 2/1 și 3/1.

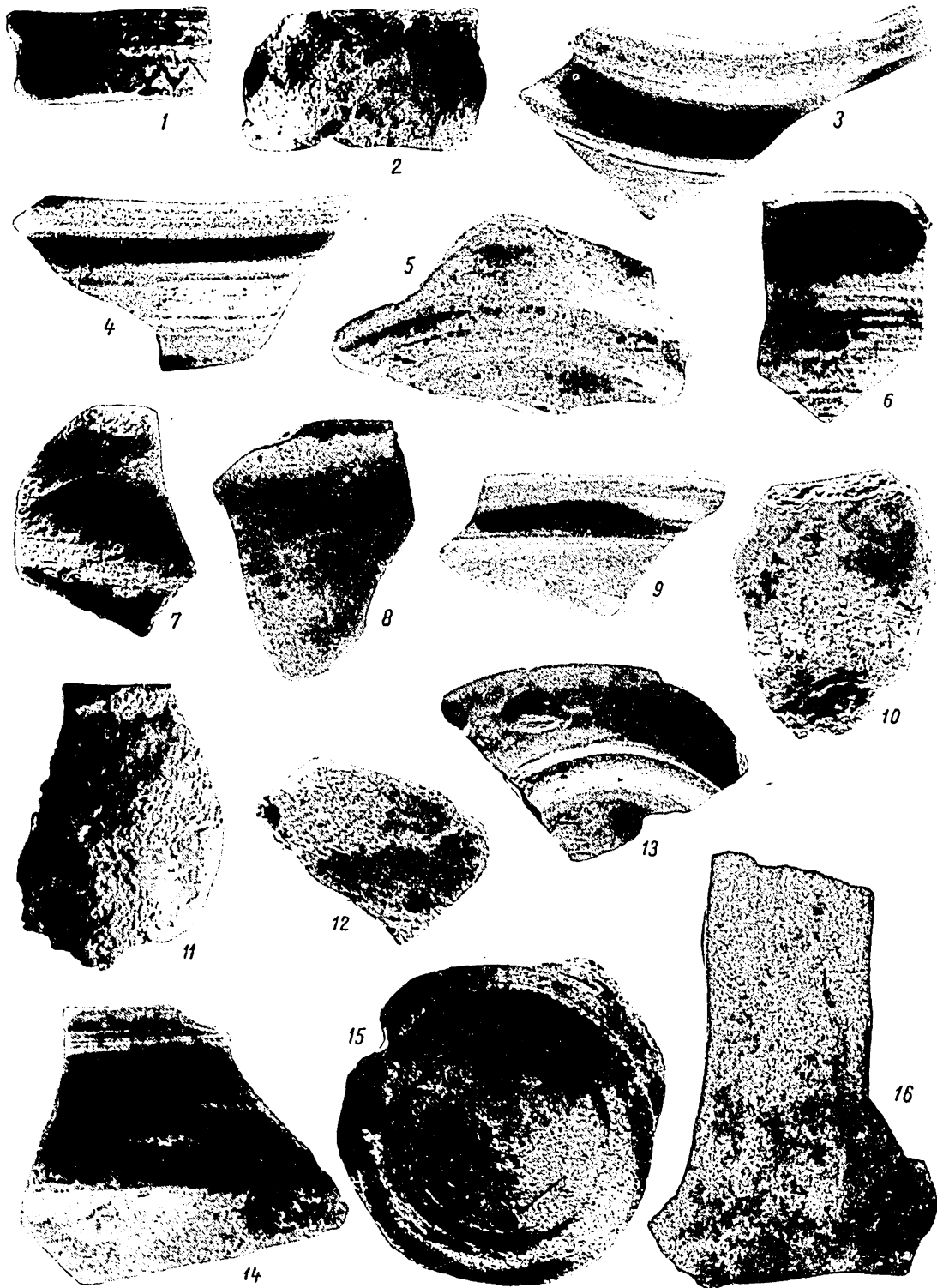

Fig. 12. — Ceramică din epoca migrațiilor: 1, 3–7, 9, 12–16 — secolul al IV-lea; 2, 8, 10–11 secolele VI–VII (1, 5, 7, 12 = circa 1/1; 2–3, 6, 8–11, 14 = circa 2/3; 4, 13, 16 = 3/4, 15 = 1/2).

IX-a și a XI-a din 1960 și în caseta D din 1961 menționăm diferite margini de oale, străchini, patere și căni, precum și câteva fragmente de funduri cu suport inelar. Următoarele fragmente atrag atenția în mod deosebit: a) un fragment de buză îngroșată mult la exterior, din pastă foarte fină, cu ardere uniformă și luciu la exterior, precum și un alt fragment tot din buză, puțin evazată, cu luciu negru la suprafață și decor de linii frunte lustruite (fig. 12/1); b) fragmente de patere cu umăr și profil unghiular, cu luciu cenușiu sau negru la exterior (fig. 12/3—4, 6), un fragment de strachină de culoare cenușie-gălbuie cu luciu la exterior (fig. 12/9) și un fragment de vas bitronconic cu gîtul cilindric cu buza dreaptă, din pastă cenușie cu luciu la suprafață (fig. 12/14); c) două fragmente de funduri cu suport inelar, unul cenușiu (fig. 12/5) și altul roz-gălbui (fig. 12/13).

Din ceramica zgrunțuroasă se remarcă o margine de borcan (fig. 12/7), un fund de vas cu suport inelar (fig. 12/15) și un fragment de fund plat (fig. 12/12).

Împreună cu ceramica descrisă mai sus a fost găsit și un fragment de mănuașă de amforă romană, din pastă cu nisip, de culoare roz-gălbuie, cu muchie longitudinală în relief (fig. 12/16). Acest fragment de amforă își găsește analogii în amforele descoperite în așezările de la Poienesti⁵⁸, Vaslui⁵⁹, Trușești (Pe Cuha)⁶⁰, Ionășeni (Țintirim)⁶¹ și datează din secolul al IV-lea e.n.

Ceramica fină și zgrunțuroasă de culoare cenușie își găsește analogii în ceramica din așezările de tip Sîntana de Mureș de la Dancu⁶², Iași-Fabrica de cărămizi⁶³, ceea ce ne permite atribuirea ei unui facies local al culturii Sîntana de Mureș din secolul al IV-lea e.n.

Slavii. Importante sînt și dovezile de locuire de pe locul vechii curți domnești din perioada pătrunderii triburilor slave pe teritoriul Moldovei.

Fragmentele ceramice descoperite aici provin dintr-un singur punct, și anume din secțiunea a VII-a, de la o adîncime de 2—2,10 m, din stratul de pămînt negru mazăros, aflat deasupra stratului neolitic. Avînd în vedere faptul că în secțiunea săpată se observă foarte clar pe perețele de sud cum se adîncește acest strat în depunerea neolitică, putem presupune existența unei locuințe semi-bordei în această parte a săpăturilor. Cum însă condițiile de lucru ale șantierului de construcții n-au permis cercetarea porțiunii respective pînă la epuizare, nu putem prezenta rezultatele obținute în sensul unei concluzii definitive. Materialul arheologic recoltat, deși important, este însă sărac, fiind reprezentat doar de câteva fragmente de buze și de funduri de vase.

Fragmentele ceramice slave descoperite la curtea domnească din Iași provin de la vase lucrate cu mîna, din pastă grosolană, cu ardere inegală, din care cauză cioburile prezintă la partea exterioară o culoare galbenă și galben-roșcată, iar în ruptură o culoare cenușiu-închisă pînă la negru. Prezența cioburilor pisate în compoziția pastei face ca suprafața vaselor să prezinte neregularități. Această ceramică, de factură inferioară, provine de la vase de tip borcan, puțin înalte, cu buza dreaptă, foarte puțin evazată la exterior, lipsită de ornament (fig. 12/2, 8, 10—11).

⁵⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 290—291, fig. 77/3—4.

⁵⁹ Al. Andronic, E. Neamțu și Fl. Banu, *op. cit.*, p. 94.

⁶⁰ Șantierul arheologic Trușești, în *SCIV*, VI, 1955, 1—2, p. 176—177, fig. 7.

⁶¹ *Ibidem*, p. 179.

⁶² *Ibidem*, p. 180 și urm. și fig. 11/4, 8—11, 14—15.

⁶³ I. Ioniță, *Săpăturile de la Iași-Fabrica de cărămizi* (în ms.).

Ceramica de acest fel a fost descoperită pentru prima dată în Moldova în așezarea de la „Șipot” din Suceava⁶⁴ și a fost datată în secolele VI—VII pe baza unei fibule mici digitate nedecorate, din bronz, corespunzătoare seriei I H Werner⁶⁵. Atribuind sfârșitului secolului al VI-lea și începutului secolului al VII-lea ceramica găsită la „Șipot”-Suceava, descoperitorul ei a denumit cel mai vechi nivel de locuire de aici *Suceava I a*⁶⁶.

După particularitățile și forma vaselor de tip borcan, ceramica slavă de la curtea domnească din Iași este contemporană cu nivelul I al așezării de la Nesvisko (bordeiele 5 și 8)⁶⁷ și cu nivelul *Suceava I a*, datînd din secolele VI—VII. În felul acesta putem considera că ceramica slavă de la Iași — curtea domnească face parte din categoria ceramicii Nesvisko I — „Șipot” (*Suceava I a*).

Descoperirile de pe locul vechii curți domnești de la Iași, care dovedesc existența unui nivel de locuire din secolele VI—VII e.n., cu resturi de locuire slavă, prezintă importanță mai ales pentru studiul problemei conviețuirii populației autohtone cu slavii în perioada de pătrundere a triburilor slave pe teritoriul Moldovei.

ORÎNDUIREA FEUDALĂ

Feudalismul timpuriu. În urma cercetărilor efectuate pe laturile de sud-est și vest ale terasei inferioare a Bahluiului, pe locul vechii curți domnești, rezultă că nivelul de locuire din perioada feudalismului timpuriu n-a fost distrus de deranjamentele cauzate de construcțiile din perioada feudalismului dezvoltat.

Astfel, descoperirea aici a unor fragmente ceramice de tip Hlincea II, precum și a unor obiecte de fier, corn și sticlă, dovedește o locuire sporadică a terasei menționate mai sus și în secolele XI—XIII.

Fragmentele ceramice, deși puține la număr, provin de la vase lucrate la roată înceată de picior, dintr-o pastă cu nisip în compoziția ei, de culoare brună-roșcată sau cenușie, decorată la exterior cu benzi de linii paralele. Decorul acestor vase se caracterizează prin linii dese sau rare, mai mult sau mai puțin adîncite în pastă (fig. 13/2—5, 9). Această ceramică își găsește analogii în ceramica descoperită în așezările din perioada feudalismului timpuriu de la Dănești⁶⁸, Hlincea⁶⁹ și Răducăneni⁷⁰.

Ceramica amintită mai sus este asociată, mai ales în secțiunea a VII-a; cu un amnar de fier găsit în depunerea de pămînt aflată imediat sub stratul de pămînt negru amestecat cu resturi de pietre și mortar provenit de la construcțiile din piatră din prima jumătate a secolului al XV-lea.

⁶⁴ Șantierul Suceava, în SCIV, V, 1954, 1—2, p. 299 și urm.; M. D. Matei, *Contribuții la cunoașterea ceramicii slave de la Suceava*, în SCIV, X, 1959, 2, p. 410 și urm.; M. D. Matei, M. Nicorescu, Al. Andronic, Gh. Arion, T. Martinovici și Eug. Neamțu, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 741—744, fig. 5; M. D. Matei, *Die slavischen Siedlungen von Suceava*, în SIA, X, 1962, 1, p. 149.

⁶⁵ I. Nestor, *L'établissement des slaves en Roumanie à la lumière de quelques découvertes archéologiques récentes*, în *Dacia*, NS, V, 1961, p. 134 și nota 12.

⁶⁶ M. D. Matei, *Contribuții la cunoașterea ceramicii slave de la Suceava*, în SCIV, X, 1959, 2, p. 429 și nota 4.

⁶⁷ G. I. Smirnova, *Раннеславянское поселение у села Независко на Днестре*, în PA, LI, 1960, 1, p. 229.

⁶⁸ M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *Sondaful arheologic de la Dănești*, în *Materiale*, VIII, p. 54, fig. 11/4.

⁶⁹ Șantierul Hlincea-Iași, în SCIV, IV, 1953, 1—2, p. 316 și urm., fig. 5/20.

⁷⁰ D. Gh. Teodor, *Săpăturile arheologice de la Răducăneni*, în *Materiale*, VIII, p. 723 și urm.

Amnarul descoperit este de tipul ochelari, cu capetele răsucite în afară la partea cu care se ține în mână și puțin îngroșat la partea de lovire (fig. 67/5), avînd analogii cu amnarele slave din secolele X — XII, descoperite atît la slavii de răsărit, cît și la cei din apus. Astfel, în necropola slavă de la Nitra de lîngă Zabor din Slovacia ⁷¹, datînd din secolele X — XI, s-a descoperit un amnar asemănător. Amnare în formă de ochelari, însă cu partea de lovire mult mai îngroșată, se întîlnesc și în cultura Belo Brdo și se datează cel mult pînă în prima jumătate a secolului al XI-lea ⁷². Amnarul descoperit pe locul vechii curți domnești din Iași este de un tip mai evoluat față de acestea din urmă și își găsește cea mai apropiată analogie în amnarul descoperit în așezarea aparținînd epocii Rusiei kieviene de la Ceaplin din sudul Bielorusiei ⁷³. De asemenea trebuie să luăm în considerare și amnarul descoperit în așezarea din secolele XI — XII de la Hlincea, corespunzătoare fazei Hlincea II, deși starea lui de conservare nu ne permite o încadrare precisă în tipul amnarelor ochelari cu capetele răsucite în afară ⁷⁴.

În felul acesta resturile de cultură materială aparținînd așezării sporadice din faza Hlincea II (secolele XI — XII) sînt suficiente pentru a dovedi că terasa inferioară a Bahluiului a fost locuită și în această perioadă.

Nivelul de locuire din secolul al XIII-lea a fost mai bine documentat în urma săpăturilor din 1961 de pe versantul de vest al terasei inferioare a Bahluiului. Astfel, în caseta D, din preajma colțului de sud-vest al Palatului Culturii, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice asociate cu obiecte din corn și sticlă.

Din ceramica descoperită semnalăm fragmente de oale lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă cu nisip și scoică pisată în compoziția ei, cu o ardere neuniformă, de culoare cenușie cu pete roșii sau cenușie rozie (fig. 13/1, 6—8 și 11). Un fund de vas puternic corodat (fig. 13/12) ar sugera prezența unor eventuale resturi de șampilă. Totuși, starea lui de conservare nu permite să se afirme aceasta cu certitudine. Unele fragmente de margini de vase sînt de culoare roz-gălbuie, cu ardere neuniformă, cu buza dreaptă și puțin evazată în afară (fig. 13/10).

Deosebit de importantă este descoperirea unor obiecte de corn de cerb care atestă, după toate probabilitățile, prezența unui atelier pentru prelucrarea cornului. Dintre aceste obiecte se remarcă, în primul rînd, o bucată de corn de cerb, care păstrează urme de prelucrare (fig. 14/5) și, în al doilea rînd, patru împungătoare (fig. 14/1—4). După stadiul de prelucrare, de la tăiere și șlefuire pînă la finisare și ornamentare, obiectele de corn descoperite sugerează ideea existenței unui atelier pentru prelucrarea cornului de cerb în așezarea din perioada feudalismului timpuriu de pe locul vechii curți domnești.

Astfel, două împungătoare, după desprinderea din cornul de cerb, au fost doar puțin ascuțite și șlefuite la vîrf, păstrînd la capătul îngroșat numai urmele de tăiere (fig. 14/3—4). Al treilea împungător, mai lung, a fost șlefuit, căpătînd și o formă precisă cu patru laturi la partea mai groasă (fig. 14/2). În fine, al patrulea împungător, după șlefuire și finisarea formei, a fost ornamentat cu un decor din puncte adîncite și linii incizate (fig. 14/1).

⁷¹ P. Čaplovic, *Slovanské pohrebište v Nitre pod Zoborom*, în *SIA*, 1954, p. 5, și urm., pl. XVI.

⁷² Z. Váňa, *Mad'aři a Slované ve světle archeologických nálezů X—XII století*, în *SIA*, 1954, p. 51 și urm., pl. III/21

⁷³ E. A. Simonovici, *Поселение эпохи Киевской Руси в с. Чаплин в южной Белоруссии*, în *SA*, 1961, 2, p. 200 și urm., fig. 2/12.

⁷⁴ Șantierul Hlincea-Iași, în *SCIV*, IV, 1953, 1—2, p. 312 și urm., fig. 7/7.

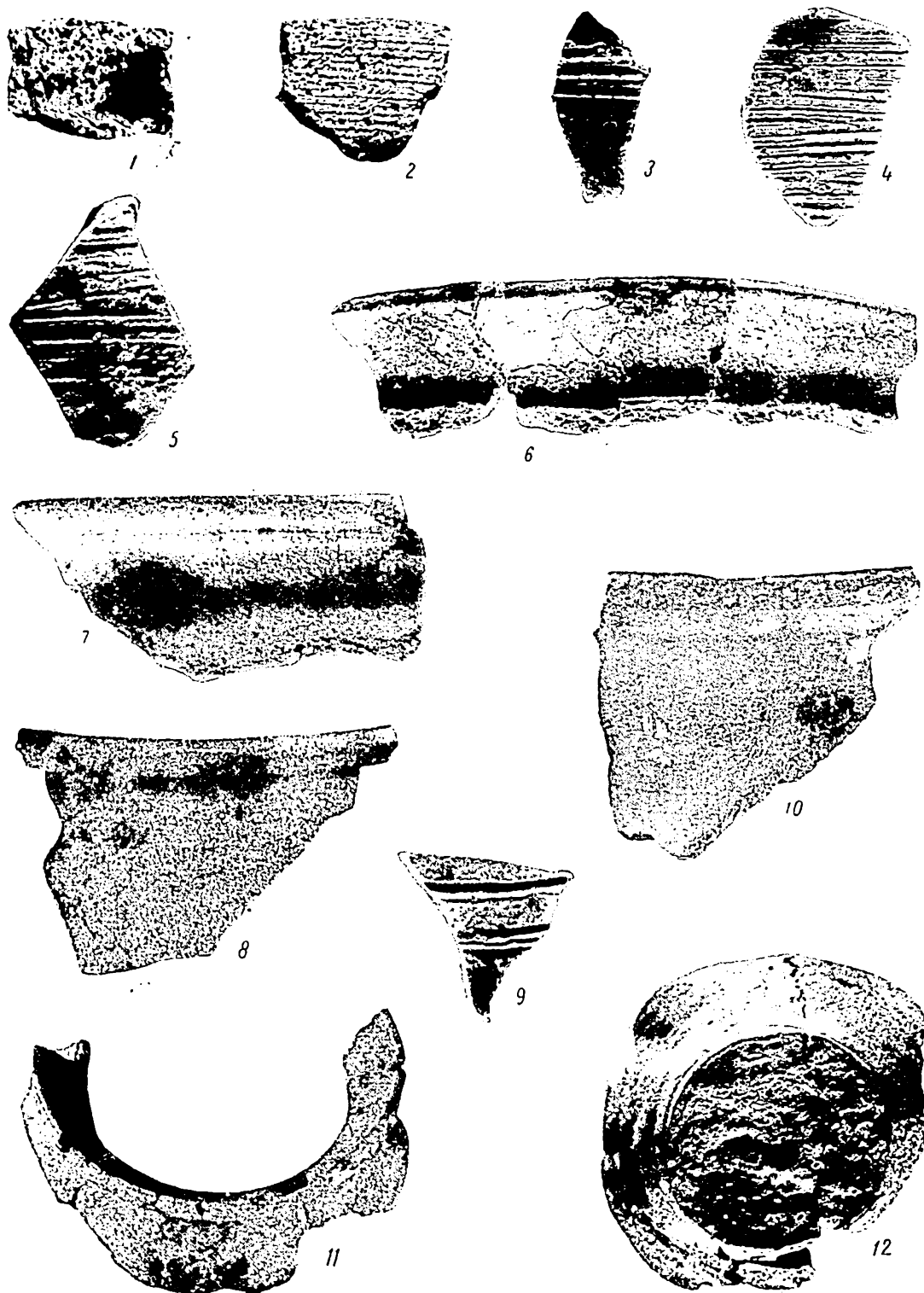

Fig. 13. — Ceramică din epoca feudalismului timpuriu : 2-5, 9 — secolele XI-XII; 1, 6-8, 10-12 — secolul al XIII-lea (1, 2, 5-6, 8, 10 = circa $2/3$; 3-4, 7, 12 = circa $3/4$; 9 = circa $1/2$; 11 = $1/3$).

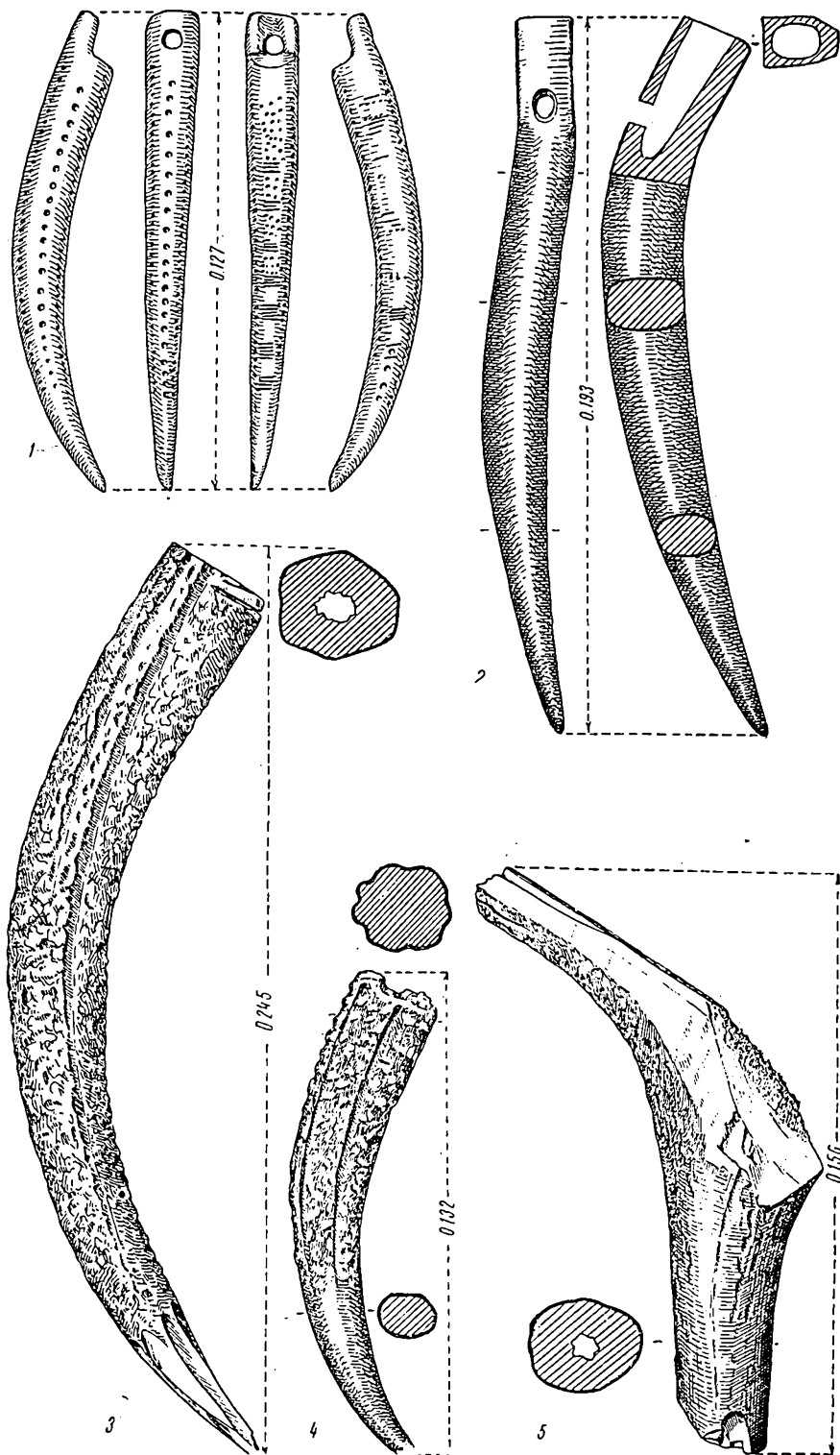

Fig. 14. — Obiecte de corn de cerb din secolul al XIII-lea.

Împungătoare de corn asemănătoare ca formă și ornament se găsesc deseori în așezările feudale din secolele X — XII de la Dunărea de Jos și mai ales în așezarea feudală de la Garvăn⁷⁵. Aici prelucrarea osului și cornului a constituit unul din meșteșugurile practicate pe scară largă în secolele X — XII. De altfel, în sudul Dunării prelucrarea cornului de cerb cunoaște o tradiție mai veche, fiind larg răspândită în epoca primului țarat bulgar, descoperindu-se în diverse așezări

Fig. 15. — Ceramică orășenească de la sfârșitul secolului al XIV-lea (1, 3-4, 8 = circa 3/4; 2, 5=circa 2/3; 6 = 1/2; 7 = circa 1/3; 9 = 1/4).

feudale, dar mai ales la Preslav, împungătoare de os și corn semifinite și finite, de regulă avînd un decor din puncte sau puncte în cercuri⁷⁶. Un decor de acest fel se întîlnește pe obiectele de os descoperite la Garvăn, precum și în unele așezări din Moldova datînd din perioada feudalismului timpuriu. Astfel, la Dănești s-a

⁷⁵ I. Barnea, *Meșteșugurile și așezarea feudală de la Garvăn (sec. X—XII)*, în *SCIV*, VI, 1955 1—2, p. 110—113, fig. 6/1—9; idem, *Byzance, Kiev et l'Orient sur le Bas-*

Danube du X-e au XII-e Siècles, în *Nouvelles Etudes d'Histoire*, București, 1955, p. 169 și urm., fig. 4/4.

⁷⁶ T. Totev, *За обработка на кост в средновековна България*, în *Ar*, V, 1963, 3, p. 83 și urm., fig. 1—5.

descoperit o placă de os frumos ornamentată cu un decor de puncte în cercuri, adică prezentînd așa-numitul decor „în ochiuri”⁷⁷. Și în alte așezări din Moldova din această epocă întîlnim obiecte de os și corn prelucrate. În acest sens sînt concludente descoperirile din așezarea feudală timpurie de la Răducăneni, unde este atestată prelucrarea cornului de cerb⁷⁸, și din așezarea din secolele XII — XIII de la Prodana-Birlad⁷⁹, unde s-a documentat prezența unui atelier pentru prelucrarea cornului.

Împungătoarele de os descoperite pe locul vechii curți domnești din Iași sînt asociate și cu un fragment de brățară de sticlă, netedă, cu capetele deschise, avînd analogii în brățările din secolele XII — XIII de la Novgorod⁸⁰. Astfel, brățările netede, așa cum au stabilit cercetările de la Novgorod, alcătuiesc al treilea tip în evoluția brățărilor de sticlă rusești timpurii și datează îndeosebi din prima jumătate a secolului al XIII-lea, putînd pătrunde în această vreme și pe teritoriul Moldovei.

În felul acesta, descoperirile de pe versantele sud-estic și vestic al terasei inferioare a Bahluiului, de pe locul vechii curți domnești, atestă existența unui nivel de locuire din perioada feudalismului timpuriu, contemporan cu așezările feudale timpurii de la Dănești, Hlincea, Răducăneni și Prodana, dovedindu-se o continuitate de locuire în această parte a așezării feudale Iași, unde a fost identificat, pe cale arheologică, nucleul inițial al târgului Iași.

FEUDALISMUL DEZVOLTAT

Așezarea din secolele XIV — XV. Săpăturile metodice din 1960 și 1961 au permis constatarea că pe locul vechii curți domnești a existat o așezare feudală de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, anterioară stabilirii pe acest loc a curții voievodale. Ceramica descoperită în săpături, ca și cea provenită din cercetările anterioare, datînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, prezintă caracteristicile unei producții orășenești, cu analogii în ceramica din majoritatea orașelor medievale din Moldova.

Astfel, numeroase fragmente ceramice, provenind de la vase lucrate la roata de picior, dintr-o pastă foarte bine frămîntată de culoare brună-cenușie sau cenușie cu marginea dreaptă cu un brîu în relief, ascuțit sau rotunjit, aflat imediat sub buza dreaptă și puțin îngroșată (fig. 15/1, 4, 8), datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Tot acestei vremi îi aparțin și unele vase brune-roșcate, arse neuniform, cu buza dreaptă, puțin îngroșată la exterior și ornamentate cu rotița dințată sub gîtul vasului (fig. 15/2). Remarcăm și prezența unor oale mici de culoare cenușiu-închis, aproape negre, de asemenea, ornamentate pe umăr cu rotița dințată (fig. 15/6).

Deosebit de caracteristice pentru această epocă sînt ulcioarele (fig. 15/7) și oalele cenușii mari și mijlocii, lucrate dintr-o pastă zgrunțuroasă, arsă uniform,

⁷⁷ M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 36, fig. 9/2.

⁷⁸ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 726, fig. 5/7.

⁷⁹ D. Gh. Teodor, V. Palade și E. Popușoi, *Santierul arheologic Prodana-Birlad* (în ms.).

⁸⁰ B. A. Kolcin, *Топография, стратиграфия и хронология Нервского раскопа*, în *МИА*, 55, p. 122—123, fig. 30.

cu buza puternic îngroșată la exterior și cu o șanțuire în interior pentru capac (fig. 15/3—5,9). Această ceramică, identică celei descoperite la Suceava ⁸¹, atestă o producție meșteșugărească de caracter orășenesc.

Materialele arheologice datînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea dovedesc existența la Iași a unor locuințe ale orășenilor pe locul unde ulterior domnia și-a instalat reședința sa, la început temporară, apoi permanentă. Deosebit de caracteristic este faptul că la Iași nu se constată, prin analogie cu cercetările prilejuite de săpăturile arheologice de la curtea domnească din Suceava, o evacuare a orășenilor, însoțită de părăsirea sau distrugerea locuințelor acestora. Astfel, săpăturile de la Suceava, atît în interiorul, cît și în preajma curții domnești, au dus la constatarea că într-un anumit sector locuințele orășenilor au fost distruse prin incendiu, iar în altul s-a răzuit nivelul de locuire din perioada imediat precedentă construirii curții domnești pe locul respectiv, în vremea lui Petru Mușat. Materialul arheologic descoperit la Iași dovedește totodată și o locuire sporadică în această parte, aici fiind, probabil, marginea de sud a așezării feudale de caracter urban de pe terasa inferioară a Bahluiului.

Puținătatea materialului arheologic de factură orășenească ar putea fi explicată și prin existența, în această parte a așezării respective, a unui cimitir feudal, așa cum pare să ne documenteze descoperirea în perimetrul Palatului Culturii a unui mormînt de înhumație, după toate probabilitățile de rit creștin întrucît scheletul era orientat V—E și lipsit complet de inventar.

De asemenea, din punct de vedere topografic, în urma cercetărilor arheologice de la curtea domnească din Iași rezultă o asemănare cu cele constatate la Suceava. Este vorba de poziția oarecum periferică a curții domnești de la Iași față de așezarea orășenească. La fel ca la Iași, la Suceava curtea domnească nu s-a construit în interiorul orașului, ci la marginea acestuia ⁸².

În ambele cazuri așezarea topografică a curții domnești a avut consecințe imediate asupra dezvoltării ulterioare în spațiu a târgului ca atare. La Suceava s-a

Fig. 16. — Ziduri de pe latura de sud a incintei: 1 — zid din secolul al XV-lea; 2 — zid din secolul al XVII-lea cu arc de descărcare.

⁸¹ SCIV, V, 1954, 1—2, p. 300, fig. 34; Gh. Diaconu, *Considerații asupra ceramicii descoperite la Celatea Scheia-Suceava*, în *Materiale*, VI, p. 930, fig. 7; M. D. Matei,

Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava, în SCIV, XI, 1960, 1, p. 112 și urm.

⁸² M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 81.

constatat în jurul curții domnești o concentrare de locuințe a unor pături bogate din populația suceveană, aparținând atât slujitorilor, cât și negustorimii sau meșteșugarilor mai înstăriți. Pentru Iași constatăm, tot pe cale arheologică, o dezvoltare a târgului și o extindere teritorială a nucleului inițial al așezării cu caracter urban spre vest și nord de locul ocupat de curtea domnească. Deocamdată, în stadiul actual al cercetărilor privind curtea domnească și chiar târgul medieval

Fig. 17. — Zid din secolul al XV-lea, adosat, pe ambele laturi, cu ziduri din secolul al XVII-lea.

secolului al XV-lea, fiind anterioare epocii lui Ștefan cel Mare. În acest sens, atât materialul arheologic descoperit în unele secțiuni, cât și stratigrafia locului cercetat au stabilit că cele mai vechi construcții din piatră de pe versantul de sud-est al terasei inferioare a Bahluului, de pe locul vechii curți domnești, datează, după toate probabilitățile, din vremea lui Alexandru cel Bun și a urmașilor săi. Astfel, în ceea ce privește datarea colțului de sud-est al incintei exterioare, descoperit în caseta A (fig. 1), s-a putut preciza, în urma efectuării săpăturilor arheologice prin secțiunea A I, că cel mai vechi zid este acela care se fundează de la nivelul solului cu humus feudal, parțial răzuit, probabil în vederea amenajării escarpei. Așa cum rezultă din stratigrafia constatată în profilul de vest al secțiunii A I (fig. 5), deasupra stratului de pământ negru (humus feudal), răzuit parțial, s-a depus un strat de moloz, nisip și lut galben purtat, amestecat cu cărămizi așezate neuniform, provenit în mod cert de la construirea primului zid al incintei exterioare a curții domnești. De altfel, deosebit de concludentă a fost și observația că între stratul

Iași, nu se pot face precizări în legătură cu existența, în funcție de curtea domnească, a unui oraș de jos, așezat la poalele terasei inferioare a Bahluului, în imediata apropiere a curții domnești.

Ceea ce este însă deosebit de important este faptul că în urma săpăturilor arheologice metodice din 1960 s-a putut preciza că primele construcții din piatră ale curții domnești datează din prima jumătate a secolului al XV-lea, fără să fi existat anterior o cetate sau o fortificație temporară de pământ și lemn.

În felul acesta, datele arheologice confirmă pe cele istorice, pe baza cărora se constată existența în prima jumătate a secolului al XV-lea a curții domnești din Iași, amintită în actul din 8 octombrie 1434⁸³.

Fazele de construire ale curții domnești din Iași (secolele XV-XVIII). Cercetările arheologice efectuate pe locul vechii curți domnești din Iași au permis să se precizeze că primele construcții de piatră sînt mai vechi decît a doua jumătate a

⁸³ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 398.

de humus medieval și cel cu moloz, nisip și lut galben purtat se constată prezența unei pojghițe subțiri de mortar, care se prelinge în temelia zidăriei. Nu mai încapă îndoială că, cel puțin în această parte a incintei exterioare, a fost găsit cu certitudine nivelul de la care s-au adâncit temeliiile zidurilor curții domnești din prima fază, și anume cele din prima jumătate a secolului al XV-lea. Din cercetările efectuate în caseta A, prin secțiunea A I, s-a observat că temelia zidului incintei ex-

Fig. 18. — Colțul de nord al incintei exterioare a curții domnești.

terioare s-a săpat pînă la o adîncime de 1,50 m în lutul galben (fig. 5). Temelia este construită din piatră de râu de dimensiuni mijlocii, prinsă cu mortar din var hidraulic. Paramentul zidului, alcătuit de asemenea din piatră de râu, de dimensiuni mari și mijlocii, de o formă destul de regulată și așezată orizontal, prezintă o construcție efectuată cu multă grijă și atenție. În felul acesta s-a stabilit că zidul, al cărui parament se vede sub arcul de descărcare al unui zid adăugat într-o fază ulterioară, constituie zidul incintei exterioare dinspre latura de sud a curții domnești din epoca lui Alexandru cel Bun și a urmașilor săi. În fața zidului exista escarpa sau panta orientată spre sud, la piciorul căreia se întindea, după toate probabilitățile, un lac. În atare situație devenea complet lipsită de sens prezența unui șanț de apărare în această parte a pantelor. Acesta își avea rostul său în partea opusă a pantelor naturale, care asigurau și o apărare naturală, necesitînd puține și slabe lucrări de amenajare. Acestea din urmă au fost observate parțial în secțiunea A I, unde au apărut și cărămizi așezate neuniform pe panta răzuită. Este important să menționăm că una din cărămizile descoperite aici are incizat, prin zgîrierea ei după ardere, un țințar (fig. 24/7), care-și găsește analogii în cărămizile purtînd același

desen, descoperite la Suceava în incinta cetății mușatine⁸⁴, adică în citadela ale cărei faze de construire și eventuale amenajări se încheie în epoca lui Alexandru cel Bun.

În faza inițială zidurile aveau o grosime de 1 m la temelie și 0,90 m la parament, ridicându-se la o înălțime apreciabilă, dată fiind temelia lor adâncită pînă la 1,50 m sub nivelul solului de călcare la acea vreme. De aceste ziduri din secolul

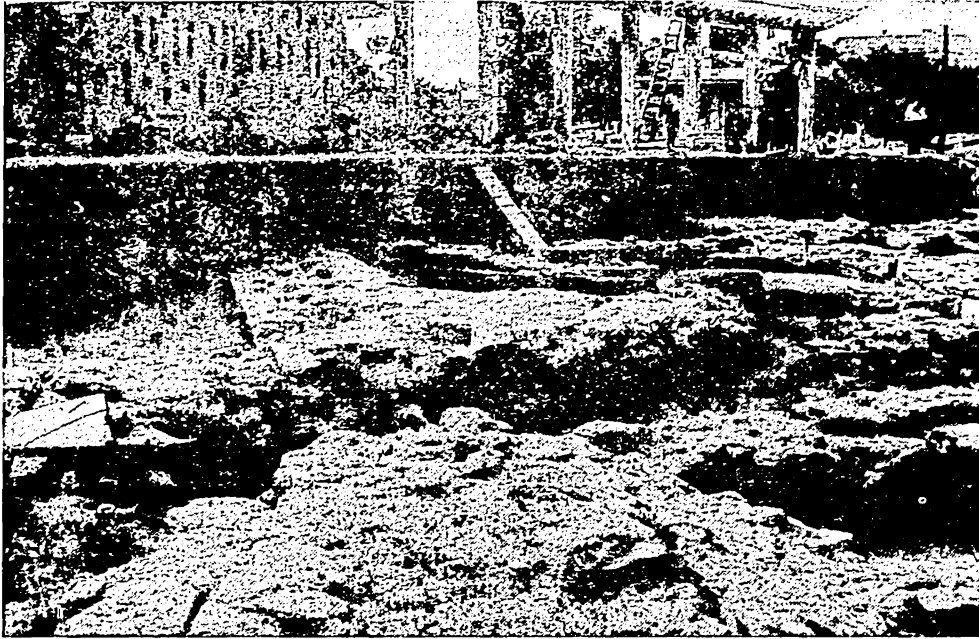

Fig. 19. — Limita de vest a săpăturilor cu o parte din ruinele curții domnești.

al XV-lea, dezvelite parțial în caseta A și datate atît pe cale stratigrafică, cît și cu ajutorul diverselor obiecte, se leagă structural alte ziduri, care n-au putut fi cercetate deoarece a fost imposibilă efectuarea săpăturilor în direcția Palatului Culturii, sub temeliile căruiua zac cele mai multe complexe din faza inițială a acestei curți.

Pe latura săpată s-a putut observa cu claritate extinderea în spațiu a curții domnești în secolul al XV-lea, după toate probabilitățile în vremea lui Ștefan cel Mare. Din această vreme datează un bastion pătrat, cu ziduri groase de 1 m, din care s-au păstrat temeliile și parte din parament, indicînd, prin prezența unui pilon pătrat în mijlocul patrulaterului o eventuală cameră boltită (fig. 1). La aceste ziduri, datate în mod cert în secolul al XV-lea, se adaugă în secolele următoare alte ziduri (fig. 17). Este evidentă funcția defensivă pe care o îndeplinea acest bastion patrulater, atît în faza sa inițială, cît și în etapele următoare, avînd menirea să apere curtea domnească pe latura de nord-est, adică dinspre oraș, cu precădere dinspre platoul unde actualmente se află biserica Sf. Lazăr și Halele Centrale (fig. 18) și de unde s-ar fi putut produce cu ușurință un atac cu artilerie.

⁸⁴ K. Romstorfer, *Cetatea Sucevei*, București, 1913, p. 77, fig. 72/1.

Săpăturile de pe locul vechii curți domnești n-au putut fi lărgite așa cum s-a arătat mai sus, spre vest în direcția Palatului Culturii (fig.19). Din această cauză și dezvelirea acestui turn patrulater din secolul al XV-lea s-a limitat doar la perimetrul foaiierului Teatrului de vară. Astfel, a rămas neprecizat dacă acest turn este izolat sau face parte organică cu alte construcții, care structural, pe latura estică, s-ar afla în legătură cu incinta curții domnești.

Fig. 20. — Latura de sud a incintei exterioare a curții domnești.

Prin analogie cu descoperirile de la Cetatea de Scaun din Suceava, unde faza I Ștefan cel Mare se caracterizează prin construirea unor ziduri cu o grosime de 1 m și cu folosirea unor turnuri pătrate, putem presupune că acest turn face parte efectiv din incinta exterioară a curții domnești de la Iași din faza a II-a a existenței acestei curți, și anume din vremea lui Ștefan cel Mare. Cercetările viitoare vor aduce probabil date în plus pentru lămurirea acestei probleme. O fază Ștefan cel Mare la curtea domnească din Iași se documentează prin descoperirea unor bogate resturi de ceramică de uz casnic și decorativă de interior, dovedind o viață de un deosebit lux la acea vreme în incinta curții domnești. Astfel, în afară de ceramica nesmălțuită, și smălțuită specifică curților domnești de la Suceava și Piatra-Neamț, la Iași se remarcă și numeroase plăci de teracotă sau cahle smălțuite de la sobele din camerele palatului, multe din acestea cu decor geometric, antropomorf și zoomorf, precum și heraldic, îndeosebi cu stema dezvoltată a Moldovei, avînd analogii în ceramica ornamentală din vremea lui Ștefan cel Mare.

Stratigrafic s-a putut observa și o lărgire a curții domnești în secolul al XVI-lea, atestată de depunerile de nivelare din sectorul estic al terasei, de la nivelul cărora s-au construit unele ziduri, probabil tot ale incintei exterioare, deoarece

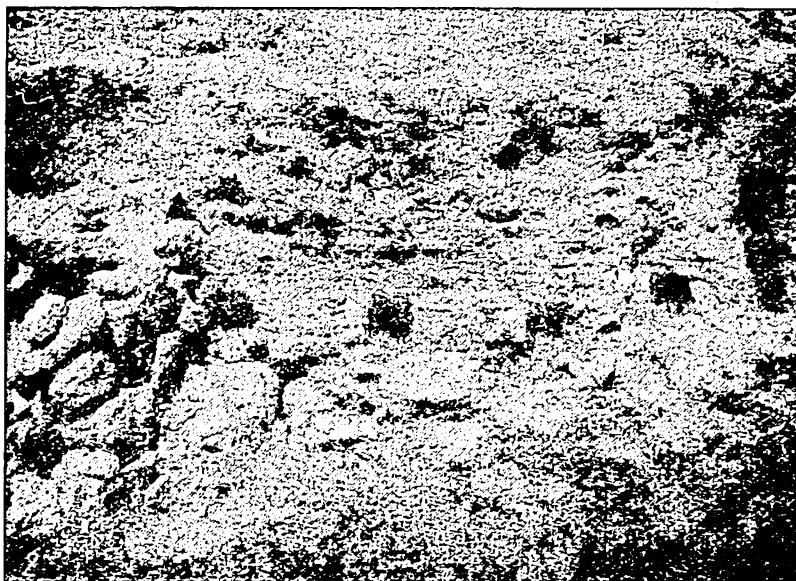
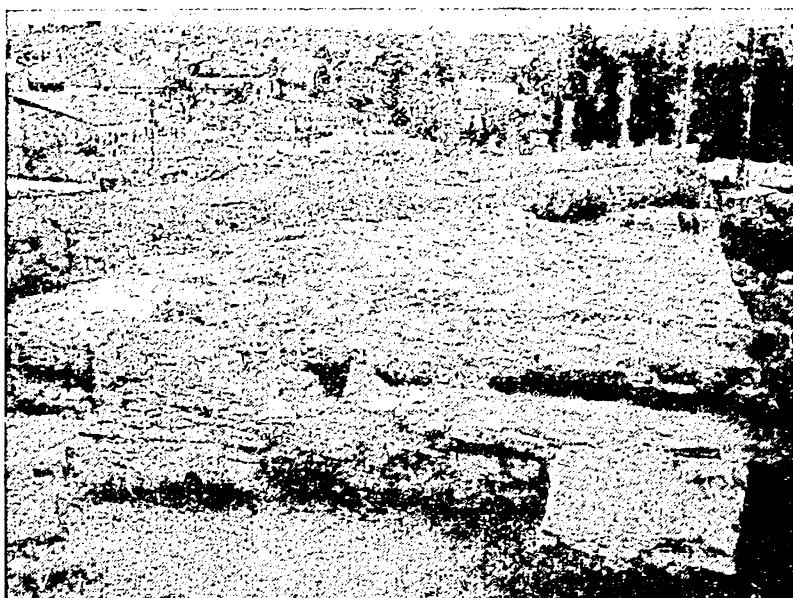

Fig.21. — Turn masiv pătrat din secolul al XVII-lea.

par a se țese organic cu restul zidurilor anterioare (fig. 1). Unele din aceste ziduri, așa cum se observă în caseta A, au servit drept temelie pentru zidurile incinței exterioare din secolul al XVII-lea. Din punctul de vedere al tehnicii de construcție, zidurile din secolul al XVI-lea, menționate de călătorul rus Trifon Korobeinikov la sfârșitul secolului al XVI-lea ⁸⁵, nu se deosebesc prea mult de cele din secolul precedent (fig. 20).

⁸⁵ Gh. Gh. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 35.

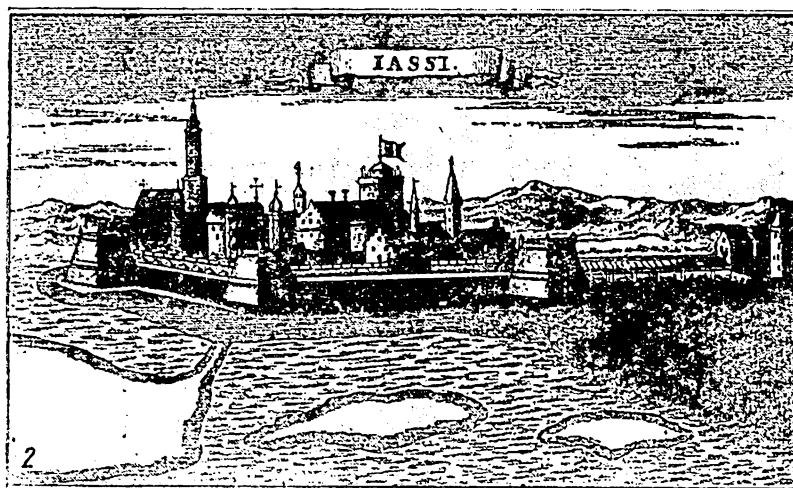
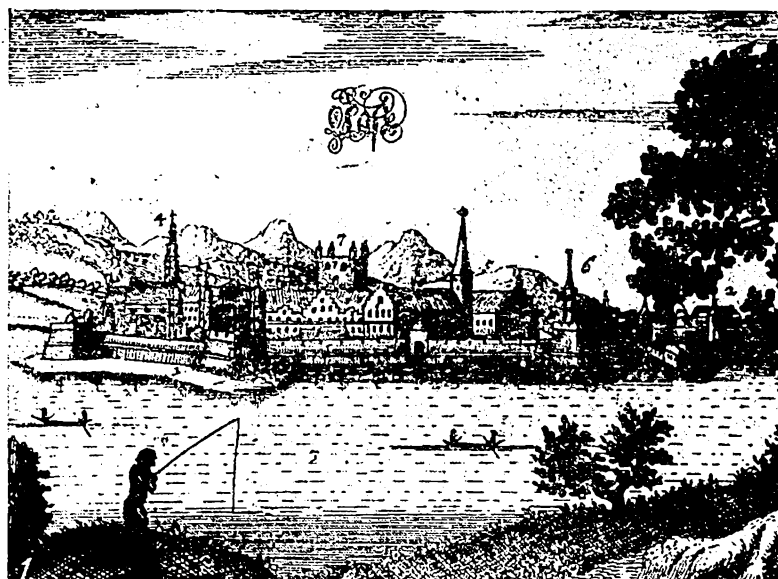

Fig.22. — Curtea domnească din Iași. Stampe de epocă.

În schimb, zidurile din secolul al XVII-lea marchează o altă etapă în evoluția curții domnești din Iași, caracterizată prin unele aspecte noi din punctul de vedere al tehnicii construcțiilor în piatră.

Ceea ce frapază chiar de la bun început este masivitatea construcțiilor, proporția lor gigantică, nemaîntilnită în alte curți domnești, atât în ceea ce privește zidurile incintei, cât și unele turnuri. Se constată astfel că, o dată cu lărgirea incintei exterioare pe laturile de est și de nord ale terasei menționate, s-au întărit puternic și zidurile existente, prin adăugări simple sau duble de ziduri noi, care fac să apară în unele părți ale acestei incinte exterioare adevărate ziduri de cetate, într-o vreme când turcii interziseseră construirea cetăților pe teritoriul Moldovei.

Dacă ne oprim atenția asupra colțului de sud-est al incintei exterioare, vom observa o adăugare la zidul din secolul al XV-lea a unui zid de 0,60 m, ceea ce dădea o grosime de 1,50 m întregului zid de pe latura sudică, apropiindu-se de grosimea zidurilor de cetate. Totodată, lărgindu-se incinta spre est, constructorul, sesizat de existența pantei cu un anumit unghi de înclinare, cât și de ineficacitatea construirii unui zid circular cu contraforturi, într-o zonă cu bogată rețea de apă freatică, propice alunecărilor de teren, care provoacă și prăbușirea zidurilor, aplică un sistem ingenios de construcție în formă stelară.

Concomitent apar și turnurile patrulater construite masiv din piatră (fig. 21/1), la înălțarea cărora constructorul folosește, pe de o parte, piloni de stejar cu diametrul de 0,60—0,80 m înfipti în pământ, peste care așază patul de piatră masivă, legată la rindul său cu birne de stejar pătrate cu latura de 0,40 m, așezate în rețea simetrică (fig. 21/2). În felul acesta se asigură construcției o deosebită elasticitate. Turnul, amenajat în felul acesta pentru susținerea artileriei, căpăta nu numai forma unui trunchi de piramidă, ci o stabilitate absolut necesară. Nu este de mirare deci că această curte domnească, astfel fortificată, a stîrnit admirația multor călători străini. Zidurile și bastioanele ei au fost reproduse și în stampa de epocă reprezentînd curtea domnească în 1686, tipărită la Augsburg la 1701 (fig. 22/2). Această stampă, de largă circulație în secolele XVIII—XIX, a fost considerată pînă în prezent ca fiind fantezistă (fig. 22/1). În realitate ea nu este altceva decît imaginea aspectului exterior al curții domnești la sfîrșitul secolului al XVII-lea, după refacerile efectuate în vremea lui Vasile Lupu, așa cum o dovedesc recente săpături și descoperiri de pe locul vechii curți domnești.

Săpăturile au dat la iveală două bastioane masive pătrate, unul cu latura de 14 m, celălalt cu latura de 8 m. Acestea alcătuiesc, împreună cu restul zidurilor descoperite și cu care se țes în mod organic, zidurile incintei exterioare, reprezentînd totodată și sistemul de fortificație al curții domnești.

Asupra acestui sistem de fortificație ne putem da seama și din compararea planului ruinelor cu planul incintei curții domnești din cele două planuri ale orașului Iași descoperite în arhivele de la Moscova⁸⁶.

Lucrările întocmite de topometria ruși în secolul al XVIII-lea în timpul războaielor împotriva turcilor ne înfățișează astfel cu destule amănunte și planul curții domnești din Iași la acea vreme. În ambele planuri curtea domnească ocupă colțul de sud-est al terasei inferioare a Bahluiului din marginea sud-estică a orașului Iași. Poziția excentrică a curții domnești încă din faza sa inițială s-a menținut și în fazele ulterioare, orașul crescînd spre nord și vest. Forma generală a curții domnești, așa cum rezultă din ambele planuri, este aceea a unui pentagon cu vîrfurile orientate spre oraș, adică în direcția unde se cerea o amenajare specială, care să ducă, prin construirea unui șanț de apărare, la separarea curții domnești de restul terasei unde se dezvoltă tîrgul feudal. De altfel, din stampa de la 1701 rezultă că orașul era separat de curtea domnească printr-un șanț de apărare, peste care era construit un pod din lemn.

⁸⁶ Arhivele statului Iași, colecția planuri, nr. 1131 și 1132. Fotocopii după planurile orașului Iași din 1791 și 1790 păstrate în Arhiva centrală de stat istorico-militară din Moscova, fond. arhiva științifico-militară, nr.

2067 și 2436. Vezi și *Documente privilegiate la istoria economică a României. Orașe și tîrguri: 1776—1861, Moldova, Seria A, vol.—II, București, 1960, p. 553—554.*

Deși în această parte a curții domnești nu s-au efectuat săpături, totuși configurația terenului, planurile vechi, orientarea spre vest a zidului incintei exterioare descoperit pe latura de nord-est din dreptul bastionului pătrat mai mic ne îndreptățesc să presupunem că în partea dinspre oraș terasa inferioară a Bahluiului, pe locul vechii curți domnești, a fost despărțită de restul terenului printr-un șanț de apărare.

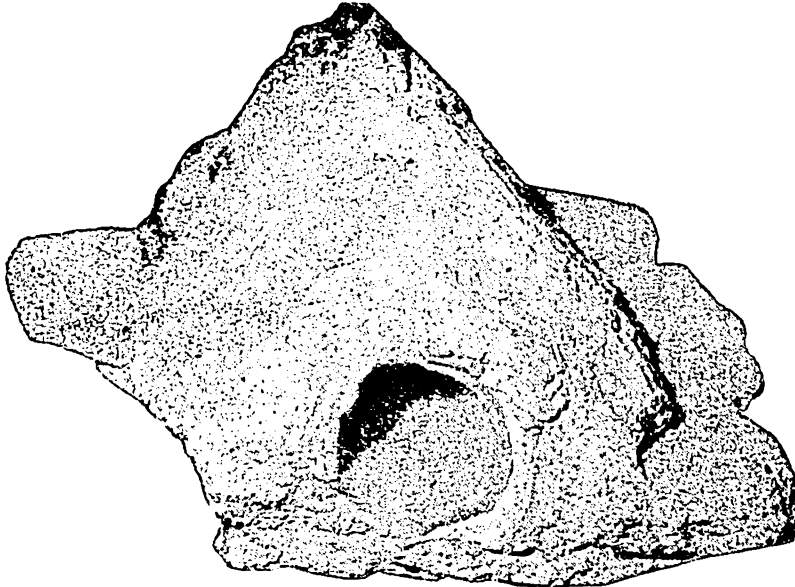

Fig. 23. — Conductă pentru apă din secolul al XVII-lea (circa 1/4).

Așa cum a rezultat din secțiunea A I, escarpa luase ființă prin amenajarea pantelor naturale existente în primul rînd pe laturile de sud și apoi pe cele de est și vest. Latura de nord trebuia fortificată prin construirea unui șanț de apărare și implicit a unui întreg sistem de apărare al porții de intrare și al podului, absolut necesare în această parte. Cercetările viitoare vor contribui, indiscutabil, la clarificarea și a acestor importante probleme, care se află în strînsă legătură cu întregul sistem de fortificare al curții domnești din Iași în diversele sale etape.

Secolului al XVIII-lea îi aparțin și unele construcții din afara incintei exterioare, adăugate la zidul curții dezvelite în caseta B. Aici construcțiile se adîncesc în straturi de umplutură, cu resturi menajere și cu foarte multe fragmente ceramice de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, făcînd dovada neutilizării escarpei în sistemul de apărare al curții domnești. La această vreme curtea domnească crescuse teritorial destul de mult, iar diversele complexe din interior au necesitat, la un moment dat, aducțiunii de apă pe conducte de olane descoperite și parțial dezvelite în aceeași casetă B (fig. 1).

Diversele știri scrise menționează preocuparea ocîrmuirii pentru aprovizionarea cu apă a tîrgului feudal Iași și, implicit, a curții domnești de aici⁸⁷.

⁸⁷ C. C. Giurescu, *Le voyage de Nicole Barsi en Moldavie (1633)*, Paris-Bucarest, 1925, p. 25. I. Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, București., E. S.P.

L. A., 1956, p. 147 și 341; Nicolae Costin, *Letopiseșul Moldovei (1622—1711)*, în *Croniclele României*, ed. M. Kogălniceanu, vol. II, București, 1878, p. 14.

Descoperirile arheologice de pe locul vechii curți domnești fac dovada existenței unui sistem de aducțiune pe conducte de olane încă din secolul al XVII-lea, care apoi se dezvoltă în secolul al XVIII-lea.

Conductele de apă cu olane roșii sînt de mai multe categorii, putîndu-se deosebi mai multe etape, după construcția și sistemul de protecție. Astfel, cele mai vechi, și anume din secolul al XVII-lea (fig. 23), sînt conductele protejate cu pietre, așezate în triunghi. În etapa următoare, la sfîrșitul secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea, pietrele sînt înlocuite cu cărămizi, așezate de asemenea în triunghi. În ambele cazuri, conductele erau înecate în mortar. În fine, urmează o etapă ultimă, secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, cînd olanele sînt protejate de cărămizi așezate în formă de trapez. În acest caz mortarul înecă numai locul de îmbinare al oanelor.

Olanele de dimensiuni mai mari, probabil de canalizare, au fost protejate cu pietre de dimensiuni mijlocii, dispuse în formă pătrată sau trapezoidală. În incinta curții domnești s-au descoperit și canale de scurgere construite numai din piatră.

Din descoperirile făcute rezultă că la construirea curții domnești din Iași s-a folosit piatra, cărămida, țigla și olanele.

În afara zidurilor construite din piatră de rîu prinsă cu mortar cu var hidraulic, a cărui compoziție variază în funcție de dozajul de nisip, cenușă sau uneori și cărămidă pisată, meșteșugarii și constructorii de la curtea domnească au folosit și piatra de calcar, pe care au fasonat-o, dîndu-i diverse forme, în funcție de scopul urmărit. Astfel, deși sînt rare, atrag totuși atenția fragmente, probabil, de postamente sau console, greu de precizat ca epocă. De altfel, aceste materiale au fost descoperite în straturi purtate și, deși reprezintă vestigii arhitecturale ale curții domnești din Iași, în fond nu ne spun nimic în ceea ce privește arhitectura de piatră a acestui important complex feudal.

Altfel se prezintă situația cu materialul ceramic folosit la pardoselile camerelor palatului domnesc sau cu cel folosit pentru acoperiș. Astfel, în afară de cărămizile dreptunghiulare de diferite dimensiuni (fig. 24/7) utilizate la pardoseala camerelor din secolul XV—XVI, avînd analogii la Cetatea de Scaun de la Suceava, la curtea domnească din Iași s-au utilizat și cărămizi de pardoseală, de formă hexagonală (fig. 24/4—5), identice cu cele existente în prezent în sala gotică din palatul domnesc din vremea lui Duca Vodă de la Cetățuia-Iași.

Cărămizile pavimentare sînt mari și mijlocii, cele mari fiind și mai groase. Ambele categorii erau folosite la pardosirea iatacurilor și camerelor palatului. Probabil că unele din ele erau și smălțuite. Cele descoperite sînt nesmălțuite.

În schimb, țiglele pentru acoperiș, de formă pentagonală alungită (fig. 24/1) sau rotunjite (fig. 24/2), late și avînd în spate un suport pentru fixare, sînt în general nesmălțuite. Apar însă și unele smălțuite în galben și verde (fig. 24/6). De asemenea se folosesc și țigle semicilindrice, îngustate la un capăt pentru îmbinare (fig. 24/3). Aceste țigle, datînd din secolele XVIII—XIX, s-au men-

ținut la Iași pînă în ultima vreme, fiind semnalate recent la acoperișul zidului împrejmuitoar de la biserica Sf. Sava.

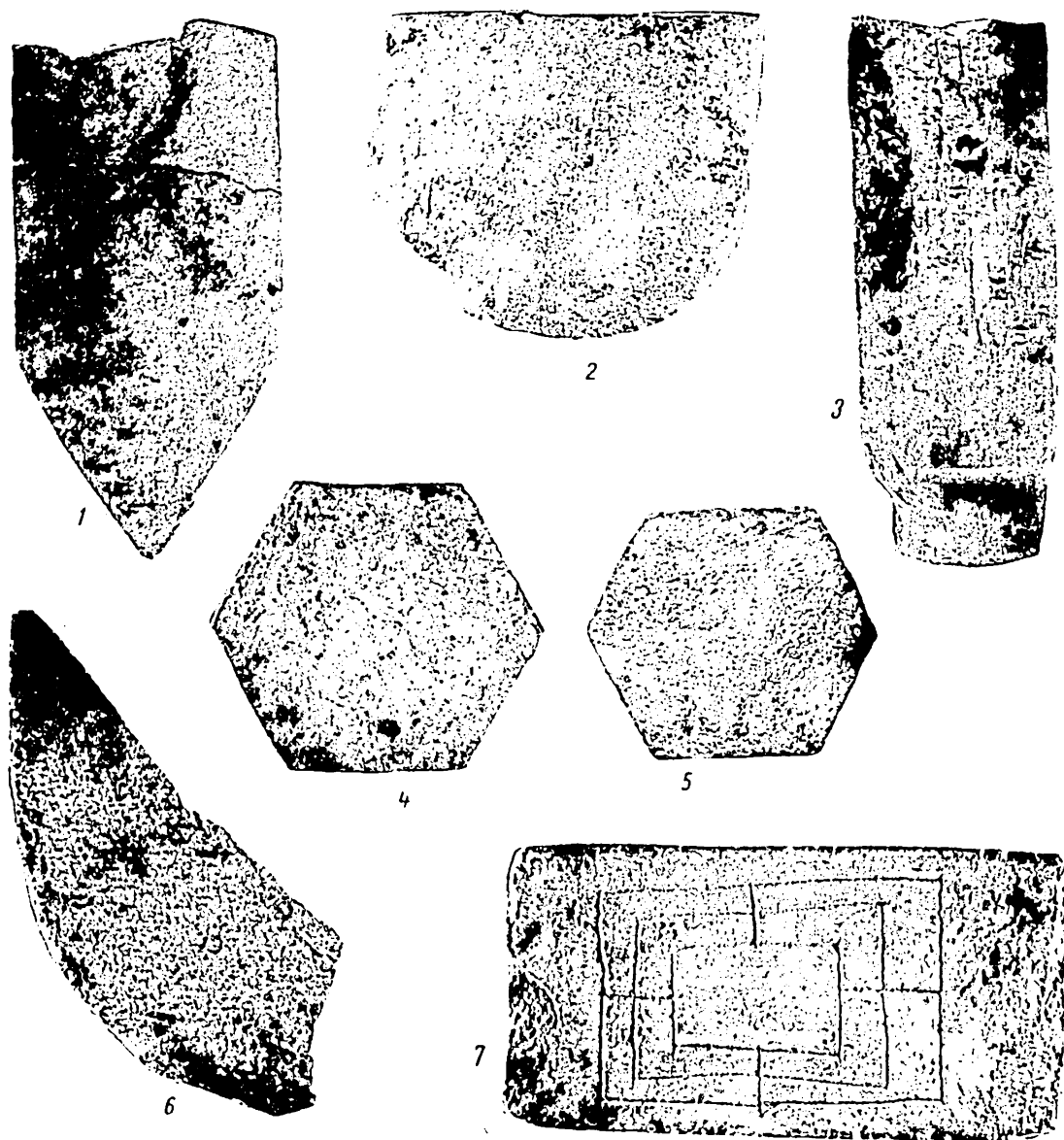

Fig. 24. — Cărămizi și țigle din secolele al XV-lea (7), al XVII-lea (1 - 2, 4 - 6) și al XVIII-lea (3).
(1, 4 - 5 = circa 1/4; 2 - 3 = circa 1/3; 6 = circa 1/2; 7 = circa 3/4).

Din studiul materialului descoperit la Iași rezultă că atât palatul domnesc, cât și restul construcțiilor din incinta curții domnești aveau interioare pardosite cu cărămizi dreptunghiulare sau hexagonale, iar pe acoperiș țiglă, așezată în forma solzilor de pește sau a șifei de la casele orășenilor. În acest sens apare edificatoare reproducerea palatului domnesc, acoperit cu țigle cu vârful ascuțit,

de pe stampana care-l înfățișează pe Dimitrie Cantemir în fața curții domnești din Iași. Adăugând la toate acestea și ceramica decorativă de interior, ca și teracotele sau plăcile de import de proveniență otomană, putem întregi tabloul curții domnești din Iași, caracterizată printr-un fast deosebit, manifestat mult mai pregnant în secolul al XVII-lea, de când ne-a rămas și cel mai bogat material ceramic.

În felul acesta, referindu-ne în concluzie la etapele de construcție ale curții domnești din Iași, putem desprinde cu claritate, pe baza materialului arheologic și a stratigrafiei locului cercetat că cea mai veche etapă aparține primei jumătăți a secolului al XV-lea. Etapa următoare, corespunzătoare epocii lui Ștefan cel Mare, adică celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea, este o epocă de fast, când și alte surse de informare ne atestă o curte domnească bogată, pe lângă care Ștefan cel Mare a construit și biserica domnească Sf. Nicolae (1492—1493). După aceasta urmează o altă etapă, căreia îi aparțin construcțiile din secolul al XVI-lea, când la Iași palatul și curtea domnească aveau înfățișarea unei cetăți. Această cetate va crește considerabil atât ca suprafață, cât și ca potențial de viață în vremea lui Vasile Lupu, când curtea domnească din Iași atinge apogeul dezvoltării sale. Începând cu această epocă, o dată cu stabilirea definitivă a capitalei țării la Iași, curtea domnească din Iași va deveni cea mai mare curte domnească din Moldova.

Fastul deosebit al acestei curți, documentat de numeroase materiale arheologice, este confirmat și de izvoarele scrise interne și externe.

Materialul arheologic scos din săpături, mărturie vie a muncii făuritorilor de bunuri materiale, va constitui obiectul prezentării în rândurile ce urmează.

CERAMICA

Ceramica descoperită la Iași pe locul vechii curți domnești se împarte în două grupe principale : I. ceramica de uz casnic și II. ceramica decorativă.

I. CERAMICA DE UZ CASNIC

Această specie de ceramică, numită de unii cercetători și „ceramica maseilor”⁸⁸, datorită răspîndirii sale în rîndurile populației de toate categoriile sociale, a fost descoperită din abundență pe locul vechii curți domnești de la Iași.

Ceramica aceasta de factură orășenească locală datează în general din epoca feudalismului dezvoltat, adică din secolele XV—XVIII. Pentru o mai bună prezentare a acestei ceramici am ales în cadrul lucrării noastre criteriul cronologic, deoarece acesta ne va permite, la capătul expunerii noastre, unele generalizări.

a. *Ceramica de uz casnic din prima jumătate a secolului al XV-lea.* Ceramica de uz casnic din această vreme, descoperită la Iași, este lucrată la roata de picior, dintr-o pastă suficient frămîntată, de culoare cenușie, brună-gălbuie și mai des roșie, conținînd nisip în compoziția sa și uneori scoică pisată. Ca forme se întîlnesc oalele-borcan, oalele de dimensiuni mijlocii și mici, căni și pahare. Orna-

⁸⁸ T. Martinovici, *Contribuții la cunoașterea ceramicii din a doua jumătate a secolului al XV-lea de pe teritoriul Sucevei*, în *Materiale*, IV, p. 361.

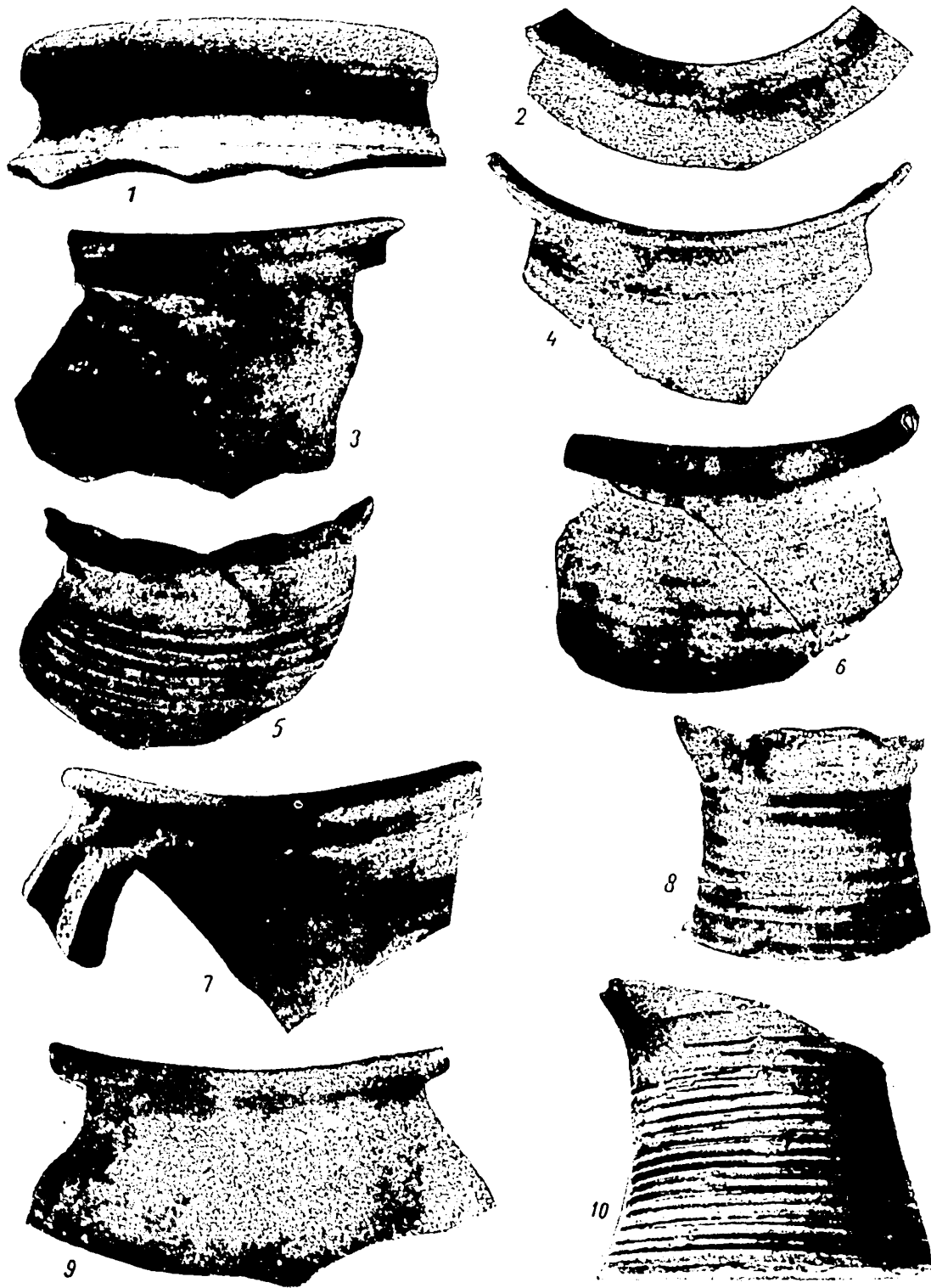

Fig. 25. — Ceramică de uz casnic din secolul al XV-lea (1—6, 9 = circa 1/2 ; 7, 8, 10 = circa 2/3).

Fig. 26. — Ceramică de uz casnic din secolul al XV-lea (1 – 2 = circa 1/2; 3 = circa 3/4; 4 – 5 = circa 1/3; 6 = circa 1/4).

mentul acestor vase este simplu, din linii orizontale paralele mai mult sau mai puțin adâncite, deseori pe umăr și pe corpul vasului, de regulă pe partea lui superioară.

Din această categorie ceramică se remarcă în primul rând unele oale-borcane, cenușii și cu buza îngroșată la exterior (fig. 25/2, 9), foarte asemănătoare cu ceramica cenușie de la sfârșitul secolului al XIV-lea de la Suceava, care constituie acolo categoria predominantă din grupa ceramicii de uz casnic, menținându-se și în prima jumătate a secolului al XV-lea. Această specie, zgrunțuroasă și aspră la pipăit, reprezintă menținerea tradiției producției ceramicii orășenești din centrele urbane moldovenești, fără a fi însă predominantă la Iași, deși a fost descoperită și în alte puncte de pe teritoriul orașului Iași, fiind asociată cu monede de aramă anepigrafe de la Alexandru cel Bun ⁸⁹.

Dintre fragmentele de vase de uz comun semnalăm și unele margini de borcane din pastă brună-gălbuie și galbenă-roșcată, suficient de bine frământată, cu pereții subțiri, buza îngroșată la exterior și cu o șanțuire pentru capac, având la exterior, pe umerii vasului, un decor din linii paralele (fig. 25/3, 6). Ca formă ea se apropie foarte mult de ceramica cenușie, totuși din punctul de vedere al tehnicii prezintă un progres, folosind arderea oxidantă. În stadiul actual al cercetărilor am putea presupune că tocmai această specie de ceramică de uz casnic face legătura dintre ceramica cenușie din perioada anterioară și ceramica roșie, care este predominantă și la Vaslui încă din prima jumătate al secolului al XV-lea ⁹⁰.

Ceramica mai des întâlnită la curtea domnească din Iași din prima jumătate a secolului al XV-lea este cea roșie. Aceasta este lucrată dintr-o pastă foarte bine frământată, arsă uniform și decorată de asemenea la exterior cu linii paralele adâncite în corpul vasului. Din această specie semnalăm fragmente din borcane cu buza înaltă, îngroșată și puțin curbată spre interior, cu gîtul slab marcat și umerii rotunjiți, decorate cu caneluri paralele, mai ales pe umerii vaselor, precum și fragmentele de borcan cu umerii mai rotunjiți, având buza îngroșată la exterior și cu o șanțuire în interior pentru capac (fig. 25/1). De asemenea se disting fragmente de căni cu picior și cu gura trilobată, dintr-o pastă fină, arsă uniform, de culoare roșie, cu sau fără decor exterior din linii paralele (fig. 25/8, 10).

Ceramica din această categorie, prezentă în Muntenia încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, se răspîndește larg în Moldova în prima jumătate a secolului al XV-lea, fiind semnalată pentru prima dată la Vaslui și recent la Iași, pe baza descoperirilor la curtea domnească.

Astfel, atît în ceea ce privește tehnica, cît și formele și decorul ceramicii de uz casnic, se observă în cursul primei jumătăți a secolului al XV-lea continuarea tradiției meșteșugărești din centrele orășenești din Moldova. Se remarcă însă în partea de centru a Moldovei o predominare a ceramicii de uz casnic de culoare roșie, față de specia de uz casnic de culoare cenușie, predominantă la Suceava și în nordul Moldovei. De asemenea merită o deosebită atenție specia ceramicii de tranziție de la specia cenușie la cea roșie, deocamdată semnalată pe teritoriul

⁸⁹ Al. Andronic, *op. cit.*, în *AM*, I, 1961, p. 273, fig. 3; Eug. Neamțu, *Tezaurul de monede de aramă anepigrafe de la Alexandru cel Bun descoperit la Iași*, în *AM*, II—III, București, 1964, p. 495 și fig. 1.

⁹⁰ Al. Andronic, E. Neamțu și Fl. Banu, *op. cit.*, p. 95, fig. 10/1—4.

orașului Iași pe locul vechii curți domnești. Cercetările viitoare vor trebui orientate și în direcția studierii mai amănunțite a acestei specii ceramice, foarte importantă pentru definirea momentului când și în ce împrejurări ceramica roșie devine predominantă în așezarea feudală de la Iași.

Ceramica de uz casnic de calitate superioară, cuprinzând atât vesela de bucătărie, cât și cea de masă, se întâlnește din abundență pe locul vechii curți domnești, îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XV-lea, probabil o dată cu transformările produse aici în meșteșugul ceramicii în vremea lui Ștefan cel Mare.

b. *Ceramica de uz casnic din a doua jumătate a secolului al XV-lea.* Din această vreme datează numeroase fragmente ceramice, aparținând în primul rând speciei roșii, dominantă în această epocă în întreaga Moldovă, și în al doilea rând speciei cenușii.

Ceramica din a doua jumătate a secolului al XV-lea, lucrată la roata de picior cu turație rapidă, se caracterizează prin pastă foarte bine frământată, cu nisip în compoziția ei și ardere completă și uniformă. Vasele sînt mai puțin aspre la pipăit și sonore la lovire, ceea ce reprezintă, în comparație cu ceramica din prima jumătate a secolului al XV-lea, un vădit progres pe plan local, în urma perfecționării meșteșugului olăritului.

Din imensul material ceramic scos la suprafață prin săpăturile metodice de pe locul curții domnești din Iași ar rezulta, la prima vedere, fără un examen statistic riguros, un procent de 90 % ceramică roșie și 10 % ceramică cenușie. Și ceramica cenușie se caracterizează printr-o ardere uniformă și completă, avînd pereți subțiri, ceea ce o deosebește net de ceramica cenușie din perioada precedentă. Aceste constatări confirmă pe deplin teza susținută de T. Martinovici referitoare la saltul de metodă înregistrat de olarii moldoveni în domeniul arderii ceramicii ⁹¹.

Analiza formelor ceramicii roșii și cenușii de la curtea domnească din Iași prilejuiește constatarea existenței în linii mari și aici a aceluiași forme ceramice descoperite la Suceava în următoarele puncte: 1) curtea domnească (sectorul oraș) ⁹², 2) Cetatea de scaun ⁹³ și 3) platoul din fața Cetății de Scaun ⁹⁴.

Oala, întrebuințată pentru fiertura pe vatră sau în cuptor, este forma cea mai des întâlnită la Iași. Majoritatea fragmentelor ceramice provenind de la oale prezintă și urme de fum la exterior. Ca și la Suceava, deși oalele, în general, sînt uniforme, vom distinge și la Iași o serie de tipuri și variante a căror clasificare și încadrare tipologică riguroasă este posibilă datorită comparației cu ceramica din a doua jumătate a secolului al XV-lea descoperită deja la Suceava.

Din categoria ceramicii roșii se remarcă fragmente de oale de dimensiuni mari și mijlocii, corespunzătoare cu tipul II Suceava ⁹⁵. Acestea au gura mai largă decît fundul, buza îngroșată, scundă și răsfrîntă în afară, prevăzută cu o șanțuire în interior pentru capac, umerii bolțiți și pîntecul dezvoltat (fig. 26/1,4—5).

Fragmente de margine de ulcică din pastă roșie, cu buza îngroșată puțin la exterior, mult răsfrîntă în afară și cu o șanțuire bine pronunțată în interior pentru capac (fig. 25/4) reprezintă varianta a III-a a tipului II Suceava ⁹⁶. Ea

⁹¹ T. Martinovici, *op. cit.*, p. 363.

⁹² SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 759—760.

⁹³ SCIV, V, 1—2, 1954, p. 266.

⁹⁴ SCIV, III, 1952, p. 429; SCIV, V, 1—2, 1954, p. 280.

⁹⁵ T. Martinovici, *op. cit.*, p. 365, fig. 1/2.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 365.

constituie o specie des întâlnită la Iași și face parte din ceramica de tranziție spre secolul al XVI-lea.

Fragmente de oale cu gîtul redus, cu buza înălțată și puțin răsfrîntă în afară, avînd și o nervură pronunțată pe mijlocul ei la exterior (fig. 25/7), se încadrează cu ușurință în tipul III Suceava⁹⁷.

Față de formele întâlnite la Suceava, ceramica de la curtea domnească din Iași prezintă și unele variante proprii. Astfel, fragmentele din margine de oală și gîtul scurt, cu buza răsfrîntă în afară și apoi vălurită prin apăsarea marginii cu degetul, decorate la exterior cu benzi de linii adîncite reprezintă o variantă proprie ceramicii de la Iași (fig. 25/5).

Tot o variantă locală este și oala scundă cu toartă, marginea și buza dreaptă, puțin retrasă în afară și teșită în interior, avînd pe corpul vasului la partea superioară un ornament din caneluri paralele (fig. 26/2).

Capacele alcătuiesc o altă categorie a ceramicii descoperite la Iași. Acestea au forma conică, larg deschisă la gură și ușor arcuită spre partea superioară, unde se termină cu un minier rotund aplatizat. Marginea capacelor este răsfrîntă, prezentînd o nervură în relief la exterior, căreia îi corespunde în interior o albiere (fig. 27/2).

Cana constituie o altă formă ceramică întâlnită la curtea domnească din Iași. Majoritatea cănilor descoperite aici sînt de dimensiuni mijlocii și cu gura trilobată, continuînd tradiția acestor vase din prima jumătate a secolului al XV-lea (fig. 27/3, 7).

Ulciorul. Se întîlnesc însă foarte rar ulcioarele sau cănila mari din pastă roșie sau cenușie, foarte bine frămîntată, arsă uniform și complet. Vasele de acest fel, aparținînd tipului cu siluetă elegantă de dimensiuni mari, corpul prelungit, gîtul înalt (fig. 26/6) sau gura cu cioc, buza arcuită și cu o nervură puternic reliefată de la care pornește toarta (fig. 26/3) își găsesc cea mai apropiată analogie cu cana de tipul I de la Suceava⁹⁸. La Iași se semnaleză ca o variantă a acestui tip prezența unor căni mari cenușii, cu gura trilobată, buza dreaptă și cu nervură reliefată pe mijloc la exterior. Buza vasului este strînsă în partea opusă torții, în așa fel încît prezintă un orificiu circular pentru scurgerea lichidului.

Farfuria de dimensiuni mici și mijlocii este o altă formă de vas întîlnită frecvent în ceramica de la curtea domnească de la Iași din vremea lui Ștefan cel Mare. Dintre aceste vase se remarcă exemplarele nesmălțuite, precum și cele smălțuite (fig. 27/4—5). Printre acestea din urmă semnalăm prezența unei farfurii mici cu marginea lată și puțin evazată în afară, fundul inelat, smălțuită în verde atît în interior, cît și la exterior.

Cupa este o altă formă de vas descoperită la Iași. Tipul de cupă găsit la curtea domnească din Iași are formă de bol, cu gura largă, buza puțin teșită în interior și piciorul inelar scund și gol (fig. 27 /6). Această cupă, lucrată din pastă fină roșie, smălțuită la exterior și în interior cu smălț galben-auriu este identică cu cupele de tipul I de la Suceava⁹⁹, cea mai apropiată analogie prezentînd cupa-bol smălțuită în galben-auriu și cu inscripție slavonă descoperită recent la Suceava¹⁰⁰.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 365—366.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 366, fig. 2.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 366—367, fig. 3.

¹⁰⁰ *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 722, fig. 17.

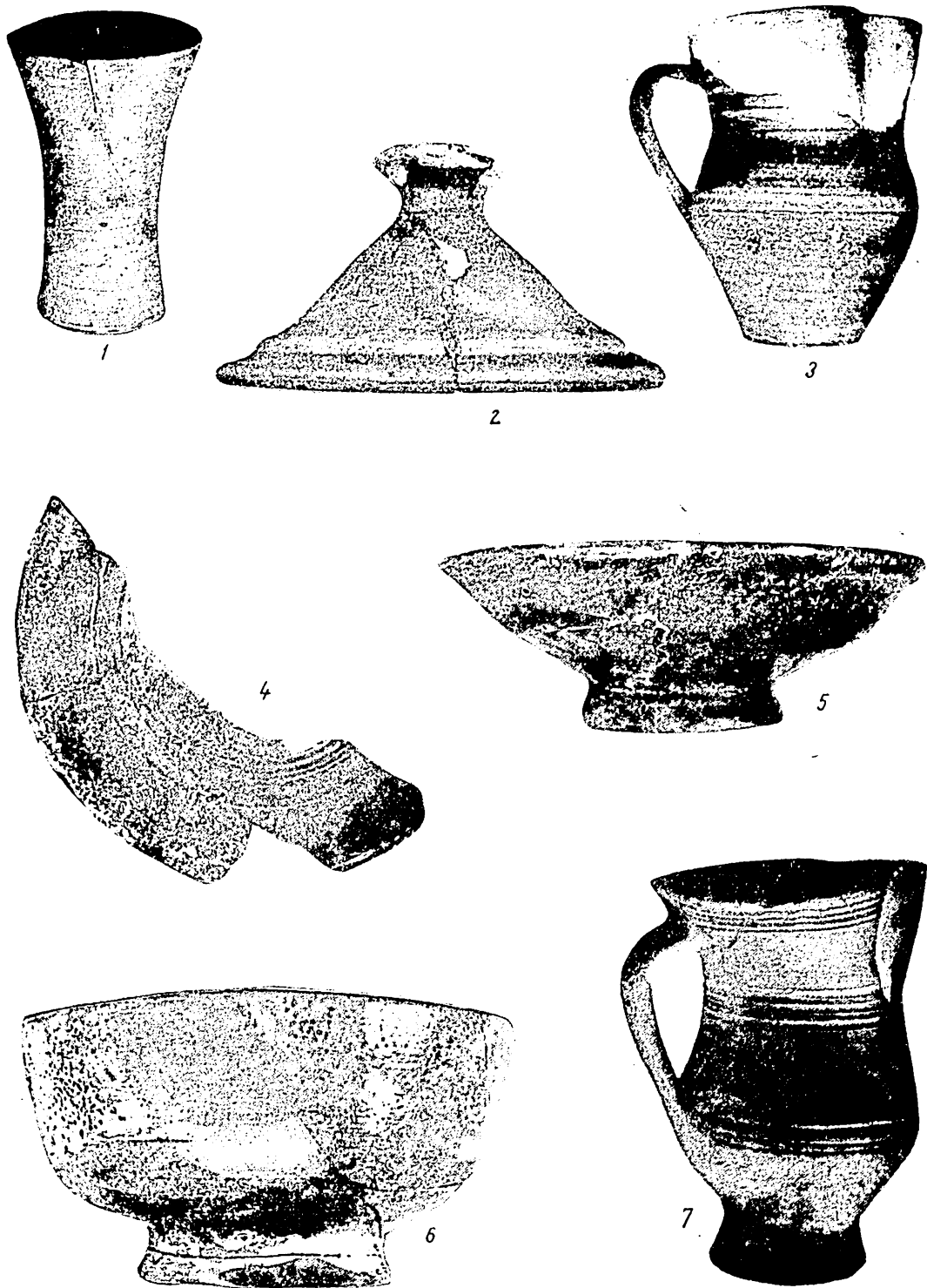

Fig. 27. — Ceramică de uz casnic din secolul al XV-lea (1 - 2, 6 - 7 = circa $\frac{1}{2}$; 3 - 4 = circa $\frac{1}{3}$; 5 = circa $\frac{3}{4}$).

Fig. 28. — Ceramică de uz casnic din secolul al XVI-lea (1, 4-5, 8-9 = circa 1/2; 2-3, 6-7, 10 = circa 1/3).

Paharul. Din această categorie, semnalată la Iași pentru prima dată prin descoperirile din 1960, se remarcă în primul rînd un pahar întregit din pastă roșie fină, foarte bine frământată și arsă uniform, înalt, nesmălțuit, cu gura mai largă decît fundul, imitînd cu multă măiestrie paharele de argint de epocă (fig. 27/I).

Referitor la decorul ceramicii din a doua jumătate a secolului al XV-lea descoperită la curtea domnească din Iași se constată, întocmai ca și la Suceava, prezența ornamentului din benzi de linii adîncite sau caneluri paralele, pe corpul și îndeosebi pe umerii vaselor. În ceea ce privește smalțul, se observă folosirea pe scară largă a acelorași culori și tonuri ca și la ceramica ornamentală din aceeași vreme de la Suceava și din alte centre orășenești unde au existat curți domnești.

Prezența unor fragmente ceramice decorate în tehnica *sgraffito* și *champ-levé* ne dovedește că și această specie ceramică, produsă în secolul al XV-lea de olarii locali, era răspîndită și la curtea domnească din Iași, întocmai ca la curțile domnești din Piatra-Neamț¹⁰¹ și din Suceava¹⁰².

Astfel, ceramica din a doua jumătate a secolului al XV-lea de la curtea domnească din Iași prezintă în fond progresul înregistrat pe o scară largă de meșteșugul olăritului în întreaga Moldovă. În această vreme se concretizează și se încetățnesc noi forme ceramice față de cele existente în etapa anterioară, se generalizează tehnica smălțuirii ceramicii de uz casnic și se produce o specie de ceramică fină, caracteristică epocii de înflorire a Moldovei în perioada centralizării statale. Multe din formele ceramice semnalate atît la Suceava, cît și la Iași vor rămîne dominante în ceramica medievală românească, menținîndu-se și în secolele următoare.

În fine, așa cum s-a stabilit, pe baza studierii ceramicii de la Suceava din a doua jumătate a secolului al XV-lea se constată și la Iași, pe lîngă persistența tipului dominant încă din prima jumătate a secolului al XV-lea, apariția variantei de tranziție spre ceramica secolului al XVI-lea, reprezentată îndeosebi prin oale care seamănă aproape perfect cu cele de tipul II Suceava.

Analiza prilejuită de cercetarea acestor categorii ceramice cu variantele lor, descoperite recent la curtea domnească din Iași, în comparație cu tipurile și variantele corespunzătoare de la Suceava, permite precizarea că în centrul orășenesc de la Iași a existat o gamă variată de produse de olărie. Cît privește tipul de tranziție de la ceramica secolului al XV-lea la ceramica secolului al XVI-lea se constată că acesta este reprezentat la Iași de oala care se încadrează perfect în tipul II Suceava. Se remarcă totodată faptul, deosebit de interesant pentru tipologia ceramicii feudale moldovenești, că acest tip de oală a jucat același rol și în ceramica de tranziție de la Suceava. În felul acesta se poate presupune că la finele secolului al XV-lea și către începutul secolului al XVI-lea în Moldova începe să-și facă loc un tip de ceramică de uz casnic cu caractere aproape identice și generalizate în majoritatea centrelor urbane feudale din Moldova.

c. *Ceramica de uz casnic din secolul al XVI-lea* : 1. *Ceramica locală.* Deși ceramica de uz casnic și cea ornamentală din acest secol este încă slab cercetată la noi, totuși descoperirile de la curtea domnească din Iași permit o încadrare cronologică destul de precisă a unei categorii de vase de uz casnic care-și trag originea, indiscutabil, din ceramica orășenească specifică celei de-a doua jumătăți a seco-

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 852, fig. 11/3.

¹⁰² *Ibidem*, p. 773—776, fig. 18.

lului al XV-lea. În acest sens sînt concludente fragmentele ceramice care provin de la oale roșii cu buza dreaptă și puțin răsfrîntă în afară (fig. 28/5) sau cu buza dreaptă (fig. 28/1), marcînd o evoluție a oalelor aparținînd variantei a III-a a tipului II Suceava. Această specie ceramică, abundentă la curtea domnească din Iași, își găsește cea mai apropiată analogie în ceramica roșie din pastă fină, cu ardere uniformă și completă, descoperită pe teritoriul orașului Iași, în preajma cartierului olarilor din secolele XV — XVI¹⁰³.

În secolul al XVI-lea, în afară de tipul de oală amintit mai sus, continuă să se mențină, în ceea ce privește formele vaselor, și alte categorii ceramice de uz casnic, cum ar fi cănilile și farfuriile. Trebuie să subliniem însă dispariția cănililor mari cu buza trilobată și a ulcioarelor mari cu gura largă, în locul cărora apar ulcioarele cu gîtul strîmt și înalt, care-și vor găsi o largă răspîndire în secolele următoare. Această ultimă formă de vas este ilustrată prin exemplare de diferite dimensiuni nesmălțuite (fig. 28/10) și smălțuite (fig. 28/7).

În ceea ce privește farfuriile se remarcă prezența celor smălțuite și nesmălțuite, din pastă roșie, cu ornament în linii vălurite pe fund și margine (fig. 28/2—4).

În decorul ceramicii de uz casnic din această vreme se continuă tradiția motivelor ornamentale din secolul precedent, menținîndu-se benzile de linii paralele sau numai linii simple adîncite pe corpul vasului.

Pe unele străchini (fig. 28/6, 9), așa cum s-a arătat mai sus, apar și benzile din linii vălurite, care se vor întîlni și în cursul secolului al XVII-lea atît pe vasele nesmălțuite, cît și pe cele smălțuite. Semnalăm și prezența capacelor din pastă cenușie (fig. 28/8).

2. *Ceramica de import.* Încă din 1952—1955, cu prilejul cercetărilor de suprafață în orașul Iași și în împrejurimi, au fost descoperite, pe locul palatului domnesc, fragmente ceramice de proveniență orientală sau asiatică¹⁰⁴. Cele mai numeroase fragmente ceramice de import au fost însă scoase la iveală în timpul săpăturilor metodice din 1960. Acestea provin de la diverse vase, ca farfurii, boluri, căni și cești, fiind importate din Imperiul otoman, unde se produceau, în primul rînd, în cele mai vestite centre de faianță otomană din acea vreme de la Isnik și Kutahia¹⁰⁵. Această ceramică de import poate fi numită și faianță orientală, persană și otomană, deoarece în limba turcă vasele de lut smălțuite sînt numite *cini*, adică obiect produs în China, ceea ce corespunde denumirii de faianță¹⁰⁶.

Ceramica a căpătat o importanță considerabilă la turcii sedentari, prin intermediul caravanelor care aduceau din China mătăsuri și porțelanuri. Dezvoltată în Khorosan, ceramica de uz casnic și decorativă se generalizează, iar turcii seldjiukizi o introduc în Asia Mică, unde atinge apogeul în cursul secolului al XVI-lea¹⁰⁷. Cercetările recente efectuate de specialiștii turci au stabilit existența a două mari perioade în dezvoltarea ceramicii turcești propriu-zise. Astfel, prima perioadă, numită seldjiukidă, cuprinde secolele XII — XIV, iar a doua perioadă, denumită otomană, cuprinde secolele XIV — XIX¹⁰⁸.

¹⁰³ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 417, fig. 5/7,9.

¹⁰⁴ M. Petrescu-Dimbovița, N. Zaharia și Em. Zaharia *op. cit.*, p. 23, fig. 15/1—5.

¹⁰⁵ Ernst Kühnl, *Die Türkei unter den Osmanen*, în *Geschichte des Kunstgewerbes*, vol. IV, Berlin-Zürich, 1930, pl. 425.

¹⁰⁶ Celal Esad Arseven, *L'Art turc depuis son origine*

jusqu'à nos jours, Istanbul, 1939, p. 40; vezi și Bruno Becher, *Geschichte des technischen Künste*, vol. III, Stuttgart, 1893, p. 429.

¹⁰⁷ Celal Esad Arseven, *op. cit.*, p. 41.

¹⁰⁸ Tasin Öz, *Turkish Ceramics*, Istanbul, 1961, p. 5—11 și 12—42; cf. și recezia H. Dumitrescu, în *SCIA*, 1963, 1, p. 251—253.

Fig. 29. — Faijană turcească din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (1, 11 = circa $2/3$; 2–3 = circa $3/4$; 4–10, 13–14 = circa $1/2$; 12 = circa $1/3$).

În determinarea cronologică a ceramicii otomane, adică a ceramicii din secolele XIV — XIX, cercetătorul turc Tahsin Öz a folosit monumentele de artă otomană datate cert, ceea ce i-a permis să periodizeze ceramica propriu-zisă otomană. Astfel, după dînsul ceramica otomană cunoaște în evoluția sa patru etape, și anume etapa I : 1359—1548 ; etapa a II-a : 1550—1607 ; etapa a III-a ; 1608—1667 ; etapa a IV-a : 1710—1765. Dintre acestea, cea mai importantă, în funcție de material, este etapa a II-a, adică aceea care începe cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd faianța decorativă otomană atinge apogeul și o dată cu ea și ceramica de uz casnic.

Varietatea deosebită în ceea ce privește stilul și coloritul acestei ceramicii orientale a dus la presupunerea că în Imperiul otoman au existat foarte multe centre de producție unde meșterii respectivi lucrau exclusiv la comanda sultanului și a curții sale. Așa se explică, cel puțin în parte, de ce această ceramică a primit diferite denumiri ca Damasc, Rodos sau Kutahia, în fond convenționale¹⁰⁹, cînd în realitate ea a fost produsă în centre speciale, dintre care, așa cum am arătat mai sus, cele mai importante au fost Isnik și Kutahia. Totuși ar fi cu totul greșit să se considere că în această vreme întreaga producție ceramică, atît decorativă, cît și de uz casnic, se reduceau exclusiv doar la producția din aceste două centre. De aceea ni se pare temerară încercarea făcută de Arthur Lane de a clasifica ceramica otomană numai pe baza producției de Isnik. După acest autor, ceramica de Isnik cunoaște efectiv patru faze, numite Isnik I — Isnik IV, cărora le corespunde respectiv ceramica atribuită centrelor Kutahia, Damasc, Cornul de Aur și Rodos¹¹⁰. Dar producția de Isnik nu este identică cu întreaga producție de ceramică din Imperiul otoman, unde au existat și alte centre de producție. În acest sens este întru totul concludentă descoperirea recentă la Iași a unei ceramicii otomane, produse în Adana, după cum rezultă din inscripția de pe vas¹¹¹. În afară de aceasta, faianța turcească descoperită recent la Sofia¹¹² este și ea atribuită diverselor centre : Isnik, Damasc, Cornul de Aur și Kutahia. De aceea, mai justă ni se pare clasificarea și cronologia propusă de Tahsin Öz, bazată și pe constatarea unanim admisă că epoca de înflorire maximă a faianței otomane este plasată tocmai în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, adică între 1550 și 1600. Din această vreme datează și cele mai vechi fragmente ceramice de uz casnic de import de proveniență otomană descoperite la curtea domnească din Iași.

Faianța turcească descoperită la Iași este bine datată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea mai ales pe cale stratigrafică. Astfel, în secțiunea a VII-a, fragmente ceramice turcești au fost găsite la adîncimea de 1,50 m în stratul de pămînt negru amestecat cu lut, de sub stratul de pămînt negru cenușos, care constituia nivelul de călcare din secolul al XVII-lea. De asemenea, în secțiunea a VIII-a, fragmentele de farfurii mici sau de cupe mici au fost găsite la adîncimi între 1,70 și 1,80 m, în stratul de pămînt negru-cenușos cu resturi de cărbune, strat datat în secolul al XVI-lea (fig. 6). Un fragment de farfurie mică provine din sec-

¹⁰⁹ E. C. Kverfeld, *Керамика Ближнего Востока*, Leningrad, 1947, p. 114.

¹¹⁰ A. Lane, *The ottoman Pottery of Isnik*, în *Ars Orientalis*, vol. II, 1957, p. 247—281.

¹¹¹ Material inedit aflat în colecțiile Muzeului de istorie a Moldovei. Descifrarea inscripției de pe vas o datorăm

amabilității profesorului Omer Faic din Medgidia, prin intermediul profesoarei Aurelia Ignat din Iași, cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.

¹¹² M. Stanceva, *Турски фаянс от София*, în *Izvestia — Institut*, XXIII, p. 111 și urm.

fiuncea a V-a, de asemenea dintr-un strat datat în secolul al XVI-lea. În fine, ceramica turcească scoasă din secțiunea A I de la diverse adâncimi provine din straturile de umplură de pe escarpa sudică a curții domnești, în care s-au fundat zidurile incintei exterioare din secolul al XVII-lea.

În felul acesta, o anumită categorie de vase de uz casnic din pastă caolin, cu smalt alb și decor floral policrom, datează, pe baza unor precizări de natură stratigrafică, în mod cert din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. De altfel, această datare coincide și cu cea tipologică. Astfel, fragmentul de farfurie plată cu marginea festonată în acoladă, dintr-o pastă foarte fină, care-i dă dreptul a fi numită faianță tare, cu smalt alb, transparent și strălucitor, cu decor floral policrom în care predomină albastrul, verdele și roșul tomat, având pe margine un ornament în ochiuri pe un fond albastru, punctat uneori cu albastru cobalt, face parte din categoria faianței de Asia Mică, mai precis de Isnik, și datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (fig. 29/12). Cea mai apropiată analogie pentru acest fragment de farfurie o găsim în farfuria turcească din Isnik din secolul al XVI-lea din colecția Whitney-Paris (*Musée des Arts Décoratifs*)¹¹³, precum și diverse alte farfurii de faianță, din aceeași vreme, greșit considerate persane¹¹⁴, de Damasc¹¹⁵ sau de Rodos¹¹⁶.

Un alt fragment de farfurie, având un ornament de influență persană din meandre cu decor în cîrcei de strugure (fig. 29/14) cu un smalt transparent rozii își găsește cea mai apropiată analogie în farfuria din secolul al XVI-lea aflată în Kensington Museum¹¹⁷.

Un fragment din partea inferioară a unei căni mari, probabil cu toartă, de faianță tare, cu smalt alb transparent, ornamentat la exterior cu decor floral în albastru-cobalt și albastru-deschis își găsește analogia în exemplarele de faianță turcească din Österreichische Museum din Viena¹¹⁸.

Unele fragmente de căni (fig. 29/1, 4, 7—8, 10—11), cupe mici (fig. 29/5—6, 9, 13) farfurii mari și mici (fig. 29/2—3) descoperite la curtea domnească din Iași, caracterizate printr-o faianță tare și cu smalt alb transparent și strălucitor, fac parte din categoria ceramicii de uz casnic din perioada de maximă înflorire a acestui centru și datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Această ceramică de lux întâlnește și la curtea domnească de la Suceava¹¹⁹ a început a se răspîndi în Moldova la mijlocul și mai ales în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ca urmare a pierderii independenței Moldovei, cînd după expediția lui Soliman Magnificul (1538) Moldova a fost cîmpotită de turci și cînd s-a intensificat comerțul cu mărfurile turcești în țările române.

Ceramica otomană descoperită la Iași, reprezentată prin fragmente de farfurii mari și mici, căni mari și mici, cupe și boluri mici, se caracterizează printr-o pastă fină albă, bine prelucrată, sonoră, smălțuită în interior și la exterior, smaltul alb transparent și strălucitor fiind aplicat peste ornamentul policrom. Decorul acestei ceramicii este uneori vegetal și floral, predominînd

¹¹³ Jeanne Giacometti, *La ceramique*, vol. II, Paris, 1933—1935, planșa în culori la capitolul „Faianța din Asia Mică din secolelele XV—XVI și XVII”.

¹¹⁴ A.A. Mareschal, *Les faïences ancienne et modernes*, Paris, 1873, p. 56; Friedrich Jännicke, *Geschichte der Keramik*, Leipzig, 1900, p. 216, fig. 85.

¹¹⁵ J. Giacometti, *op. cit.*, p. 39, fig. 60. Farfuria se găsește la Muzeul Louvre din Paris.

¹¹⁶ *Ibidem*. p. 39, fig. 62. Farfuria se găsește la Muzeul Britanic.

¹¹⁷ Fr. Jännicke, *op. cit.*, p. 206, fig. 79.

¹¹⁸ E. Kühml, *op. cit.*, figura de la p. 424.

¹¹⁹ Șantierul arheologic Suceava-Celatelea Neamșului, în *SCIV*, VI, 3—4 1955, p. 776, fig. 20. Condițiile de găsire ale acestui vas pledează în favoarea datării lui mai curînd în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

laleaua, garoafa, zambila, margareta și albăstrelele de câmp, culorile mai des întâlnite fiind albastrul, verdele și roșul-tomat.

d. *Ceramica de uz casnic din secolele XVII—XVIII:*

1. *Ceramica locală.* Din această vreme datează fragmente și vase întregi atât din pastă roșie, cât și din pastă albă (caolin).

Fig. 30. — Ceramică de uz casnic din secolul al XVII-lea (circa 1/3).

Ceramica din secolele XVII—XVIII este de asemenea lucrată la roata de picior cu turație rapidă și se caracterizează prin pastă foarte bine frământată, pereți subțiri, cu ardere uniformă și completă. Ceramica roșie este netedă la pipăit. În schimb cea albă (caolin) este aspră și chiar zgrunțuroasă. Din ambele specii se întâlnesc exemplare atât nesmălțuite, cât și smălțuite. De regulă, ceramica roșie este smălțuită în interior și la exterior, pe când cea albă adeseori numai în interior, iar la exterior doar pe buza vasului.

În această vreme predomină smălțul verde, de diferite nuanțe, dar se întâlnesc și smălțul galben sau cel brun.

Ornamentul din linii drepte paralele sau din linii vălurite, adâncit în pasta vasului, se menține în continuare și în secolele XVII—XVIII. În secolul al XVII-lea reapare tehnica sgraffito, smălțul acoperind atât decorul incizat, cât și restul suprafeței vasului. În acest din urmă caz smălțul pătruns în spațiile adâncite capătă o culoare mai închisă față de restul vasului smălțuit. În ornamentarea vaselor predomină motivele geometrice, observându-se reapariția decorului cu roțița dințată, care se va generaliza în secolul al XVIII-lea, încosebi

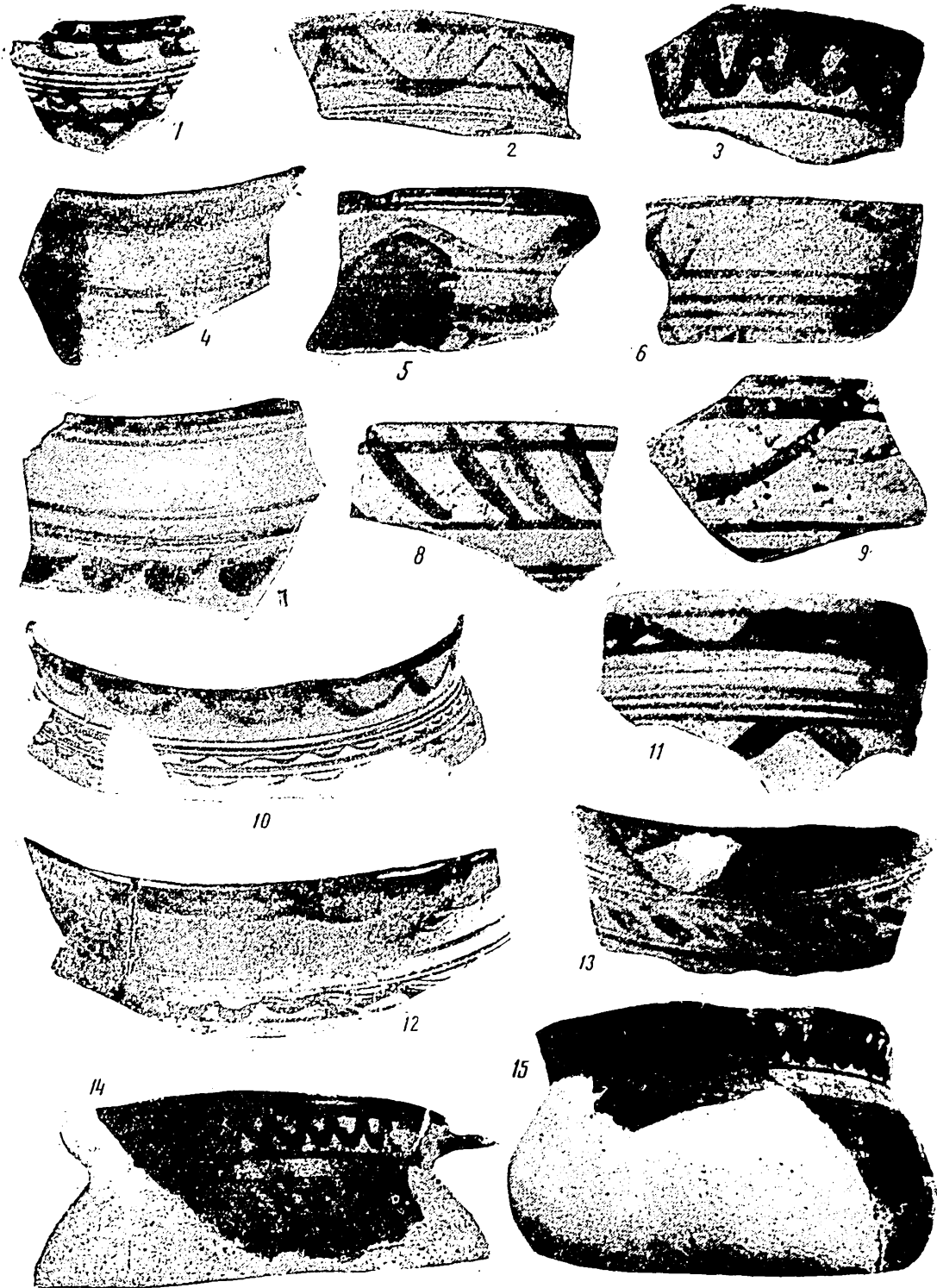

Fig. 31. — Ceramică de uz casnic din secolul al XVII-lea (1, 10 = circa 1/3; 2, 11 = circa 2/3; 3, 6, 12-15 = circa 1/2; 4-5, 7-9 = circa 3/5).

Fig. 32. — Ceramică de uz casnic din secolul al XVII-lea (1 = circa 2/3; 2, 4-6, 8 = circa 1/3; 3 = 1/2; 7 = 1/5).

la ceramica neagră de uz casnic. Pe vasele din pastă roșie apare pictura cu humă albă sau roșie, iar pe vasele din pastă albă (caolin) pictura cu humă roșie sau brună.

Forma cea mai des întâlnită este *oala*, folosită pe vatră sau pe cuptor. Majoritatea fragmentelor de oale, fie din pastă roșie, fie din caolin, prezintă urme de fum. Ca și în secolele precedente, oalele din această vreme prezintă unele variante. Tipul dominant îl constituie oala de formă zveltă, cu o toartă, cu umerii arcuiți, gura mai mare decât fundul și cu buza dreaptă.

Ceea ce atrage atenția în chip deosebit în această vreme este marea varietate a decorului pe corpul și mai ales pe buza oalelor, în special a aceloră din pastă caolin.

Din această din urmă categorie se remarcă un vas întregit, cu smalt brun în interior numai pe marginea buzei, având la exterior un decor pictat cu humă brună. Ornamentul, alcătuit din linii pline în formă de crai nou, încadrate în benzi de linii paralele drepte și vălurite, cuprinde mai ales umerii vasului, fiind plasat deci la partea superioară a acestuia. Buza vasului este la fel ornamentată, cu un decor de linii frânte, pictate de asemenea cu humă brună (fig. 30).

Aceleiași categorii ceramice îi aparțin numeroase fragmente de buze de oale, cu smalt verde sau brun în interior și cu decor pictat cu humă brună sau roșie la exterior (fig. 31), care au foarte mare asemănare, mergând uneori pînă la identitate cu ceramica din caolin recent descoperită pe teritoriul orașului Iași¹²⁰ sau la Suceava¹²¹.

Strachina, adîncă și cu marginea puțin răsfrîntă în afară, reprezintă o altă formă de vase de uz casnic din secolele XVII—XVIII descoperite la curtea domnească din Iași. Din această categorie se remarcă exemplare întregite din pastă roșie, foarte bine frămîntată, arsă uniform, nesmălțuite, folosite probabil ca veselă de bucătărie (fig. 33/1). Numeroase alte fragmente descoperite din abundență pe locul vechii curți domnești fac dovada folosirii pe scară largă la acea vreme a acestor forme de vase de uz casnic.

O altă formă des întâlnită este *farfuria*. Din această categorie distingem exemplare din pastă roșie, nesmălțuite și smălțuite, precum și din pastă albă (caolin). Dintre farfuriile din pastă roșie nesmălțuite semnalăm prezența la curtea domnească din Iași a două variante: a) fără ornament și b) cu ornament din linii drepte sau vălurite. Din prima variantă se remarcă o farfurie întregită, destul de adîncă, cu marginea răsfrîntă orizontal (fig. 32/2). Din varianta a doua atrage atenția îndeosebi o farfurie, destul de adîncă, cu marginea dreaptă, mult retrasă în afară, cu fundul fațetat pe margine și ornamentată în interior cu un decor de linii drepte și vălurite și cu smalt bicolor verde pe fund și brun pe margine (fig. 33/3). Tot de la farfuriile roșii smălțuite bicolor provin și foarte numeroase fragmente, dintre care remarcăm unele margini de buze cu ornament sgraffitat (fig. 32/1). Această specie de farfurii smălțuite și ornamentate în tehnica sgraffito își găsesc analogii în exemplarele similare descoperite anterior pe locul curții domnești din Iași¹²², precum și în cele descoperite recent la București, la Curtea veche¹²³. Cîteva fragmente de farfurii din caolin fac

¹²⁰ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 421 și fig. 7/4—6, 8; fig. 8/1—2, 4.

¹²¹ SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 763 și fig. 8.

¹²² M. Petrescu-Dimbovița, N. Zaharia și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 21—24, fig. 14.

¹²³ Bucureștii de odinioară, pl. LXVI, CXIII/2.

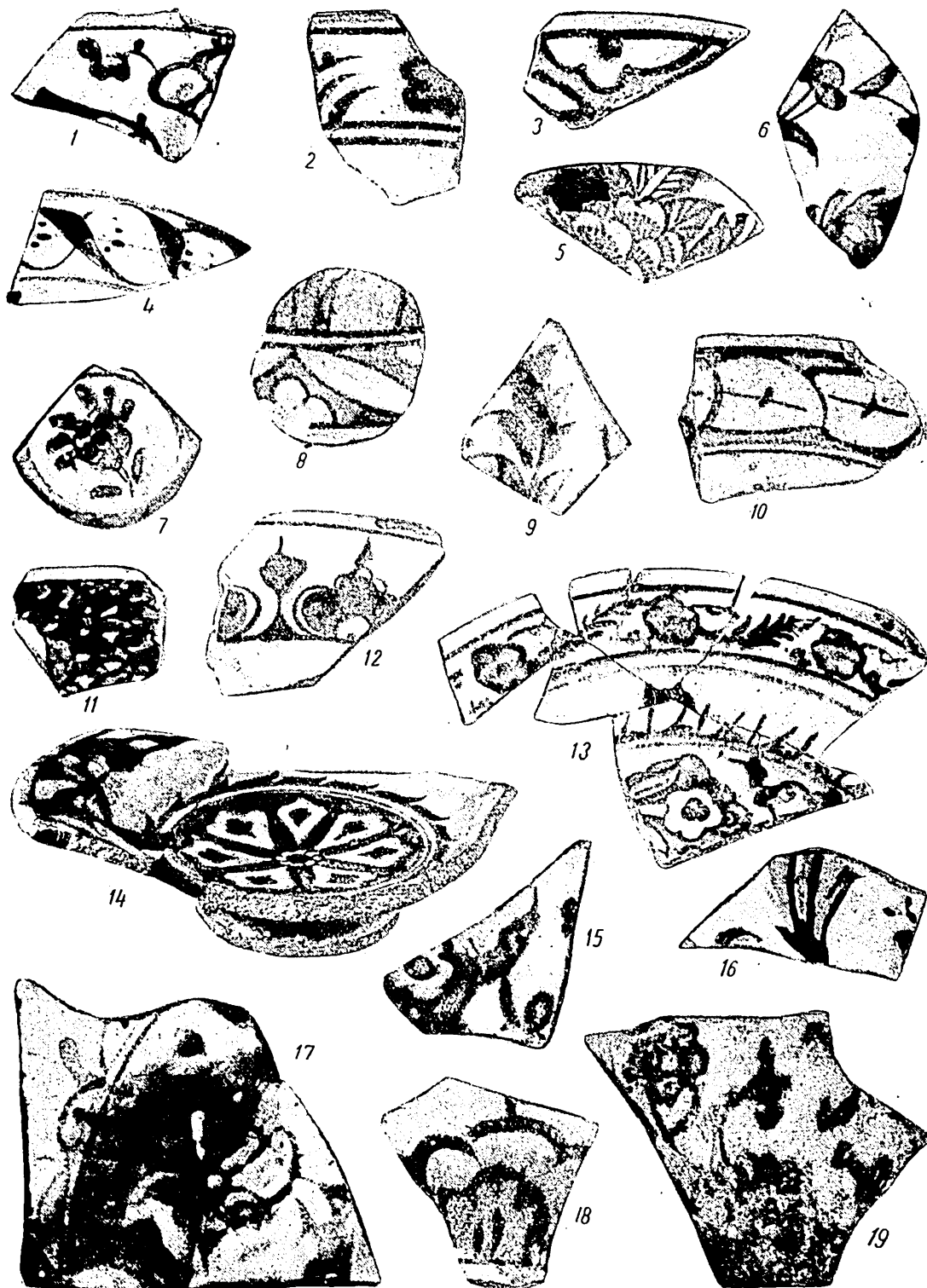

Fig. 33. — Semifaianta turcească din secolul al XVII-lea (1, 3–6, 11, 16, 19 = $2/3$; 2, 9, 15, 18 = circa $3/5$; 7, 13–14, 17 = circa $1/2$; 8, 12 = circa $3/4$).

dovada că specia ceramicii din pastă albă s-a generalizat în cursul secolului al XVII-lea, fiind larg răspândit și la începutul secolului următor.

Cana este o altă formă des întâlnită printre ceramica de uz casnic de la curtea domnească din Iași. Aici s-au găsit căni din pastă roșie cu smălț verde și decor incizat (fig. 32/5).

O altă formă este reprezentată de *ulcioare*. Aceasta se caracterizează printr-o formă proporționată, destul de zveltă, cu un fund plat nu prea mare, corpul bombat și un gît drept, înalt și îngust, de la mijlocul căruia pornește o toartă care se sprijină pe umărul vasului. Ulcioarele sînt ornamentate la exterior cu decor din linii paralele sau vălurite întrerupte. Ulcioarele se subdivid în două categorii: a) nesmălțuite, b) smălțuite.

Din prima categorie fac parte ulcioare de dimensiuni mici și mijlocii, ornamentate la exterior cu decor de linii paralele incizate (fig. 32/3, 8). Din categoria ulcioarelor smălțuite atrag atenția îndeosebi cele cu smălț verde la exterior. Această specie este reprezentată prin ulcioare cu gîtul drept, înalt și îngust (fig. 32/4, 6), avînd analogii în ceramica descoperită la București¹²⁴.

Este interesant să semnalăm și existența unor vase miniaturi, cum este de exemplu un ulcioraș din pastă albă (caolin), smălțuit în interior și exterior cu verde și brun.

2. *Ceramica de import*. În secolele XVII—XVIII la curtea domnească din Iași a fost foarte răspândită ceramica de import atît din Orient, îndeosebi din Imperiul otoman, cît și din Occident, din diferitele centre europene de producere a ceramicii de lux.

a) *Ceramica otomană*. Majoritatea materialului descoperit la curtea domnească din Iași datînd din secolele XVII—XVIII face parte din categoria semifaiianței turcești, larg răspândită în această epocă și în alte centre din țările române și îndeosebi la București, după cum o dovedesc recente săpături arheologice¹²⁵.

Ceramica turcească din secolele XVII—XVIII se caracterizează printr-o pastă alb-gălbuie sau alb-rozie, poroasă, care-i dă și denumirea de semifaiianță, spre a o deosebi de faiianța tare. Smălțurile sînt în această vreme la fel de sticloase, decorul pictat păstrînd în majoritatea cazurilor culorile și tonalitățile întîlnite anterior la faiianța tare. Astfel predomină culorile verde, albastru, roșu-tomat și negru pe fondul alb. Decorul geometric se menține în continuare alături de cel vegetal și floral, observîndu-se în unele cazuri îmbinări foarte armonioase și atrăgătoare.

Dintre exemplarele descoperite la Iași se remarcă în primul rînd o farfurie mică cu suport inelar, pictată în interior și smălțuită atît în interior, cît și în exterior. Decorul în interior este plasat pe fundul și marginea farfuriei (fig. 33/14). Acest decor, reprezentînd o rozetă cu șapte brațe înscrise într-un cerc, în care predomină culorile verde, albastru și negru, pe fondul alb, dovedește legătura directă dintre această specie ceramică și faiianța turcească de calitate net superioară din secolul al XVI-lea.

Alte fragmente de farfurii se caracterizează printr-un decor geometric (fig. 33/4, 11; 34/1—2) sau vegetal stilizat, în care predomină culorile verde

¹²⁴ *Ibidem*, pl. LXX.

¹²⁵ *Ibidem*, pl. CIII/2, CXIV.

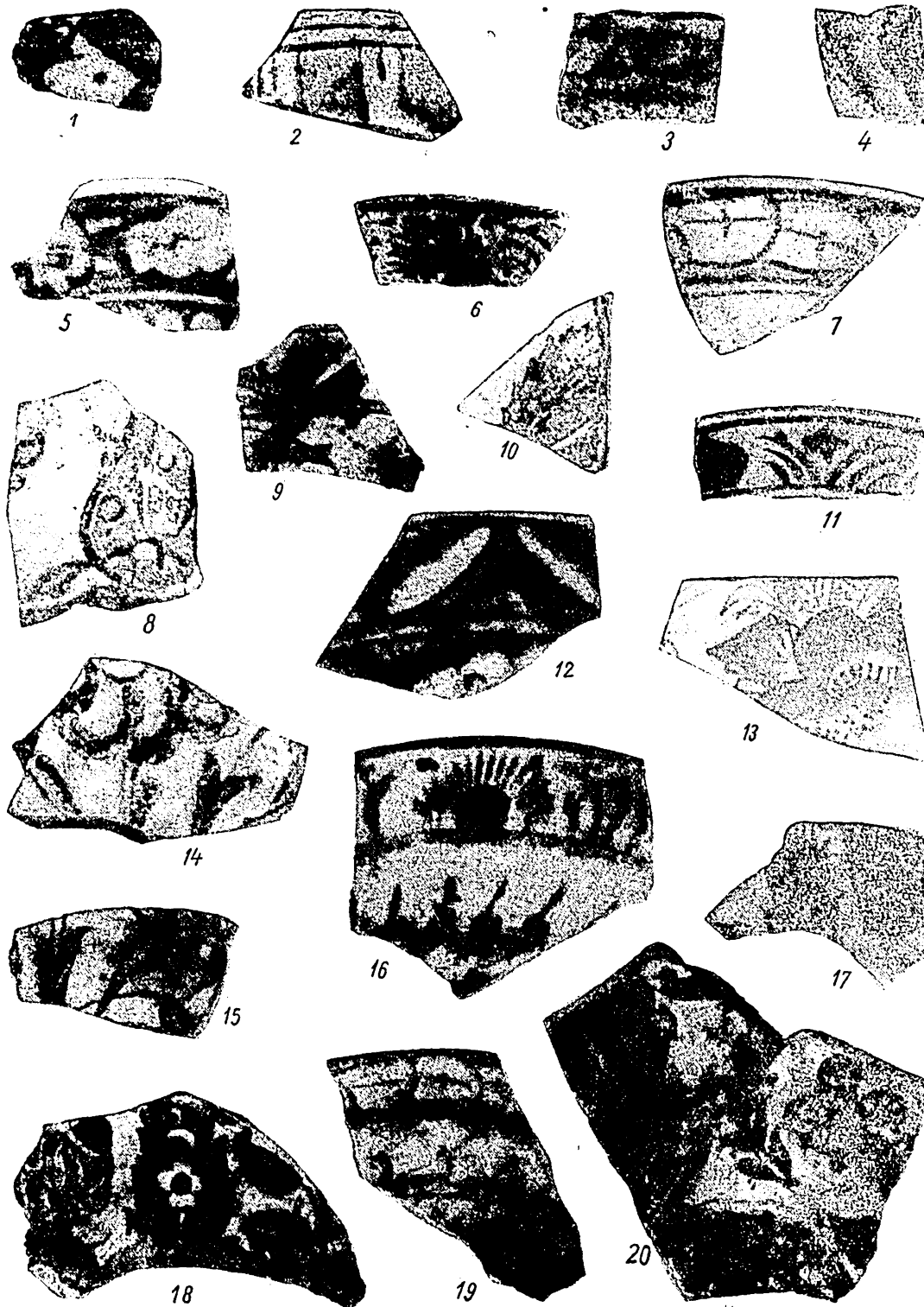

Fig. 34. — Semifaianță turcească din secolul al XVII-lea (1—6, 9—10, 15, 16, 18—20 = circa 1/2; 7, 12 = circa 3/4; 8, 11 = circa 2/3; 13—14, 17 = circa 3/5).

și albastru pe fondul alb (fig. 33/1—3, 10, 12—13; 34/3, 5—7, 9, 11, 13, 16, 19). Fragmentele de funduri cu suport inelar, mai mare sau mai mic, prezintă de regulă un ornament vegetal și floral în care, alături de verdele și albastrul atât de evident, apare și roșul-tomat (fig. 33/13—14, 17, 19; 34/8, 12, 17—20).

Fig. 35. — Farfurie turcească din secolul al XVII-lea (1/2).

Se remarcă cu totul aparte însă o farfurie cu decor floral pe fondul alb, reprezentând flori și butoni de garoafă de câmp, unde alături de culorile verde, albastru-deschis și roșul-tomat, apare negrul folosit la contururi (fig. 35). Această farfurie — atât ca pastă, cât și ca ornament — se aseamănă foarte mult cu farfuria din Muzeul Ermitaj din Leningrad, datînd din secolul al XVII-lea și atribuită tipului Rodos¹²⁶.

b) *Ceramica Delft*. Oaltă specie de ceramică de uz casnic, de import, este cea provenită din manufacturile ceramice din centrul și vestul Europei.

Este știut că din secolul al XVII-lea europenii imită ceramica turcească. Astfel, începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea pe piața Europei

¹²⁶ E.C. Kverfeld, *op. cit.*, pl. XXV, XXVI.

a apărut, datorită Delftului, precum și altor centre manufacturiere ceramice, produse care au concurat serios faianța turcească.

Pentru ceramica Delft din secolele XVII—XVIII este caracteristică culoarea albastru-deschisă a ornamentului. Decorul este de regulă cel floral, asociat cu cel geometric stilizat ¹²⁷.

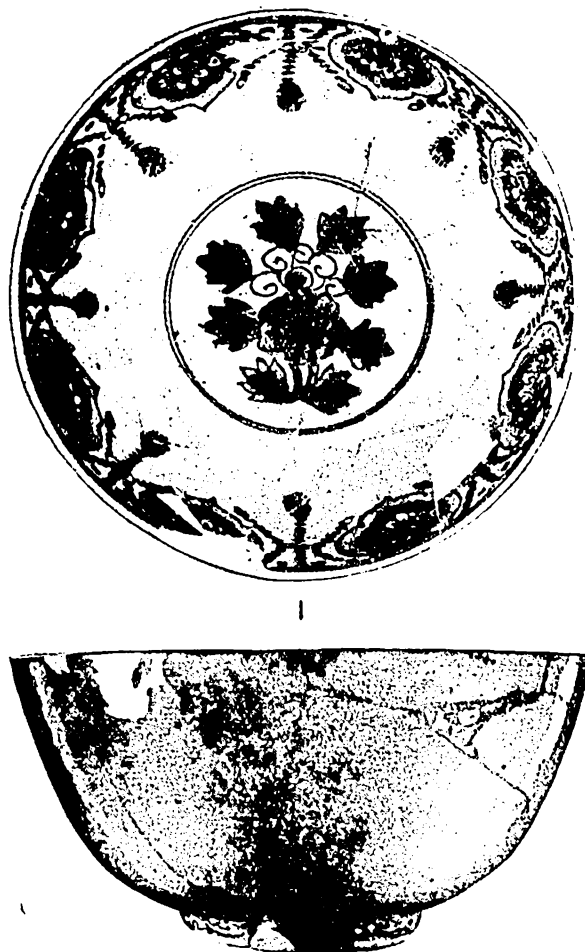

Fig. 36. — Faianță Delft din secolul al XVII-lea (circa 2/5).

Dintre exemplarele ceramice de tip Delft descoperite la curtea domnească din Iași atrage atenția în primul rând un bol mare cu suport inelar, cu pereții drepecți și marginea dreaptă, decorat în interior, iar la exterior numai pe suportul inelar (fig. 36). Acest bol se aseamăna ca formă cu piesele produse, în afară de Delft și în alte centre ceramice olandeze din acea vreme, cum ar fi Utrecht, La Gueldre ¹²⁸. Ca decor însă, această ceramică își găsește analogii cu produsele Delft din secolele XVII—XVIII ¹²⁹.

¹²⁷ A.A. Mareschal, *op. cit.*, p. 6.

¹²⁸ H. Harward, *La céramique hollandaise*, vol. I,

Amsterdam, 1909, p. 205, fig. 103, p. 243, fig. 118.

¹²⁹ A.A. Mareschal, *op. cit.*, p. 17.

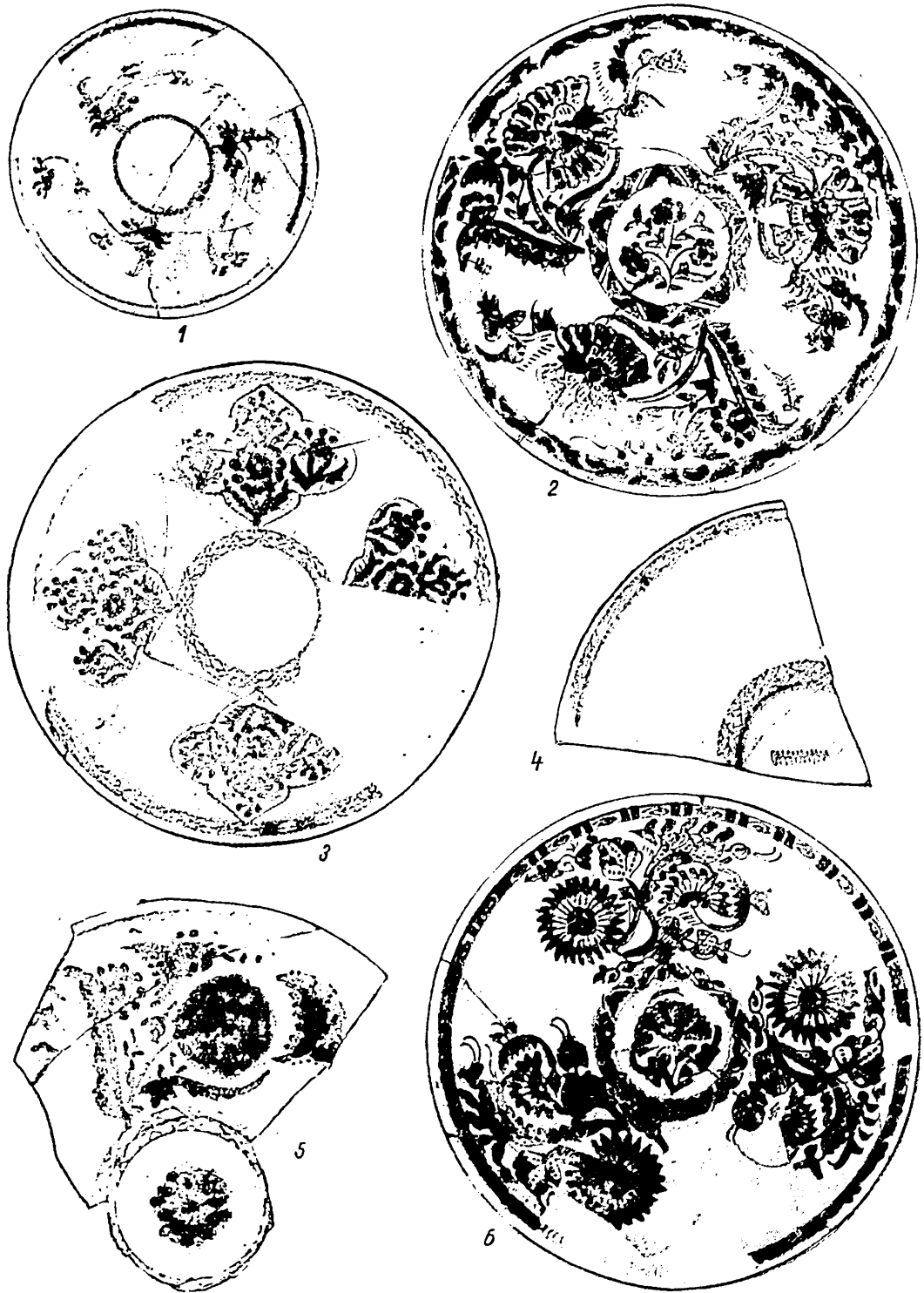

Fig. 37. — Faianță Delft din secolul al XVII-lea (circa 1/2).

Fig. 38. — Faiianță (1, 4, 7, 10) și porțelan (2-3, 5-6, 8-9) de China din secolele XVIII - XIX
 (1-2, 4, 7-10 = circa 1/2; 3, 5-6 = circa 2/3).

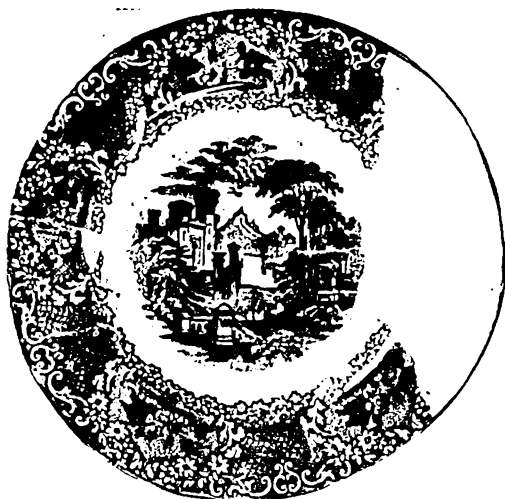

Fig. 39. — Faianță englezescă din prima jumătate a secolului al XIX-lea (circa 1/3).

Fig. 40. — Faianță englezescă din prima jumătate a secolului al XIX-lea (circa 1/3).

Fig. 41. — Vas pentru apă minerală de Karlsbad (circa 2/5).

Fig. 42. — Pecetea de pe vasul de Karlsbad (detaliu mărit o dată și jumătate).

Multe alte exemplare de acest fel descoperite la curtea domnească din Iași provin de la farfurii cu suport inelar, unele ornamentate extrem de simplu din câteva linii (fig. 37/4), altele cu decor floral stilizat geometric (fig. 37/3), imitând ornamente orientale. Cele mai frumoase exemplare au ornamentul vegetal și floral stilizat, reprezentând flori de câmp, motiv des folosit în producția Delftului tocmai la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea (fig. 37/1—2, 5—6).

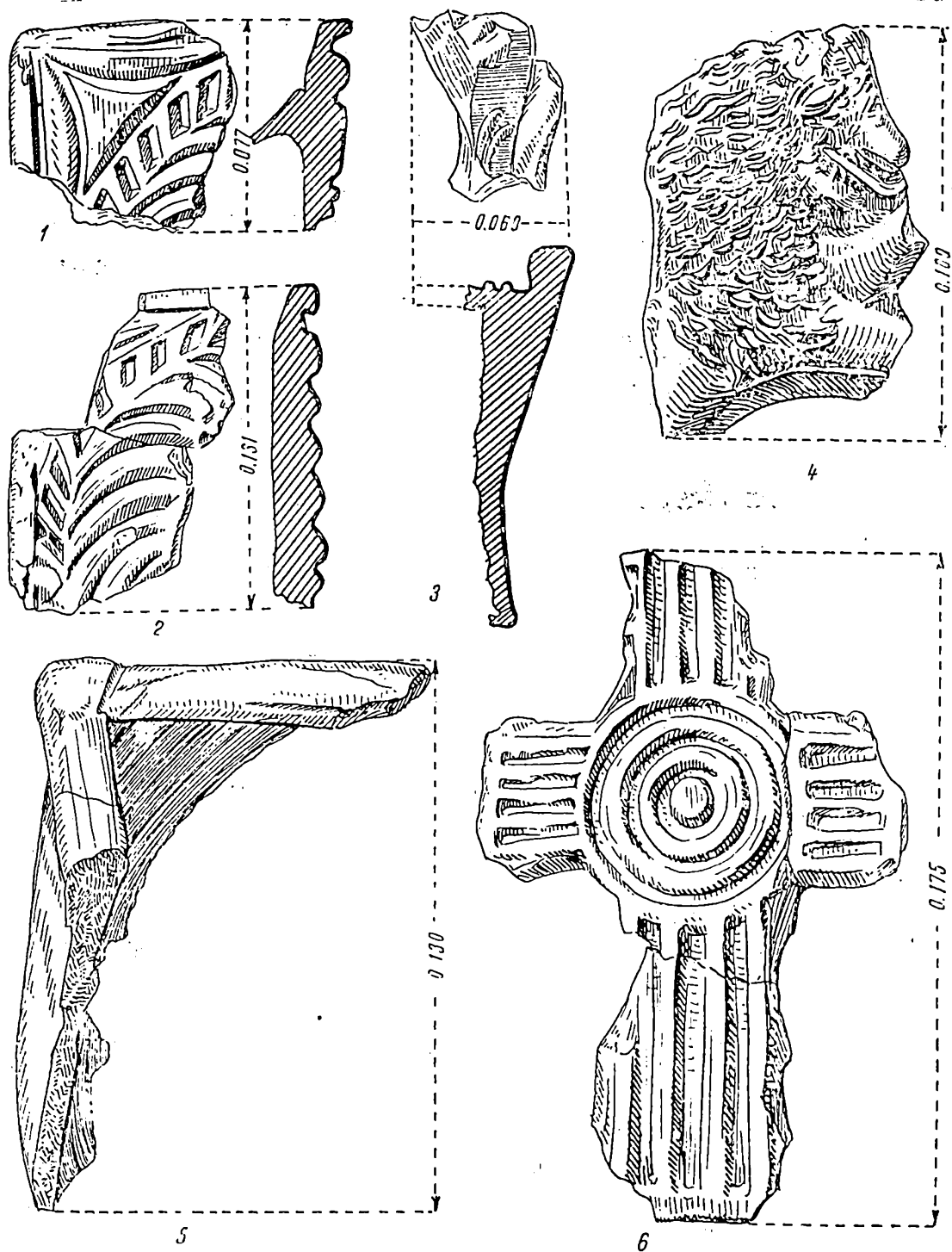

Fig. 43. — Ceramică ornamentală din prima jumătate a secolului al XV-lea.

c) *Alte centre.* În secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, la curtea domnească din Iași s-a întrebuintat, pe lângă aceste specii ceramice, și faianță și porțelan provenit din alte centre de producție, atât din Europa, cât și din Asia. În acest sens se remarcă în primul rând fragmentele de platouri și farfurii de faianță (fig. 38/1, 4, 7, 10) și porțelan (fig. 38/2—3, 5—6, 8—9) de proveniență chinezească, precum și fragmentele de farfurii de proveniență engleză (fig. 39, 40). De asemenea atrage atenția un vas de lut ars, cu smalt cenușiu în interior și brun-roșcat la exterior (fig. 41) și cu ștampila orașului Karlsbad, folosit la transportul apei minerale (fig. 42). Acest vas își găsește analogii cu un vas identic descoperit anterior pe teritoriul orașului Iași¹³⁰, precum și cu o serie numeroasă de vase identice existente în majoritatea muzeelor din Europa. Ștampila are legenda: *Karlsbader Mineral Wasser*.

Descoperirea acestei ceramici de import din categoria celei de lux este o dovadă în plus a fastului curții domnești din Iași, unde voievodul caută să nu fie mai prejos față de alți feudali din epoca respectivă. Alături de descrierile diferiților călători, care fac dovada existenței acestui fast, materialul ceramic scos la iveală prin săpături metodice confirmă pe deplin izvoarele scrise în această privință.

De altfel acest fast cunoaște o tradiție mai veche, încă de pe timpul lui Ștefan cel Mare, dezvoltându-se mai ales în epoca lui Vasile Lupu, din care vreme au rămas exemplare extrem de prețioase de ceramică decorativă de interior.

II. CERAMICA ORNAMENTALĂ

1. CERAMICA ORNAMENTALĂ LOCALĂ

Săpăturile din 1960, întreprinse pe locul vechii curți domnești din Iași au dat la iveală ceramică decorativă locală de interior, cum sînt plăcile de sobă sau pentru căptușit pereții, lipsind cu totul, cel puțin pînă în stadiul actual al cercetărilor, ceramica destinată decorației exterioare. În cele ce urmează prezentăm cronologic materialele descoperite.

Prima jumătate a secolului al XV-lea. În secțiunea a V-a, la circa 2,50 m adîncime, într-un strat de nivelare, au fost descoperite cîteva fragmente ceramice nesmălțuite din pastă cu porozități, neuniform și uniform arsă la roșu cărămiziu, avînd în compoziție, ca degresant, nisip. Fragmentele menționate provin din plăci pentru pereți și cahle pentru sobe. În ceea ce privește cahlele din această vreme, pe baza materialului existent, s-au putut deosebi trei categorii:

- a) cahle cu fața rectangulară deschisă și cu olanul adîncit închis;
- b) cahle cu fața rectangulară împodobită cu ornamente ajurate și, de asemenea, cu olanul închis;
- c) cahle cu fața rectangulară plină și cu olanul deschis.

¹³⁰ Material inedit aflat în colecțiile Muzeului de istorie a Moldovei.

Din prima categorie provin fragmente care păstrează, parțial, una sau două din laturile cahle și o parte din olan (fig. 43/5). Exemplare asemănătoare au fost descoperite la Suceava¹³¹ și la Orheiul Vechi (R. S. S. Moldovenească)¹³².

Celei de-a doua categorii îi aparțin câteva fragmente decorate cu motive geometrice și figurative. În grupa cahlilor decorate cu motive geometrice încadrăm o piesă fragmentară, reprezentând o cruce, cu brațele laterale egale și mai scurte decât celălalte două, cel inferior fiind mai mare decât cel superior. Pe suprafața brațelor se află nervuri paralele, iar pe centrul piesei cercuri concentrice (fig. 43/6). Dintre piesele cu motive figurative menționăm un fragment dintr-o cahlă ornamentată cu un leu, cu ochiul și coama bine redată (fig. 43/4) și stilizat în mod identic cu leii care decorează piesele, neajurate însă, descoperite la Suceava¹³³.

În fine, din a treia categorie fac parte fragmente mai mici, decorate cu motive geometrice (fig. 43/1—2) și figurative, cum ar fi de exemplu un rest dintr-o placă de perete, înfățișând probabil gîtul inelat al unui balaur (fig. 44/1). Plăci asemănătoare, de sobă sau pentru căptușit pereții, nesmălțuite, ajurate sau pline, au fost găsite în 1958, într-o cantitate destul de mare, în cuprinsul unei locuințe domnești de la Vaslui, care a fost datată cu ajutorul monedelor în prima jumătate a secolului al XV-lea¹³⁴. Pe baza acestei descoperiri înclinăm să atribuim tot primei jumătăți a secolului al XV-lea piesele similare găsite la curtea domnească din Iași, care ar putea fi puse în legătură cu o eventuală refacere a acestei curți în perioada urmașilor lui Alexandru cel Bun.

A doua jumătate a secolului al XV-lea. Tot în secțiunea a V-a, într-un strat de nivelare, între 1,70 m și 1,90 m adîncime, au fost găsite numeroase plăci de sobă și de perete, din pastă cu mai mult nisip în compoziție și, în unele cazuri, cu porozități. Arderea, în cea mai mare parte, este neuniformă, plăcile prezentînd în ruptură fie un miez cenușiu, fie o porțiune cenușie imediat sub smalt, urmată de o alta roșie către interior.

Întrucît, în unele cazuri, motive asemănătoare decorează atît plăcile pentru pereți, cît și cahlile de sobă, le vom grupa, pentru înlesnirea prezentării, în funcție de decor. Din acest punct de vedere, cu toată varietatea lor, motivele ornamentale pot fi grupate în geometrice, vegetale și figurative.

Dintre plăcile decorate cu motive geometrice menționăm câteva fragmente provenind de la cahlle și plăci de pereți, smălțuite în galben-verzui cu reflexe verzi sau galben-auriu nuanțat pînă la brun. Unele dintre acestea sînt decorate cu motive alcătuite din triunghiuri și linii (fig. 44/2), iar altele din triunghiuri, de asemenea în relief, alternînd cu spații triunghiulare nereliefate (fig. 45/1—3), dispuse întocmai ca pe exemplarele descoperite la Vaslui¹³⁵ și Suceava¹³⁶. Tot în această grupă includem și plăcile cu reprezentarea discului solar, redat sub forma a două rozete concentrice. Rozeta centrală, mai mică, are razele arcuite

¹³¹ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 78, fig. 73 a; Trifu Martinovici și Șt. Olteanu, *Șantierul Suceava*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 685.

¹³² G.D. Smirnov, *Производство красноглиняных печных урасцов и опыт реконструкции печей по материалам старого Орхеля*, *Izvestia*, 4 (31), Chișinău, 1956, fig. 2/1; 3/1.

¹³³ K. Romstorfer, *op. cit.*, pl. V; M. Matei, *Șantierul*

arheologic Suceava, în *Materiale*, V, p. 603, fig. 6, 4; M. Nicorescu, *Contribuții la cunoașterea ceramicii ornamentale din secolele XV—XVI descoperită la Suceava*, în *AM.*, vol. IV, 1966, p. 324, fig. 6.

¹³⁴ Al. Andronic, Eug. Neamțu și Fl. Banu, *op. cit.*, p. 95, fig. 11; p. 96, fig. 12/1—6,8—11; p. 97.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 97, fig. 14/1.

¹³⁶ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VII,

de la dreapta spre stînga. Din marginile acesteia pornesc, mult mai numeroase și mai mari, razele celei de-a doua rozete, iar triunghiuri egale dispuse unul lângă altul, de-a lungul circumferinței rozetei, încheie motivul (fig. 44/5). Smalțul

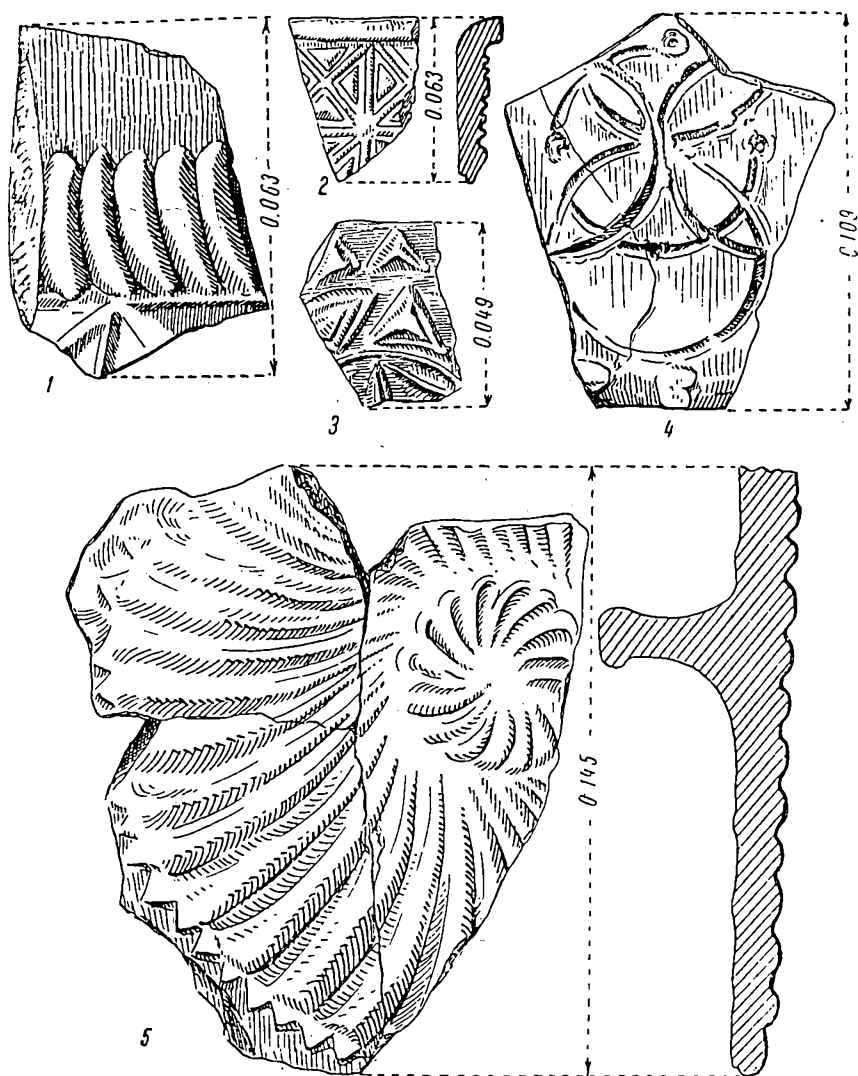

Fig. 44. — Ceramică ornamentală din prima jumătate a secolului al XV-lea (1) și din a doua jumătate a secolului al XV-lea (2 — 5).

acestor fragmente este galben-auriu sau alb-verzui. Un exemplar mai mic, dintr-o placă smălțuită în galben-închis, este ornamentat cu triunghiuri și, probabil, cercuri (fig. 44/3). Din cauza dimensiunilor sale reduse nu se pot face precizări în legătură cu dispoziția triunghiurilor pe suprafața plăcii.

O încercare de a realiza un motiv geometric prin îmbinarea unor cercuri se întâlnește și pe partea exterioară a unui fragment de olan provenind de la o cahlă (fig. 44/4).

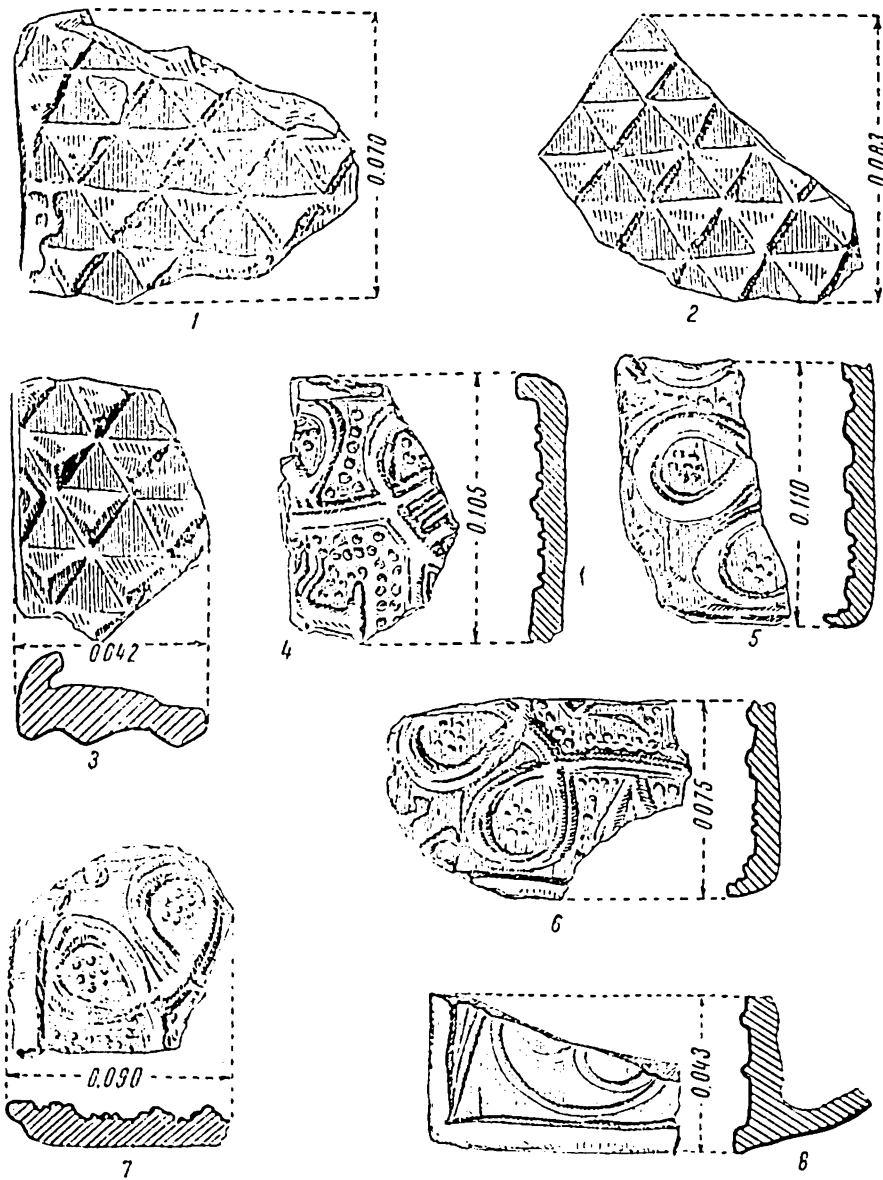

Fig. 45. — Ceramică ornamentală din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Alături de fragmentele smălțuite se întâlnesc în număr mult mai mic și unele nesmălțuite. Astfel, dintr-o placă de perete provin patru fragmente (fig. 45/4—7), pe baza cărora putem reconstitui în parte decorul acesteia. O bandă canelată, cu partea mediană mai reliefată, alcătuiește un chenar din bucle dispuse câte două la colțuri și, probabil, câte una pe laturi. Chenarul închide

un patrulater cu laturile și colțurile ușor arcuite. Mici proeminențe umplu spațiile goale. Piesa fiind fragmentară, nu putem reconstitui decorul central al plăcii.

O serie de fragmente provenind din plăci de sobă sînt decorate cu motive vegetale stilizate. Acestea au în mijloc, într-un cîmp aproximativ romboidal —

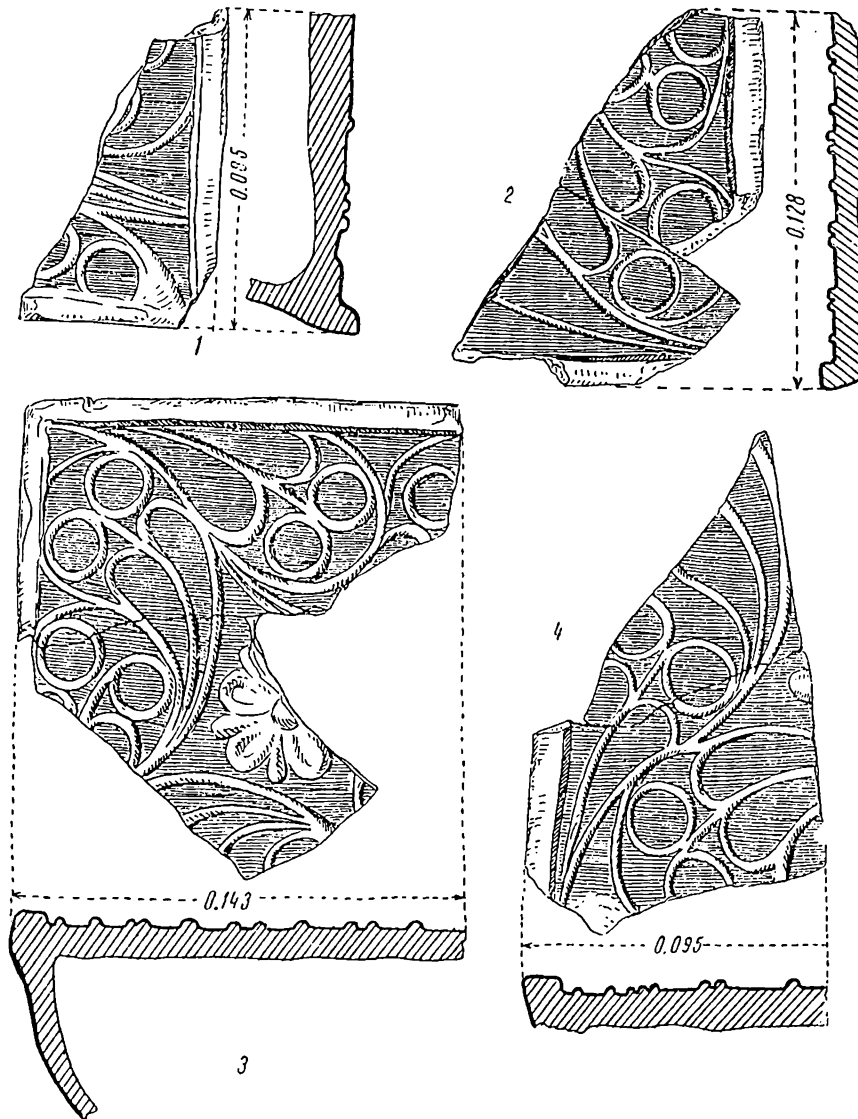

Fig. 46. — Ceramică ornamentală din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

laturile fiind în arc de cerc — câte o floare. Vrejuri și cercuri umplu restul suprafeței cahleii (fig. 45/8; 46/1—4). Aceste piese sînt smălțuite în galben-deschis, auriu sau cu reflexe cafenii, verde și măsliniu uneori cu reflexe brune. Tot aici amintim și unele fragmente provenind din plăci de perete, smălțuite în verde și cu gardina foarte mică (fig. 48/2—3).

În grupa plăcilor cu motive figurative includem fragmente și plăci întregibile, pentru sobă și de perete, smălțuite cu verbe și galben în mai multe nuanțe, al căror ornament îl constituie trei personaje în costume caracteristice. Primul dintre aceste personaje este înfățișat cu capul descoperit și cu părul ondulat,

Fig. 47. — Ceramică ornamentală din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

redat numai în partea dreaptă a feței (fig. 47/1—2). Peste pantalonii strâmți el poartă o îmbrăcăminte largă și scurtă pînă pe coapse, alcătuită din falduri prin strîngerea în talie cu o centură. Mîna dreaptă este îndoită din cot, iar cea stîngă întinsă celui de-al doilea personaj. Între aceste două figuri se află un motiv vegetal (fig. 47/5). Personajul central, feminin, redat din față, are părul mai strîns pe lîngă cap și poartă o rochie largă și lungă pînă la glesne, care, fiind strînsă în talie, formează falduri. Mîinile, cea dreaptă întinsă primului personaj și cea stîngă adusă pe piept, sînt pînă la cot apropiate de corp. Între al doilea

și al treilea personaj lipsește. motivul vegetal. În ceea ce privește însă înfățișarea ultimului personaj, pe nici una din piesele noastre întregibile nu se păstrează partea superioară a acestuia. De la talie în jos este înfățișat întocmai ca prima figură. În schimb, pe un fragment provenind dintr-o placă cu aceeași reprezentare, dar care nu se întregește, se păstrează o parte din jumătatea superioară a corpului, permițându-ne să constatăm că al treilea personaj cîntă

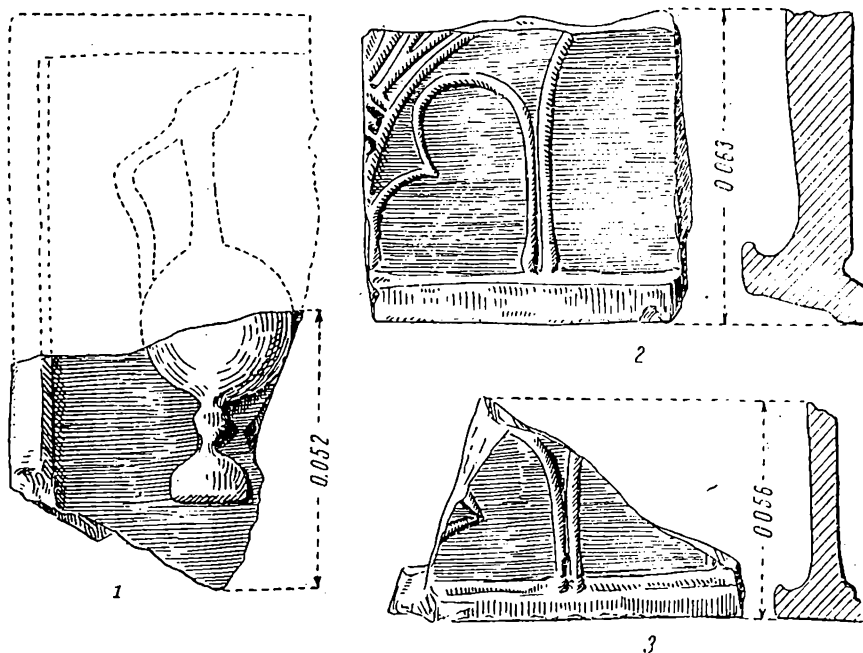

Fig. 48. — Ceramică ornamentală din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

dintr-un cimpoi, pe care-l ține sub brațul stîng, avînd degetele pe muștiucul acestui instrument muzical (fig. 47/3). În felul acesta este explicabilă redarea primelor personaje în poziție de mișcare, de dans.

Fragmente de plăci cu același ornament au mai fost descoperite și în alte localități din Moldova, și anume la Suceava¹³⁷, Șipote¹³⁸, Hîrlău¹³⁹ și, probabil, la Dumeștii Noi¹⁴⁰. Deși aceste plăci de obicei sînt suficient de mari, totuși în trecut nu s-a putut reconstitui în mod exact scena respectivă. Pe baza descoperirilor de cable de la Iași s-a putut stabili pentru prima dată că acest grup ornamental se compune în realitate din trei personaje, dintre care două în atitudine de dans și al treilea cîntînd cu cimpoiul, și nu din două personaje cum s-a crezut pînă acum.

¹³⁷ *Ibidem*, pl. V; Corina Nicolescu și Florentina Jipescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova, secolele XV—XVI*, în *SCIA*, 1957, 1—2, p. 146.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ *Ibidem*, fig. 12; Corina Nicolescu, *Ceramica*, în

Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare, București, 1958, p. 33, fig. 9 și p. 35.

¹⁴⁰ M. Petrescu-Dimbovița, Em. Bold și M. Dinu, *Cercetări arheologice în Podișul Central Moldovenesc*, în *AȘU*, Iași, t. I, 1955, fasc. 1—2, p. 21—22, fig. 8/1,3.

Un rest dintr-o placă de perete, cu smalt brun, păstrează din ornament numai jumătate dintr-un vas foarte asemănător cu unul de pe un fragment descoperit la Suceava (fig. 48/1). Vasul, pe fragmentul aflat la Suceava, este situat tot în partea dreaptă și superioară a acestuia, în rest fiind redat, parțial, un personaj¹⁴¹.

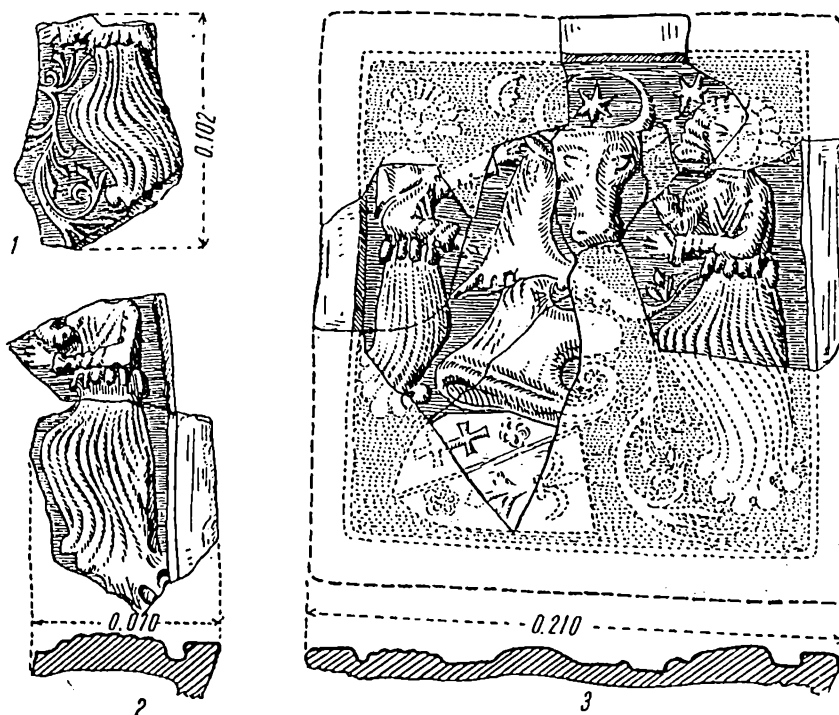

Fig. 49. — Ceramică ornamentală din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Mai numeroase sînt piesele al căror ornament îl constituie stema dezvoltată a Moldovei. În partea centrală superioară a plăcii se află capul de bour conturnat, cu gîtul în profil, cu coarnea aduse înăuntru și apropiate, avînd între ele o stea cu șase raze (fig. 49/3; 51). Dedesubtul capului de bour se află un coif în profil (fig. 49/3; 50/1—4) și un scut așezat în poziție orizontală. Scutul scartelat conține în prima jumătate o rozetă și o cruce dublă, iar în a doua jumătate o floare de crin și, de asemenea, o rozetă (fig. 49/3; 50/4 și 51). De o parte și de alta se află cîte un tenant, adică o figurină feminină cu capul descoperit, cu mîinile întinse și cu genuchii îndoiți, purtînd o îmbrăcăminte lungă și largă, strînsă în talie (fig. 49; 50; 51). Un vrej stilizat pornește din colțul stîng și inferior al plăcii spre partea centrală (fig. 49/1; 50/1—2, 4; 51).

Cu privire la plăcile ornamentate cu reprezentarea stemei dezvoltate a Moldovei s-a emis părerea că, întocmai ca la discuri, alături de plăci cu doi

¹⁴¹ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. V.

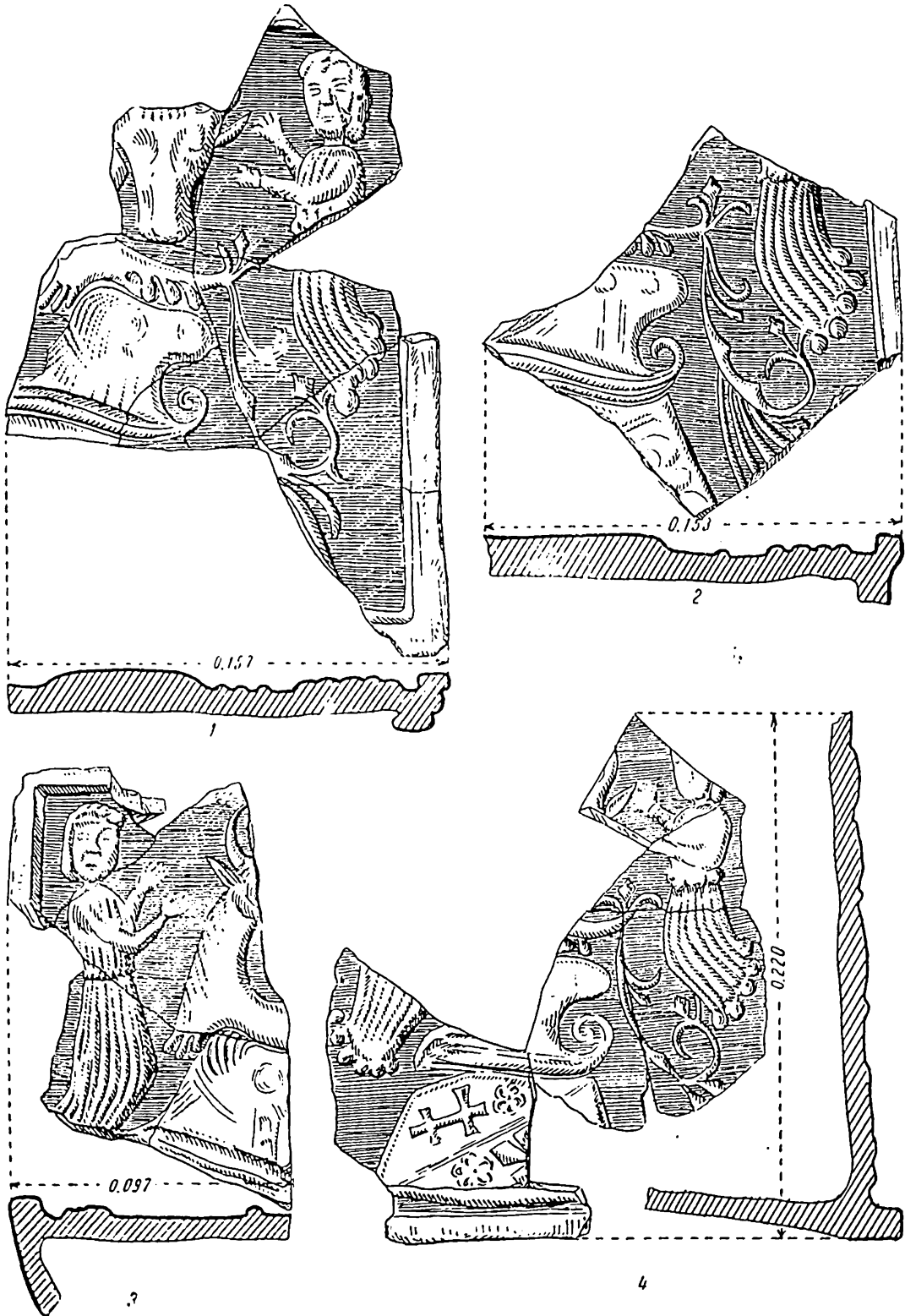

Fig. 50. — Ceramică ornamentală din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

tenanți existau și unele cu un singur tenant¹⁴². Cele două exemplare aduse însă în sprijinul acestei ipoteze nu pot fi convingătoare, întrucât, în ambele cazuri, se păstrează numai placa fragmentară cu partea centrală și din dreapta, având deci un singur tenant¹⁴³. Studiindu-se atît piesele întregibile, cît și fragmentele scoase cu ocazia săpăturilor din 1960, s-a putut ajunge la constatarea că, spre deosebire de discuri, cel puțin în cazul vechii curți domnești din Iași nu avem de-a face decît cu plăci reprezentînd stema dezvoltată a Moldovei, pe care apar doi tenanți, cîte unul de fiecare parte a capului de bour.

După modul de redare a elementelor componente ale stemei, distingem — pe plăcile descoperite la Iași — două variante.

În prima încadrăm plăcile la care principalele caracteristici constau în aceea că în stînga coarnelor capului de bour se află soarele redat sub forma unei stele cu șase raze, iar în dreapta luna cu partea concavă în chip de om. Tenanții au fața plină, încadrată de bucle, mîinile distanțate și poartă o îmbrăcăminte bogată, cu falduri pe corsaj și fustă, strînsă în talie cu o centură din pafdale. Tenantul din stînga plăcii ocupă un spațiu mai mare decît cel din dreapta (fig. 49). Plăci de acest fel au fost descoperite la Suceava¹⁴⁴ și Hîrlău¹⁴⁵.

La plăcile pe care le încadrăm în a doua variantă lipsesc cu totul soarele și luna, tenanții sînt redați cu fața ovală, părul mai lung, foarte puțin sau de loc ondulat, și costumul mai puțin bogat (fig. 50; 51). Piesele descrise sînt smălțuite în nuanțe de galben și verde. Ele reprezintă o variantă descoperită pentru prima oară deocamdată la Iași.

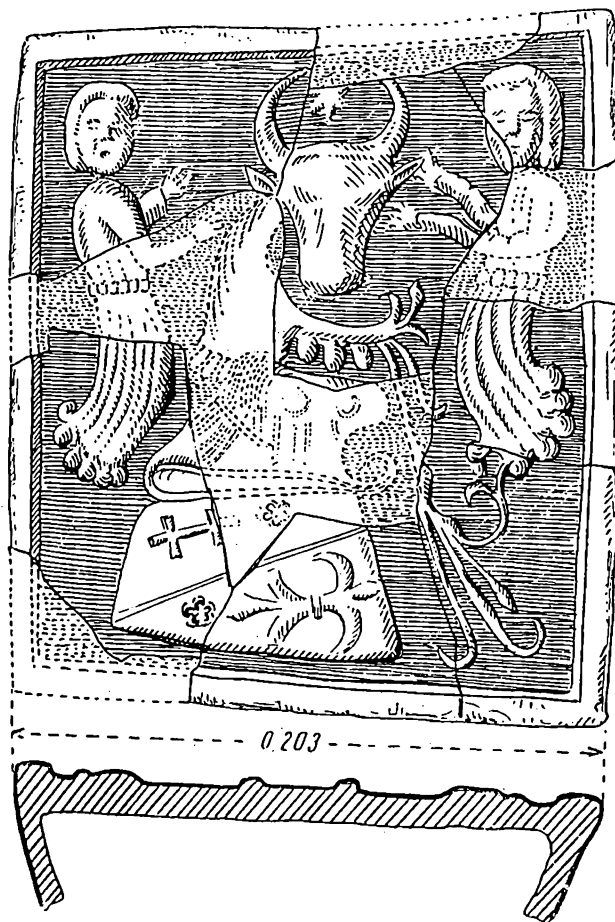

Fig. 51. — Ceramică ornamentală din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

¹⁴² M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *SCIA*, 1955, 1-2, p. 83.

¹⁴³ *Ibidem*, fig. 13-14.

¹⁴⁴ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VI; Rudolf Gassauer, *Teracote Sucevene*, în *BCMI*, an. XXVIII, 1935, fasc. 86, p. 157, fig. 29; I. Nestor, Gh. Diaconu,

M. Matei, T. Martinovici, N. Constantinescu, Șt. Olteanu, *Șantierul arheologic Suceava, Materiale*, IV, p. 245, fig. 2; M. Berza, *op. cit.*, p. 83, fig. 14; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 729, fig. 684.

¹⁴⁵ M. Berza, *op. cit.*, p. 81-82, fig. 13.

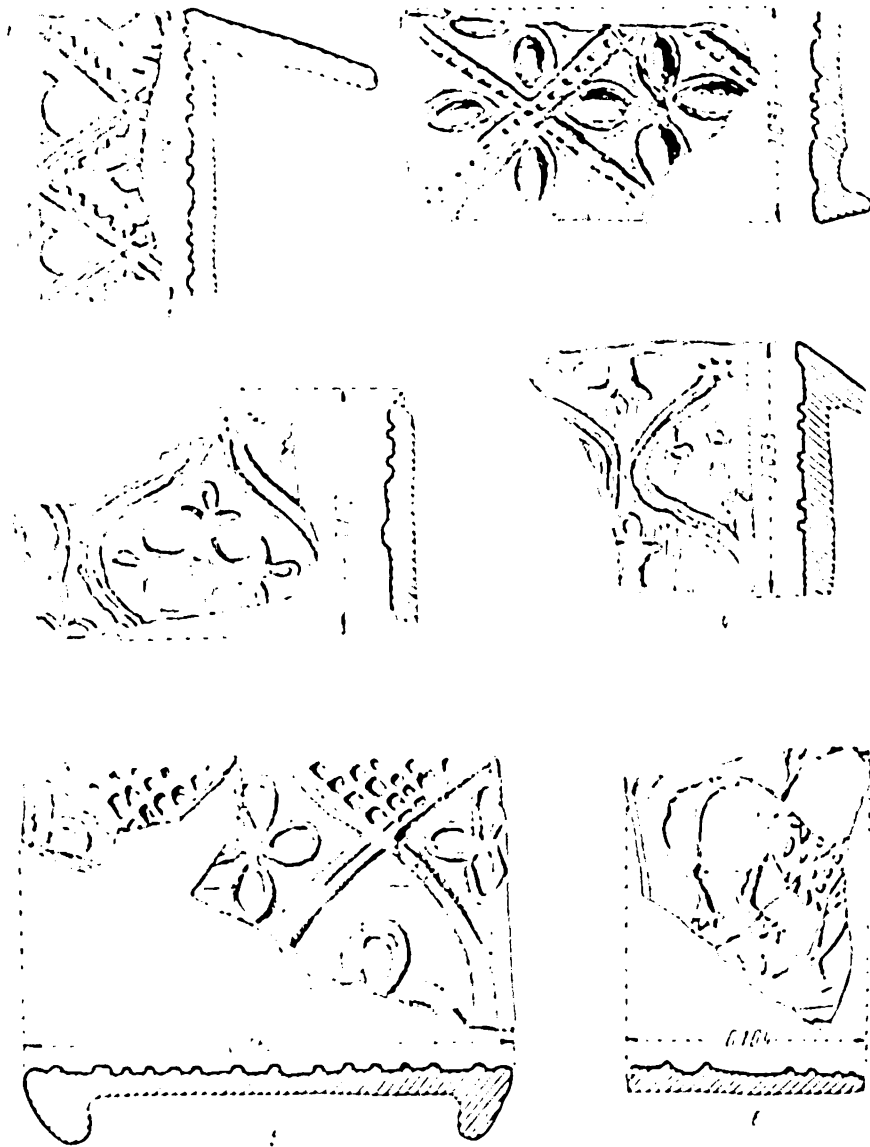

Fig. 52. s. Ceramica ornamentală din secolul al XVI-lea.

Materiialul recoltat din stratul de nivelare de la Iași, datînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea, poate fi pus în legătură de astă dată cu o refacere a curții domnești din Iași în vremea domniei lui Ștefan cel Mare sau în timpul urmașului acestuia, cînd, se știe că Iașul a fost ars de tătari¹⁰⁶.

Secolul al XVI-lea. În casa B și în sectorul C au fost descoperite fragmente de plăci de sobă din secolul al XVI-lea, în majoritate nesmălțuite, din

¹⁰⁶ Cf. Vlăduț, *De la Iași la M. Neamț*, ed. P.P. Poni, în *Cartea de șapte XV-XVI publicată de Ion Pop*, Iași, Editura „Știința”, B. G. G. Iași, ed. P.P. Penarțescu, București, 1979, p. 132.

pastă de asemenea neomogenă și arsă uneori neuniform, iar alteori uniform pînă la roșu-gălbui. Aceste fragmente sînt ornamentate cu motive geometrice, geometrice-vegetale și figurale.

Dintre cele cu motive geometrice menționăm un fragment ornamentat cu romburi din cîte două nervuri paralele, dintre care una simplă și alta, cea dinspre interior, dințată, dispuse în rețea. În interiorul romburilor se află romburi de dimensiuni mai mici, iar în spațiile libere motive unghiulare (fig. 52/1). Cîteva fragmente provenind de la cahle nesmălțuite sînt ornamentate tot cu romburi, formate însă din benzi hașurate, de asemenea dispuse în rețea, asociate cu patru petale pline (fig. 52/2). Alte fragmente de cahle, de asemenea nesmălțuite, au în spațiile ovale ascuțite, delimitate de cîte două linii paralele, dispuse sinuos, flori stilizate cruciform (fig. 52/3—4). Unele cahle fragmentare sînt ornamentate cu suprafețe ovale și semiovale, dispuse în două șiruri verticale. Suprafețele semiovale sînt hașurate cu linii în rețea, iar în ovalele și spațiile libere dintre ele apar rozete și semirozete (fig. 52/5; 53).

În fine, mai sînt și fragmente de cahle nesmălțuite, lucrate din pastă uniform arsă și ornamentate cu reprezentări de lei. La nici unul dintre aceste fragmente nu s-a păstrat însă în întregime reprezentarea animalului (fig. 52/6).

Secolele XVI—XVII. Din secolele XVI—XVII datează o serie de cahle mai mult sau mai puțin fragmentare, decorate cu motive geometrice și vegetale stilizate, smălțuite și nesmălțuite, din pastă arsă uniform, de culoare mai gălbui sau mai roșiatică, cu mai puțin nisip în compoziție. Astfel, în sectorul C au fost descoperite cîteva fragmente de cahle nesmălțuite decorate cu motive geometrice, constînd din proeminente rectangulare, dispuse uniform în șiruri (fig. 54/1). Cele mai multe exemplare de cahle, în majoritate nesmălțuite și decorate cu un motiv vegetal stilizat în mai multe variante, au fost descoperite în casetele II și α și mai puțin în alte secțiuni (S II, S V). Unele dintre aceste fragmente au în partea centrală a plăcii o rozetă cu un buton central înscris într-un cerc și patru petale, stilizate în formă de frunze, cu cîte trei nervuri. În prelungirea nervurii mediane a două din petalele opuse se află cîte o floare. De la intersecția petalelor spre colțuri se găsește o floare cu cîte două frunze de o parte și de alta a cozii. Întregul decor este puțin reliefat (fig. 54/2). Alte exemplare au pe petalele rozetei centrale numai cîte o singură nervură, dispusă pe mijlocul acestora, iar prelungirea fiecăreia dintre ele se termină printr-o floare. Frunzele de pe cozile florilor dinspre colțuri au mai multe sinuozități și întregul motiv este mai reliefat (fig. 54/3). La unele piese cu butonul din mijloc, mai mic, neînscris în cerc, și petalele mai crestate, lipsite de nervură

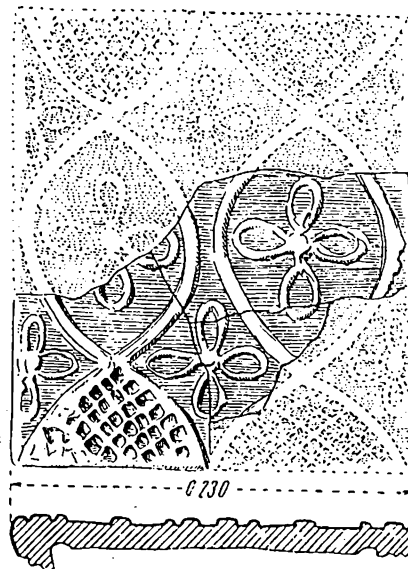

Fig. 53. — Ceramică ornamentală din secolul al XVI-lea.

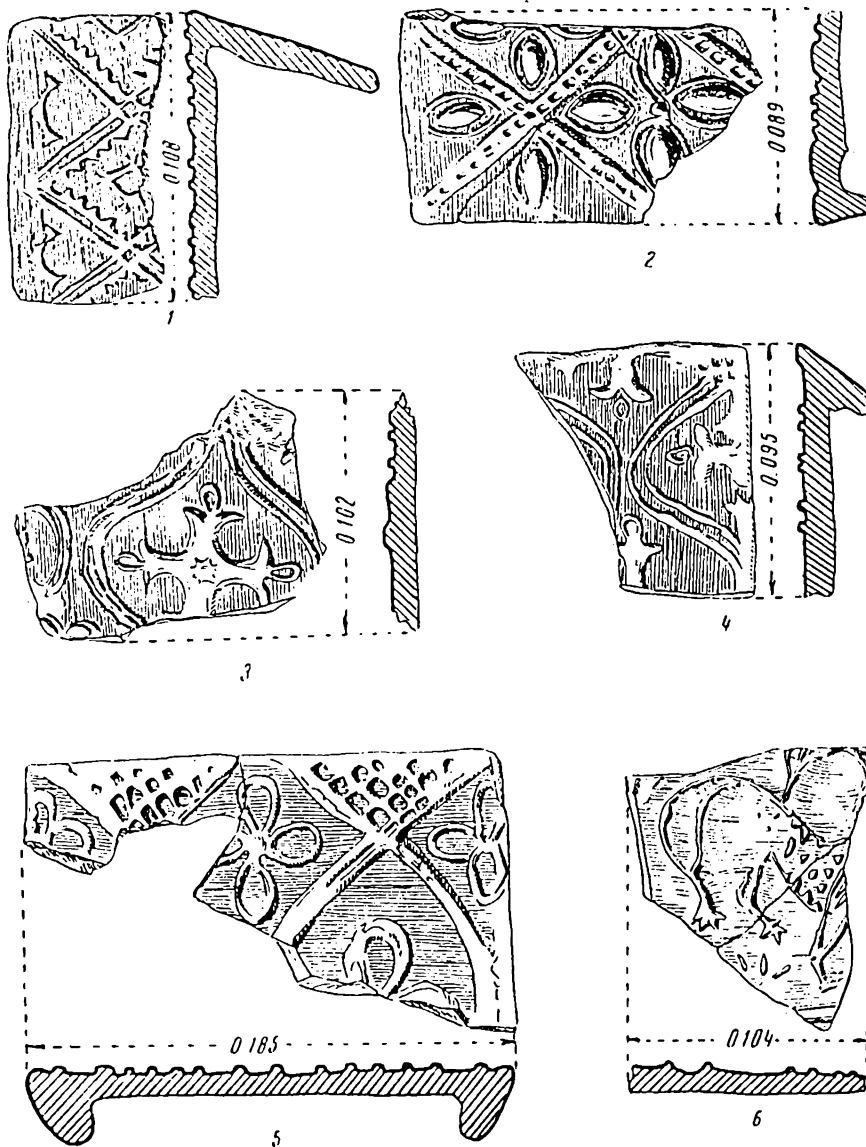

Fig. 52. — Ceramică ornamentală din secolul al XVI-lea.

Materialul recoltat din stratul de nivelare de la Iași, datînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea, poate fi pus în legătură de astă dată cu o refacere a curții domnești din Iași în vremea domniei lui Ștefan cel Mare sau în timpul urmașului acestuia, cînd, se știe că Iașul a fost ars de tătari¹⁴⁶.

Secolul al XVI-lea. În caseta B și în sectorul C au fost descoperite fragmente de plăci de sobă din secolul al XVI-lea, în majoritate nesmălțuite, din

¹⁴⁶ Gr. Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, p. 132; *Cronica moldo-polonă*, în *Cronicile*

slavo-române din secolele XV—XVI publicate de Ion Bogdan, ed. P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 182.

pastă de asemenea neomogenă și arsă uneori neuniform, iar altele uniform până la roșu-gălbui. Aceste fragmente sînt ornamentate cu motive geometrice, geometrice-vegetale și figurale.

Dintre cele cu motive geometrice menționăm un fragment ornamentat cu romburi din cîte două nervuri paralele, dintre care una simplă și alta, cea dinspre interior, dințată, dispuse în rețea. În interiorul romburilor se află romburi de dimensiuni mai mici, iar în spațiile libere motive unghiulare (fig. 52/1). Cîteva fragmente provenind de la cahle nesmălțuite sînt ornamentate tot cu romburi, formate însă din benzi hașurate, de asemenea dispuse în rețea, asociate cu patru petale pline (fig. 52/2). Alte fragmente de cahle, de asemenea nesmălțuite, au în spațiile ovale ascuțite, delimitate de cîte două linii paralele, dispuse sinuos, flori stilizate cruciform (fig. 52/3—4). Unele cahle fragmentare sînt ornamentate cu suprafețe ovale și semiovale, dispuse în două șiruri verticale. Suprafețele semiovale sînt hașurate cu linii în rețea, iar în ovalele și spațiile libere dintre ele apar rozete și semirozete (fig. 52/5; 53).

În fine, mai sînt și fragmente de cahle nesmălțuite, lucrate din pastă uniform arsă și ornamentate cu reprezentări de lei. La nici unul dintre aceste fragmente nu s-a păstrat însă în întregime reprezentarea animalului (fig. 52/6).

Secolele XVI—XVII. Din secolele XVI—XVII datează o serie de cahle mai mult sau mai puțin fragmentare, decorate cu motive geometrice și vegetale stilizate, smălțuite și nesmălțuite, din pastă arsă uniform, de culoare mai gălbui sau mai roșiatică, cu mai puțin nisip în compoziție. Astfel, în sectorul C au fost descoperite cîteva fragmente de cahle nesmălțuite decorate cu motive geometrice, constînd din proeminențe rectangulare, dispuse uniform în șiruri (fig. 54/1). Cele mai multe exemplare de cahle, în majoritate nesmălțuite și decorate cu un motiv vegetal stilizat în mai multe variante, au fost descoperite în casetele II și α și mai puțin în alte secțiuni (S II, S V). Unele dintre aceste fragmente au în partea centrală a plăcii o rozetă cu un buton central înscris într-un cerc și patru petale, stilizate în formă de frunze, cu cîte trei nervuri. În prelungirea nervurii mediane a două din petalele opuse se află cîte o floare. De la intersecția petalelor spre colțuri se găsește o floare cu cîte două frunze de o parte și de alta a cozii. Întregul decor este puțin reliefat (fig. 54/2). Alte exemplare au pe petalele rozetei centrale numai cîte o singură nervură, dispusă pe mijlocul acestora, iar prelungirea fiecăreia dintre ele se termină printr-o floare. Frunzele de pe cozile florilor dinspre colțuri au mai multe sinuoziități și întregul motiv este mai reliefat (fig. 54/3). La unele piese cu butonul din mijloc, mai mic, neînscris în cerc, și petalele mai crestate, lipsite de nervură

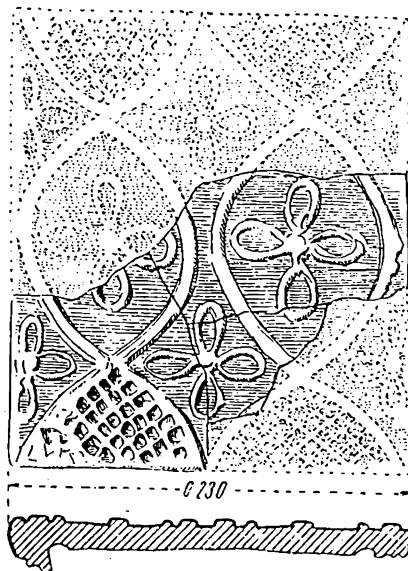

Fig. 53. — Ceramică ornamentală din secolul al XVI-lea.

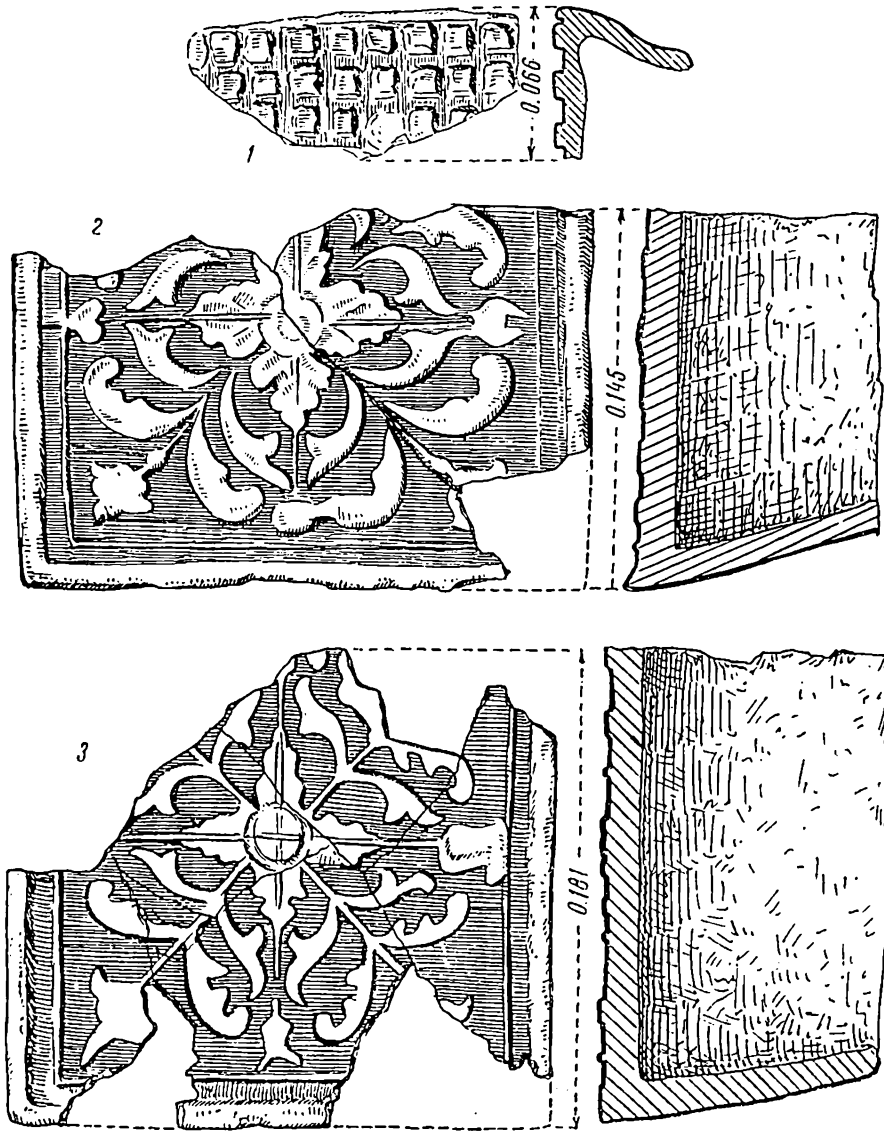

Fig. 54. — Ceramică ornamentală din secolele XVI — XVII.

mediană, ca și de florile din prelungirea acestora, apar câte două frunzulițe mai mici între cele două rînduri de frunze situate pe cozile florilor dinspre colțuri (55/1—2). Pe exemplarele cu decorul puternic reliefat frunzele de la baza cozilor sînt unite între ele (fig. 55/1).

Cahle decorate în acest fel au fost descoperite la Suceava¹⁴⁷, Piatra-Neamț¹⁴⁸ și pe teritoriul orașului Iași¹⁴⁹.

¹⁴⁷ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 79, fig. 76 w.

¹⁴⁸ C. Matasă, *Șantierul arheologic Piatra Neamț*, în

op. cit., p. 24 și p. 29, fig. 20/1,3.

SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 827, fig. 7/3.

Secolul al XVII-lea. Tot în caseta B și sectorul C au fost descoperite o serie de fragmente de cahle, în cea mai mare parte nesmălțuite, precum și unele cu smalt verde, din pastă arsă la roșu, ornamentate cu motive geometrice, vegetale și figurale.

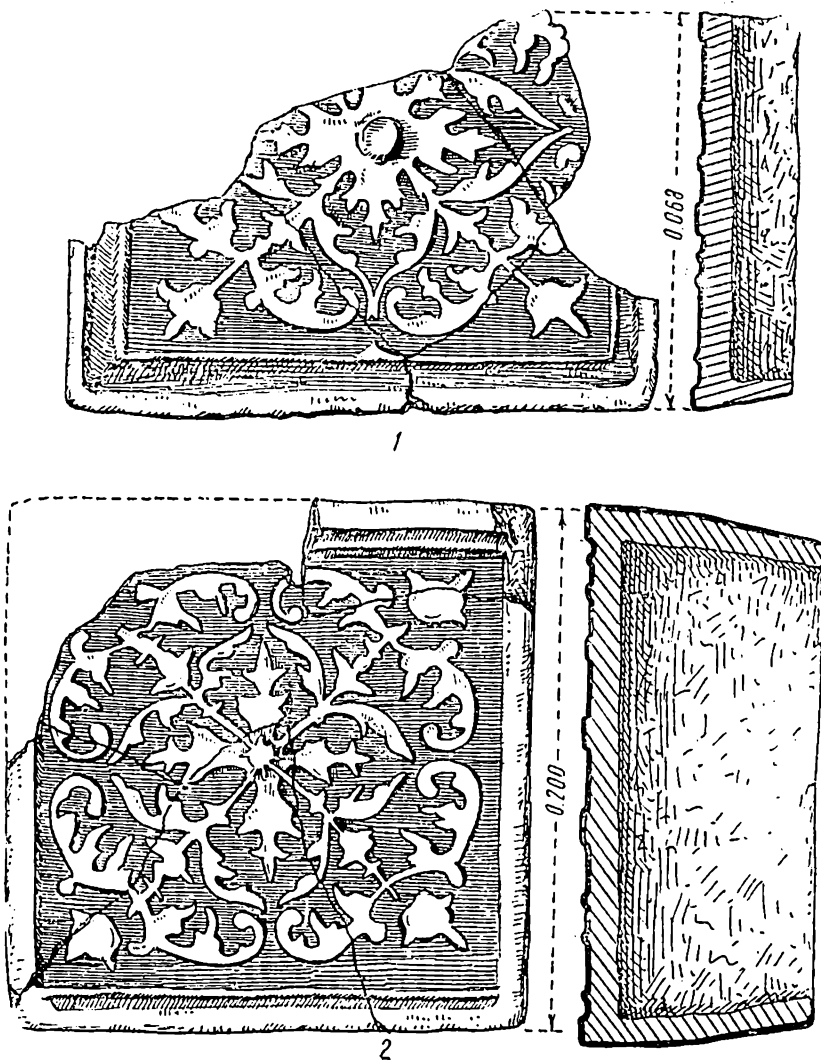

Fig. 55. — Ceramică ornamentală din secolele XVI — XVII.

În grupa cahlilor ornamentate cu motive geometrice includem pe cele cu decorul alcătuit din solzi, redați în mod diferit. Astfel, pe unele fragmente aceștia sînt dispuși apropiat, indicînd într-adevăr un înveliș solzos (fig. 56/3). Alteori însă sînt reprezentați în formă de semilună și așezați în șiruri mai apropiate (fig. 56/5) sau mai depărtate (fig. 56/7—8), iar în alte cazuri sînt stilizați în formă de lălea (fig. 56/4). La unele fragmente se observă lipsa de grijă în redarea acestui decor (fig. 56/1—2, 6). Motive similare se întîlnesc pe cahle,

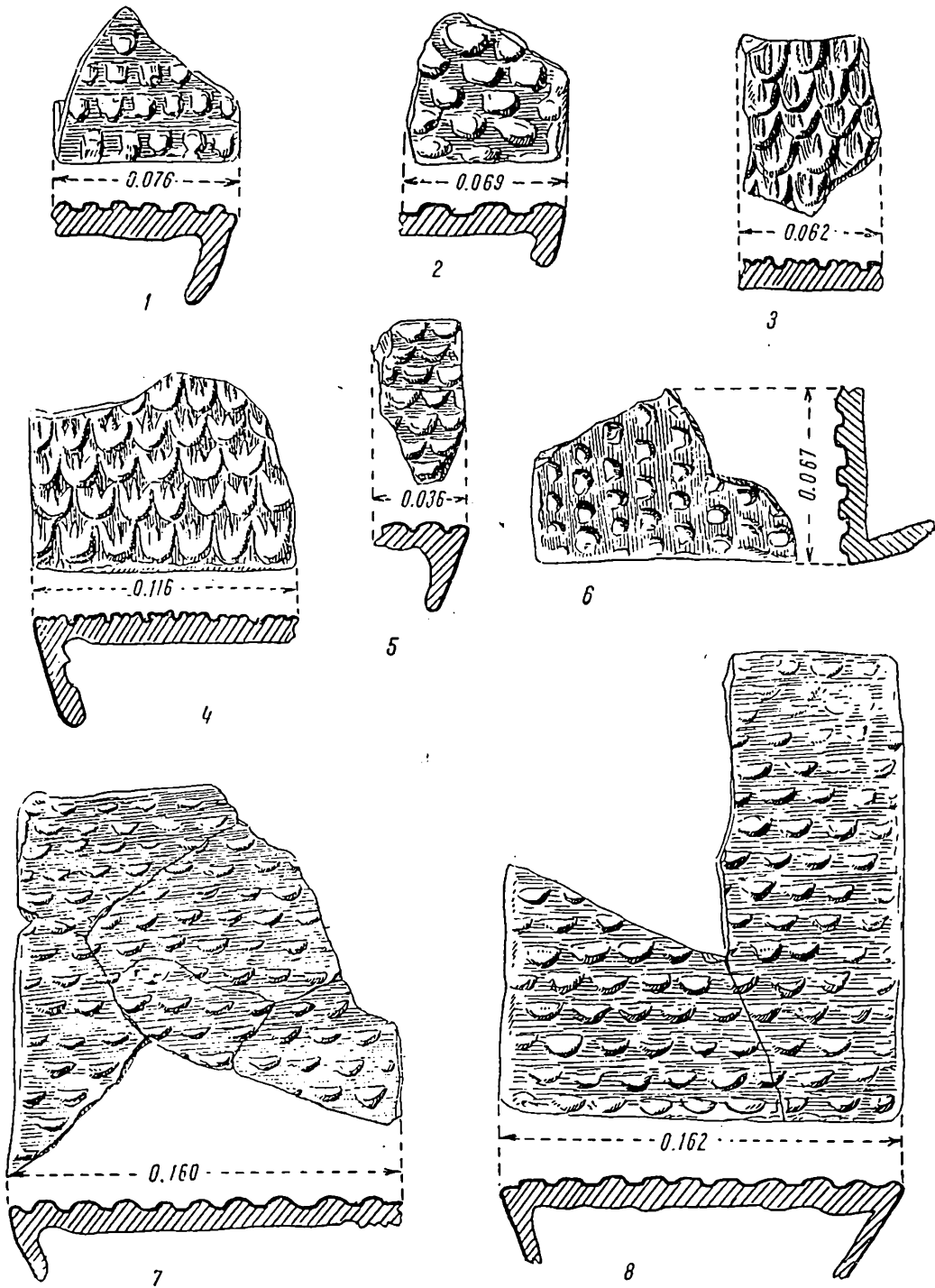

Fig. 56. — Ceramică ornamentală din secolul al XVII-lea.

smălțuite și nesmălțuite, descoperite anterior în orașul Iași, mai ales pe locul vechii curți domnești¹⁵⁰.

În grupa cahelelor cu motive vegetale includem pe cele al căror ornament este alcătuit din două spirale în forma literei S, dispuse față în față. Spiralele

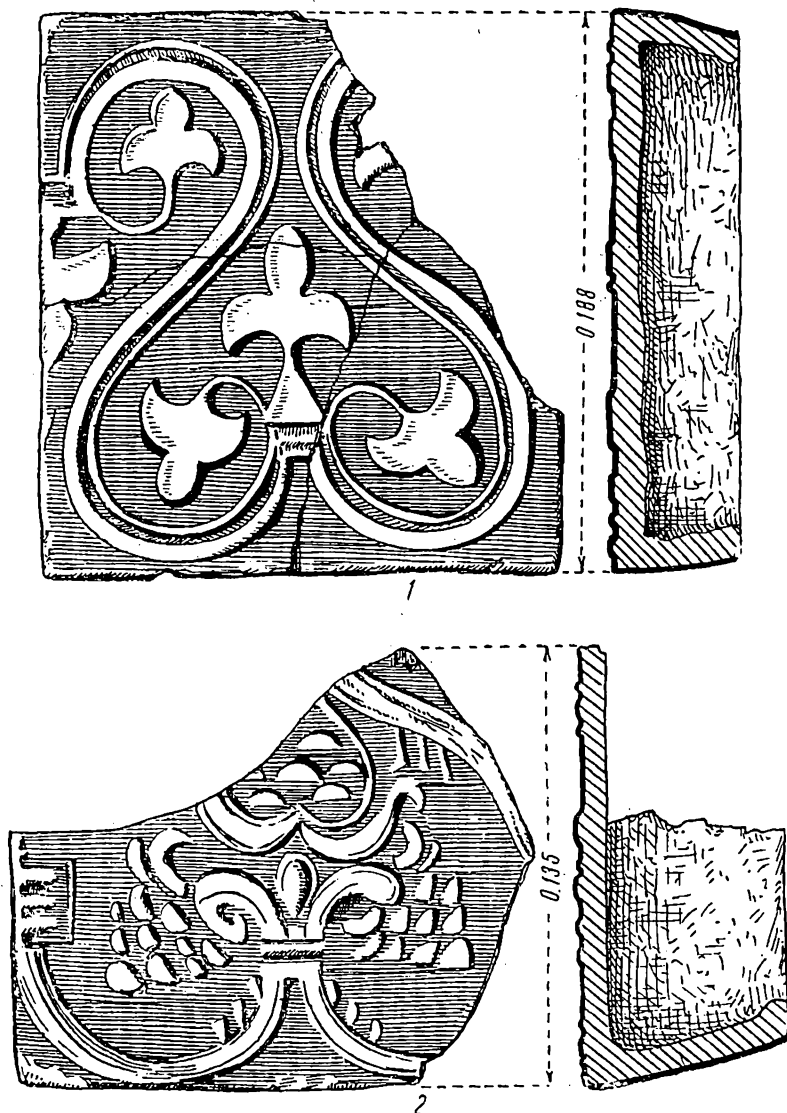

Fig. 57. — Ceramică ornamentală din secolul al XVII-lea.

sînt alcătuite din cîte două linii alăturate, dintre care una mai groasă și alta mai subțire. Capetele spiralelor se termină cu cîte o floare trilobată, iar în spațiul în formă de inimă, realizat prin dispoziția inversă a celei de-a doua spirale, se află o floare identică (fig. 57/1). Alte plăci de sobă au decorul alcătuit tot

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 27, fig. 18/4-5.

din spirale, dispuse în același fel, dar realizate din cîte trei linii, cea centrală fiind mai lată decît cele laterale. Spiralele au la capete cîte un ciorchine cu frunzulițe. În spațiul dintre spirale, deasupra a două frunzulițe, este redat de asemenea un ciorchine înscris într-un contur cordiform (fig. 57/2; 58). Un motiv asemănător se întîlnește pe unele cahle descoperite la Iași¹⁵¹ și Suceava¹⁵².

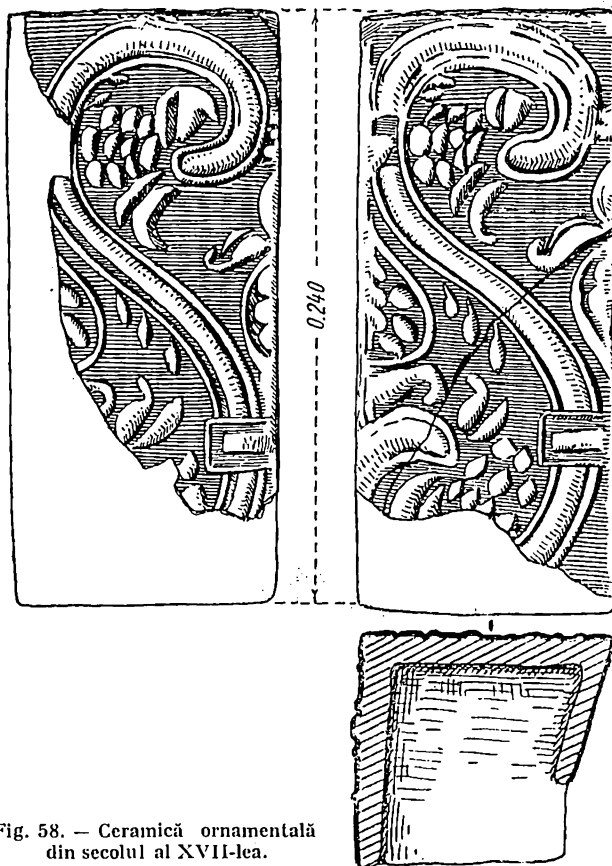

Fig. 58. — Ceramică ornamentală din secolul al XVII-lea.

Pe alte fragmente de cahle apare un motiv în formă de romb, alcătuit din patru spice, cu colțurile pe mijlocul laturilor cahle. În centrul rombului se află o rozetă cu două rînduri de petale, iar pe mijlocul laturilor mici ale cahle sînt redată semirozete și în colțuri sferturi de rozete (fig. 59). Cîteva fragmente provin din cahle ornamentate cu un vas cu flori stilizate (fig. 60/1—5). Piese decorate identic, descoperite cu ocazia săpăturilor, pentru fundația unei școli, efectuate în Iași în vara anului 1962, pe strada C. Negri, au permis reconstituirea întregului decor (fig. 60/6).

¹⁵¹ *Ibidem*, fig. 18/3,6.

¹⁵² Șt. Olteanu, *Mesteșugurile din Moldova în secolul*

al XVII-lea, in *SMIM*, III, 1959, p. 228, pl. VII, fig. 3.

În fine, din ultima grupă menționăm fragmente de cahle nesmălțuite, decorate cu reprezentări de călăreți și cai galopînd spre dreapta (fig. 61/2—4). Pe un singur fragment smălțuit în verde se observă un cal orientat spre stînga și un călăreț trăgînd cu arcul (fig. 61/1).

Secolele XVII—XVIII. Din secolele XVII—XVIII datează atît fragmentele de cahle nesmălțuite, cît și smălțuite în verde-deschis sau închis. Pe unele piese este redat burgul, cu cinci turnuri, dispus deasupra unui motiv floral, totul fiind înscris într-un cadru romboidal, în afara căruia, în colțurile cahle, sînt reprezentate motive vegetale constituite din vrejuri, frunze și flori. De asemenea, vîrfurile turnului central este împodobit cu trei flori (fig. 62). Piese decorate în acest fel au mai fost descoperite la Iași, tot pe locul vechii curți domnești, și înainte de 1960¹⁵³.

Pe baza cahlelor decorate cu burgul, cum sînt cele de la Tîrgoviște¹⁵⁴, dintre care una poartă data 1656, sau cea de la Hetiur-Sighișoara cu data 1714¹⁵⁵, putem data, cu siguranță, și piesele de la Iași în secolele XVII—XVIII. Tot din această vreme datează fragmentele de cahle cu decorul constituit dintr-o pajură bicefală cu cîte o coroană deasupra fiecărui cap (fig. 63/1). Corpul pajurei este uneori hașurat (fig. 63/2), iar altele împodobit cu un bogat penaj (fig. 63/3). Între capetele pajurei se redă o floare, iar în colțurile cahle, sferturi de rozete (fig. 63/1, 2, 4). Piese asemănătoare au fost descoperite și pe teritoriul orașului Iași¹⁵⁶.

Transformarea săpăturilor de salvare din vara anului 1960, de pe locul vechii curți domnești de la Iași, în săpături metodice a permis, în majoritatea cazurilor, datarea materialului recoltat cu această ocazie, iar seriile de cahle descoperite, prezentate în ordine cronologică aici, ne oferă astfel posibilitatea să tragem unele concluzii de ordin general cu privire la evoluția ceramicii ornamentale locale de interior.

Pasta din care sînt modelate piesele descoperite la Iași este în general de bună calitate și conține, ca degresant, nisip în compoziție. Totuși, în decursul secolelor XV—XVIII se pot surprinde unele deosebiri în ceea ce privește compoziția și arderea ei. Astfel, pasta din prima jumătate a secolului al XV-lea conține în unele cazuri și mici pietricele, iar cea din a doua jumătate a secolului respectiv nisip cu bobul mai mare, care-i dă la pipăit un aspect zgrunțuros. În secolul al XVI-lea calitatea pastei este mai puțin bună, aspectul ei fiind mai curînd friabil. În secolele al XV-lea și al XVI-lea, pasta frămîntată neomogen este de cele mai multe ori arsă neuniform. Către sfîrșitul secolului al XVI-lea și mai ales în secolul următor se observă în această privință unele progrese destul de sensibile. Pasta devine treptat mai omogenă și uniform arsă.

Forme. Între materialele descoperite la Iași distingem două tipuri de plăci: de sobă și pentru căptușit pereții. Exemplarele din prima jumătate a secolului al XV-lea, fiind puține și fragmentare, nu ne permit stabilirea exactă a formelor și dimensiunilor cahlelor de sobă și plăcilor pentru pereți. Ele sînt

¹⁵³ N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 24 și p. 27, fig. 18/1; Al. Andronic și E. Neamțu, *op. cit.*, p. 423, fig. 9/5 și p. 425, fig. 11/2.
¹⁵⁴ N. Constantinescu, *Contribuții arheologice asupra Curții domnești din Tîrgoviște (secolele XIV—XVII)*, în *SCIV*, XV, 1964, 2, p. 237, fig. 8.

¹⁵⁵ Depozitul secției de artă populară al Muzeului Brukenthal — Sibiu.

¹⁵⁶ N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 27, fig. 18/2; Al. Andronic și E. Neamțu, *op. cit.*, p. 421, fig. 10/1.

însă suficiente pentru a dovedi, alături de cele de la Suceava și Vaslui, coexistența, pentru vremea respectivă, a celor trei categorii de cahle, și anume a) cu fața deschisă, b) cu fața ajurată și c) cu fața plină.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea și pînă în secolul al XVIII-lea, între materialele descoperite la Iași nu se mai întîlnesc decît cahle din ultima categorie, adică cele cu fața rectangulară plină și cu olanul deschis.

Fig. 59. — Ceramică ornamentală din secolul al XVII-lea.

Piesele din a doua jumătate a secolului al XV-lea sînt de formă rectangulară, aproape pătrate, cu dimensiunile de circa 20×23 cm și sînt prevăzute cu un olan aproape totdeauna spart, cu profunzimea de circa 13 cm (fig. 43/3) și o deschidere aproximativ circulară. Plăcile pentru pereți fie că au o gardină mică (fig. 45/3; 48/2—3; 50/1) — uneori cu o bară longitudinală (fig. 48/2) sau transversală (fig. 47/3) la nivelul gardinei —, fie că sînt lipsite complet de această gardină (fig. 44/2; 45/4—7; 47/2), prezentînd în unele cazuri un peduncul de 3,5 cm lungime pentru fixarea plăcilor de perete (fig. 44/5). Cahlele din secolul al XVI-lea au aproximativ aceeași formă și dimensiuni ca cele din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Olanul acestora, a cărui adîncime variază, fiind totuși în general mai mică, nu mai are deschiderea circulară, ci rectangulară, uneori cu colțurile ușor rotunjite. Cahlele din secolele XVI—XVII sînt de asemenea de formă rectangulară aproape pătrate, dimensiunile laturilor fiind de circa $19 - 23$ cm \times $20 - 24,5$ cm,

iar a olanului de la 2 pînă la 9 cm. Cele din secolele al XVII-lea și XVII—XVIII sînt tot rectangulare, dar mai pronunțat dreptunghiulare și mai mici decît cele din secolele anterioare. Dimensiunile laturilor sînt de circa $16 \times 19 - 20$ cm, iar a olanului de circa 3—7 cm adîncime.

Decor. Fragmentele de plăci descoperite la Iași, datînd din prima jumătate a secolului al XV-lea, sînt exclusiv nesmălțuite și decorate cu motive geometrice și figurative ca și cele de la Vaslui. În a doua jumătate a secolului al XV-lea aproape toate piesele sînt smălțuite în brun, verde și galben cu variate game de nuanțe. Smalțul, indiferent de culoare, este aplicat în această vreme deasupra unui strat alb. Motivele figurative, umane și animaliere, dintre care unele cu un caracter heraldic, nu numai că se dezvoltă, dar au un rol precumpănitor față de cele geometrice sau vegetale stilizate geometric. Se remarcă în această vreme execuția îngrijită a decorului, ca și calitatea superioară a smalțului. În secolul al XVI-lea, cahlele, ornamentate cu motive geometrice, geometrice-vegetale și mai rar florale sînt lucrate destul de neglijent și numai în puține cazuri sînt smălțuite în verde. Constatăm de asemenea în această

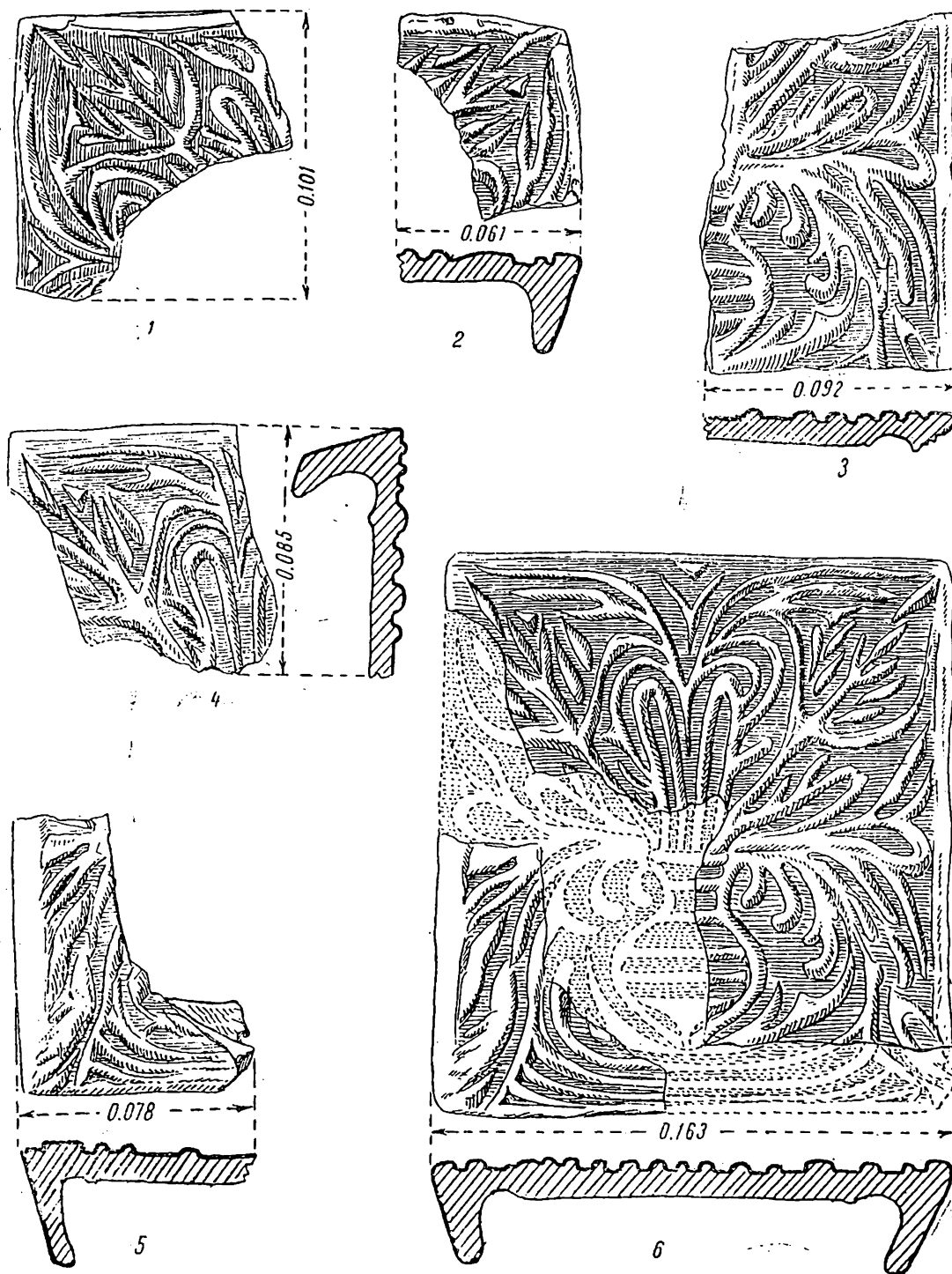

Fig. 60.— Ceramică ornamentală din secolul al XVII-lea.

vreme lipsa plăcilor de pereți. Nu este exclus ca această lipsă să fi fost determinată de tendința de a se trece, în jurul anului 1530, la împodobirea fațadelor, și foarte probabil și a interioarelor curților domnești și boierești, cu picturi ¹⁵⁷.

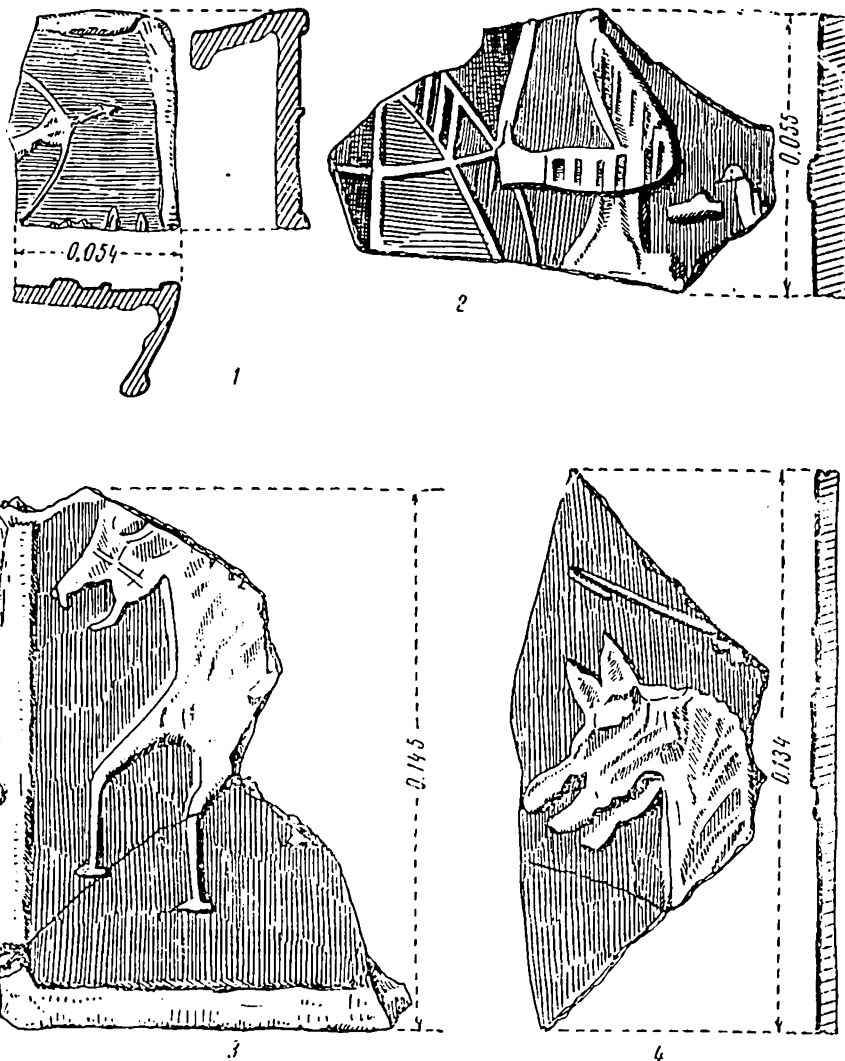

Fig. 61. — Ceramică ornamentală din secolul al XVII-lea.

Cahlele din secolele XVI—XVII, nsmălțuite și smălțuite în verde sau verde-măsliniu, sînt decorate și cu motive geometrice, dar rolul precumpănitor îl au cele vegetale stilizate. Piesele din secolul al XVII-lea, de asemenea nsmălțuite și mai puțin smălțuite în verde, sînt decorate cu motive vegetale, geometrice și figurale. Se constată și în această vreme lipsa plăcilor de factură locală destinate căptușirii pereților interiori, însă sînt prezente, în destul de

¹⁵⁷ M. Berza, „Introducere”, în *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, p. 5.

mare cantitate, plăcile de import, otomane, menite aceluiași scop și mai în măsură să satisfacă pretențiile de lux crescînde ale domnitorilor. Aducerea lor în Moldova poate fi pusă pe seama domnitorului Vasile Lupu, care „au făcut ea de iznoavă și curțile cele domnești în Iași, casele cele cu cinii”¹⁵⁸.

În fine, cahele descoperite la curtea domnească din Iași, datînd din secolele XVII—XVIII, nesmălțuite sau smălțuite în verde, sînt decorate cu motive arhitectonice și figural-heraldice.

★

Materialele descoperite la curtea domnească din Iași, deși nu prea numeroase, permit, în linii mari, clasificarea și urmărirea evoluției ceramicii decorative de interior. Deocamdată, în stadiul actual al cercetărilor, nu se rezolvă însă problema căilor și a epocii de pătrundere a acesteia în Moldova. După cum se știe ea a fost folosită în apusul Europei, iar în preajma țărilor române o găsim în Boemia¹⁵⁹, Ungaria¹⁶⁰ și Polonia¹⁶¹.

Dat fiind faptul că plăcile utilizate în Transilvania sînt de calitate inferioară în raport cu cele moldovenești¹⁶² și că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și primele decenii ale secolului următor raporturile dintre regii maghiari și domnii Moldovei au fost încordate, este puțin probabilă pătrunderea plăcilor decorative de interior în Moldova prin Transilvania. Destul de plauzibilă pare să fie ipoteza pătrunderii lor prin intermediul polono-lituanienilor¹⁶³. Este știut că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și în primele decenii ale secolului al XV-lea moldovenii au simțit nevoia unei apropieri de polono-lituanieni. Domnii Moldovei devin vasali ai regilor poloni și între ambele state se încheagă strîns legături politice, economice și culturale, care și-au exercitat o oarecare influență și asupra artei. Totuși, cahe și plăci decorative de interior datînd din ultimul sfert al secolului al XIV-lea nu s-au descoperit încă pe teritoriul Moldovei. De aceea rămîne ca viitoare cercetări arheologice să contribuie la soluționarea problemei căilor și a epocii de pătrundere a acestei specii ceramice în Moldova medievală.

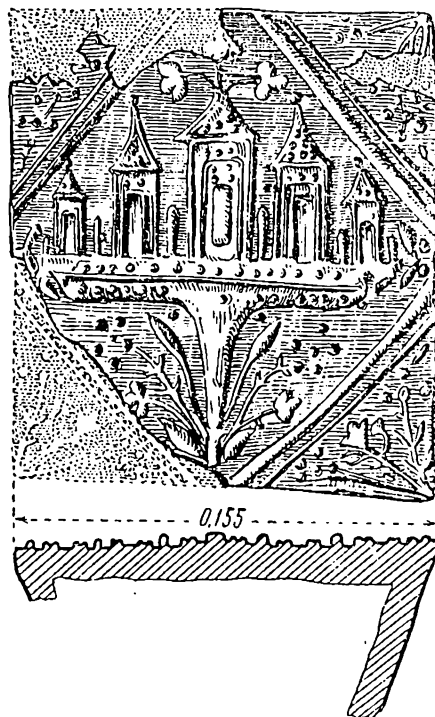

Fig. 62. — Ceramică ornamentală din secolele XVII — XVIII.

¹⁵⁸ M. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, în *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 119; I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. I. Iordan, p. 276.

¹⁵⁹ Z. Smetanka, *Kahle na Pražském Hradě*, în *PA*, XLIX, 1958, 1, p. 249, fig. 1/1—4.

¹⁶⁰ Holl Imre, *Középkori kályhacserpék Magyarországon I*, în *Budapest Régiségei*, XVIII, 1958, p. 211—299.

¹⁶¹ *Historia Polski*, I, Varșovia, 1960, p. 351, fig. 162.

¹⁶² V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 727—728.

¹⁶³ *Șantierul arheologic Suceava—Celatea Neamțului*, SCIV, V, 1—2, 1954, p. 278; V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 728.

Deocamdată, pe baza materialelor arheologice descoperite atât la Iași, cât și la Suceava și Vaslui, datate precis în prima jumătate a secolului al XV-lea, putem afirma că, încă din această vreme, cel puțin în cazul curților domnești, ceramica decorativă de interior și-a găsit o largă întrebuințare, ca urmare a unor necesități locale firești.

2. CERAMICA ORNAMENTALĂ DE IMPORT

Pe lângă ceramica ornamentală locală, săpăturile de la curtea domnească din Iași au dat la iveală și o serie de fragmente de cahle și plăci decorative care se deosebesc de cele prezentate anterior.

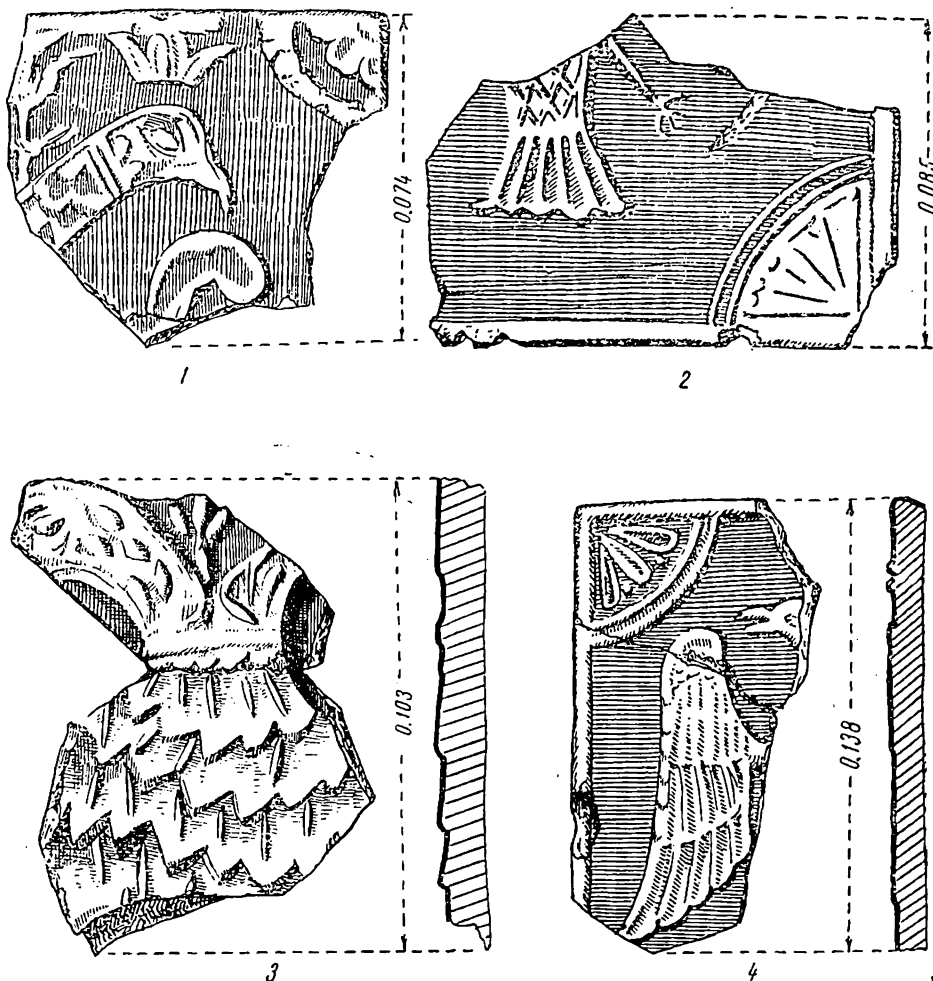

Fig. 63. — Ceramică ornamentală din secolele XVII — XVIII.

a. *Cahle transilvănene.* Menționăm un fragment lucrat dintr-o pastă neuniform arsă și neomogenă, conținând nisip cu bobul fin în cantitate mică. Frag-

mentul provine dintr-o cahlă ornamentată cu burgul și smălțuită cu smalt alb și albastru (fig. 64/1). Cahle cu smalt policrom decorate cu burgul, datînd din secolul al XVII-lea, au fost descoperite cu ocazia cercetărilor întreprinse la curtea domnească din Tirgoviște. Împreună cu acestea din urmă și provenind de la aceeași sobă au fost descoperite și cahle, de asemenea cu smalt policrom, avînd ca decor stema orașului Brașov¹⁶⁴. Nu încapă îndoială că materialul descoperit la Iași a fost importat, ca și cel din Țara Românească, tot din Transilvania.

b. *Cahle poloneze*. Descoperite într-o cantitate mult mai mare, în majoritate în secțiunea a II-a și mai puțin în alte secțiuni, aceste cahle au fost găsite întotdeauna în complexe datînd din secolul al XVII-lea.

Pasta acestor piese, arsă puternic la roșu-cărămiziu, conține nisip cu bobul mare și chiar pietricele, într-o cantitate uneori mai mică, alteori însă destul de mare. Întrucît nici una din cahle nu s-a putut reconstitui în întregime, nu se pot face decît precizări parțiale cu privire la dimensiunile lor. Astfel, din puținele date oferite de materialele existente se constată că lungimea uneia din laturi variază de la 19 pînă la 20,2 cm, iar profunzimea olanului de la 6,6 pînă la 10,7 cm. Grosimea pereților lor variază între 0,8 și 1 cm.

Caracteristic pentru aceste cahle, în afară de decor, este smaltul policrom, predominînd culorile albastru, albastru-deschis, verde-peruzea, alb, galben și galben-verzui, alături de brun și violet. Deși majoritatea motivelor ornamentale sînt vegetale (fig. 64/2—3, 7), nu lipsesc cu totul nici cele reprezentînd păsări, cu corpul stilizat în formă de frunză (fig. 64/5), și animale (fig. 64/6).

Faptul că materiale asemănătoare, provenind din Lituania, se află la Muzeul național din Varșovia¹⁶⁵ și că unul dintre fragmentele noastre înfățișează parțial pajura Poloniei (fig. 64/4), ne îndreptățește să le atribuim aceeași proveniență. Avînd în vedere legăturile lui Vasile Lupu cu Polonia și, mai ales, cu Lituania, este de presupus că piesele respective au putut fi aduse la noi în timpul domniei acestuia. O cahlă custema Poloniei a fost descoperită la Suceava¹⁶⁶. Se știe că Vasile Lupu, o dată cu refacerile de la curtea domnească din Iași, a întreprins lucrări similare și la curtea domnească din Suceava. Desigur că cu acest prilej au fost aduse, atît pentru curtea de la Iași, cît și pentru cea de la Suceava, cahle din Lituania.

c. *Plăci de faianță turcească*. Cercetările de suprafață efectuate în 1952—1955 în orașul Iași și împrejurimi au permis identificarea pe locul vechii curți domnești din Iași a unor plăci de faianță de import de proveniență asiatică¹⁶⁷. De asemenea, în cursul cercetărilor din 1956—1960 au fost găsite în Iași resturi de plăci de faianță care au fost atribuite centrului de producție al ceramicii turcești din secolele XVII—XVIII de la Kutahia¹⁶⁸. Dar cele mai numeroase fragmente de plăci de faianță, provenind din Imperiul otoman, au fost descoperite pe locul vechii curți domnești, în cursul săpăturilor din 1960 și 1961. Majoritatea fragmentelor au fost găsite într-o cisternă (complexul α), din care s-au scos la iveală materiale ceramice din secolele XVII—XVIII, provenite de la diversele refaceri din interiorul palatului domnesc.

¹⁶⁴ N. Constantinescu, *op. cit.*, fig. 9.

¹⁶⁵ Materialul ne-a fost pus la dispoziție de către Halina Chosnacka, căreia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

¹⁶⁶ Piesa este expusă în secția feudală a Muzeului

național de antichități din București.

¹⁶⁷ M. Petrescu-Dimbovița, N. Zaharia și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 23 și fig. 15/1,4.

¹⁶⁸ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 421, 420, fig. 9/1.

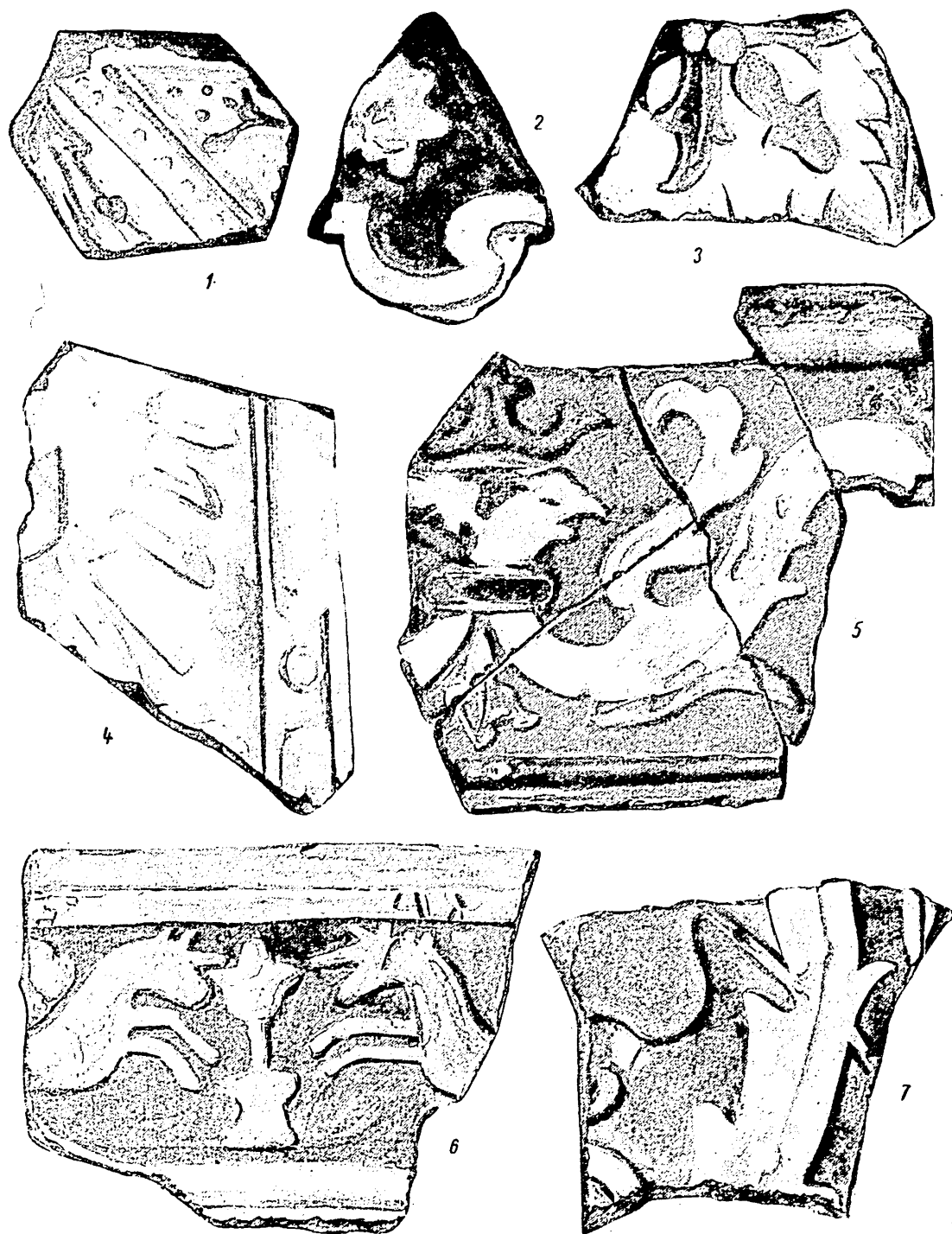

Fig. 64. — Ceramică ornamentală transilvăneană (1) și poloneză (2-7) din secolul al XVII-lea.

Fig. 65. — Plăci de faianță turcească din secolul al XVII-lea (circa 1/2)

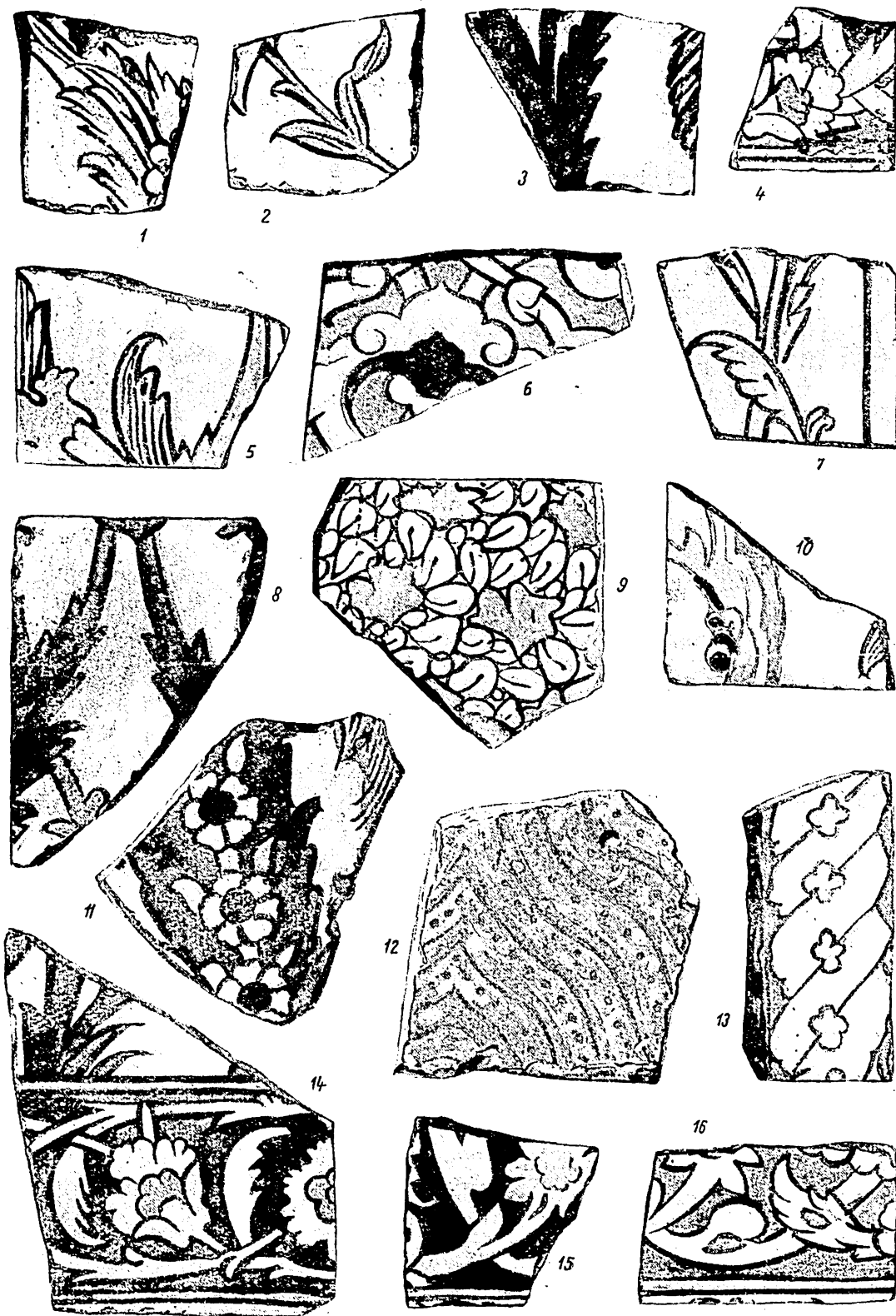

Fig. 66. — Plăci de faianță turcească din secolul al XVII-lea (circa 1/2).

Fragmentele de la Iași provin de la plăci de faianță din pastă albă omogenă de 25 × 25 cm, cu o grosime variind de la 1 cm pînă la 1,5 cm (fig. 65—66). Ele sînt decorate cu motive vegetale pictate policrom pe o angobă și acoperite apoi cu smalt alb transparent. De regulă aceste plăci au fondul alb și decorul vegetal sau floral policrom, predominînd albastrul-închis, albastrul-deschis, verdele peruzea și roșul-tomat. Cîteva fragmente au fondul albastru și decorul vegetal și floral alb, punctat din loc în loc cu verde-peruzea. În unele cazuri smaltul, deteriorat din cauza condițiilor de zacere, apare îngălbenit, asemănîndu-se cu unele fragmente descoperite la Suceava¹⁶⁹.

La Iași prezența faianței turcești ornamentale de interior se datorește lucrărilor efectuate la palatul domnesc în vremea lui Vasile Lupu. După cum ne relatează cronicarii, el a dispus să se construiască casele cu *cinii* de la curtea domnească. Prin „casele cu cinii” trebuie să înțelegem acele încăperi ale căror interioare au fost ornamentate cu plăci de faianță, imitîndu-se astfel palatele turcești. Dintre acestea, cel mai semnificativ, din punctul nostru de vedere, este Top-Kopu Serai din Constantinopol, construit în secolul al XVII-lea. Astfel, plăcile decorative din sala cu fîntînă a acestui palat prezintă cele mai apropiate analogii cu faianța turcească recent descoperită la Iași¹⁷⁰.

Pereții din această sală, acoperiți în întregime cu plăci de faianță, ne oferă posibilitatea de a cunoaște sistemul de îmbinare al acestor plăci, care în ansamblu alcătuiau un singur ornament cu decor floral și geometric întocmai unui mozaic sau unui covor orientat. Așa se explică și prezența semnelor pictate pe spatele plăcilor, indicînd, probabil, ordinea așezării lor în cadrul ornamentului compozițional indicat.

Dintre fragmentele descoperite la Iași atrag atenția în chip deosebit acelea cu decor floral, reprezentînd laleaua, garoafa, albastrelele, stînjenele. Un singur fragment de placă, cu o grosime de 3,5 cm, provine de la o cornișă și prezintă un decor în acoladă, cu profilări specifice artei turcești de ornamentare a interioarelor. Decorul de pe acoladele din interiorul moscheii Ahmed¹⁷¹, reprezentînd o floare de granad din care pornește un lujer, terminat și el cu o floare, își găsește replica în una din plăcile de la Iași păstrată aproape întregă.

De asemenea merită a fi subliniat și faptul că plăci decorative de interior, asemănătoare celor descoperite la Iași, se găsesc și la biserica patriarhatului armenesc din Ierusalim, datînd din secolul al XVII-lea¹⁷².

Alte plăci sînt ornamentate cu decor vegetal și floral stilizat cu culori albastre transparente pe un fond alb strălucitor, datorită smaltului foarte sticlos, asemănătoare cu unele fragmente descoperite la Suceava, și datează din secolul al XVII-lea¹⁷³.

Prezența acestei ceramici decorative de lux de Isnik și Kutahia, atît la curțile domnești din Moldova, cît și la curtea domnească din București¹⁷⁴, dovedește că voievozii din Moldova și Țara Românească se aflau la curent cu moda

¹⁶⁹ R. Gassauer, *Teracote sucevene*, în *BCMI*, XXVIII, fasc. 86, 1933, p. 149, fig. 10—11 și p. 160; *Șantierul arheologic Suceava—Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 770—771, fig. 14.

¹⁷⁰ Celal Esad Arseven, *op. cit.*, p. 123, fig. 251; fig. 252—254.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 177, fig. 334.

¹⁷² I. Ebersolt, *Faianțele creștine ale patriarhatului armean din Ierusalim*, în *Ararat*, VI, 1930, nr. 7 (63) p. 4—5.

¹⁷³ *SCIV*, VI, 3—4, 1955, fig. 14.

¹⁷⁴ *Bucureștii de odinioară*, sub redacția prof. I. Ioanșcu, București, 1959, pl. LXIX/2—6.

și luxul vremii, căutînd a se menține la nivelul curților orientale și chiar europene din epoca respectivă, fapt remarcat și de unii călători străini din acea vreme ¹⁷⁵.

DIFERITE ALTE OBIECTE

În afară de ceramica de uz casnic și decorativă, locală și de import, la Iași, pe locul vechii curți domnești, în urma săpăturilor metodice din 1960 și 1961, au fost descoperite și alte obiecte care fac dovada unei activități intense din punct de vedere economic în așezarea feudală Iași, unde curtea domnească a jucat un rol important.

Obiecte de fier. Dintre acestea semnalăm în primul rînd numeroase resturi de cuie mari și mici, trecute prin foc (fig. 67/10, 12—13), provenind de la construcții de lemn din interiorul curții domnești și a palatului domnesc. Aceste cuie, de formă și dimensiuni diferite, asociate cu o bardă de fier (fig. 67/14), datează din secolul al XVII-lea, majoritatea fiind descoperite în straturile de cenușă care marchează diverse incendii ale curții domnești în secolul respectiv.

Din aceeași epocă sînt și unele obiecte de uz casnic, dintre care se remarcă un cuțit de fier (fig. 67/6) și o furculiță de fier cu trei brațe (fig. 67/4), ambele cu plăsele de os, reprezentînd, deocamdată, singurele vestigii referitoare la tacîmurile folosite în acea epocă la curtea domnească din Iași. Din secolele XVII—XVIII datează și un lighean de aramă, în stare fragmentară, folosit în palatul domnesc.

Dintre piesele de harnașament atrage atenția în primul rînd un pinten de fier, în stare fragmentară (fig. 67/2), care, prin analogie cu exemplarele similare provenind din alte puncte din Moldova, datează din a doua jumătate a secolului al XV-lea. De asemenea prezintă interes o pereche de pinteni de fier (fig. 67/7, 9), o potcoavă de încălțăminte (fig. 67/11) și o întăritoare de alebardă (fig. 67/3), toate descoperite în stratul de depuneri din secolul al XVII-lea.

Din secolul al XVIII-lea datează o afumătoare de metal cu incrustații și email policrom (fig. 67/8), folosită în mod curent la curțile domnești și boierești din epoca respectivă.

Obiecte de sticlă. Din această categorie se remarcă în primul rînd sticlăria de uz casnic, din care distingem garafe, sticle, pahare, cupe, precum și sticlăria cosmetică și farmaceutică, reprezentată de diverse borcănase și sticlute.

Deocamdată, la curtea domnească din Iași lipsește sticla colorată folosită pentru ferestrele gen vitralii, deși, după cum o dovedesc descoperirile mai vechi de la Suceava, din Cetatea de Scaun ¹⁷⁶, aceasta era utilizată în Moldova la acea vreme.

Dintre obiectele de sticlă descoperite la Iași distingem două categorii : a) din sticlă opacă și colorată și b) din sticlă semitransparentă și transparentă necolorată.

Din prima categorie atrag atenția fragmente provenind din vase de dimensiuni mijlocii din sticlă opacă încrustată cu sticlă albă mată și sticlă roșie, de

¹⁷⁵ P.P. Panaitescu, *Călători poloni în Țările Române*, București, 1930, p. 73—74.

¹⁷⁶ K. Romstorfer, *Cetatea Sucevei*, București, 1913, p. 82—83 și pl. VIII.

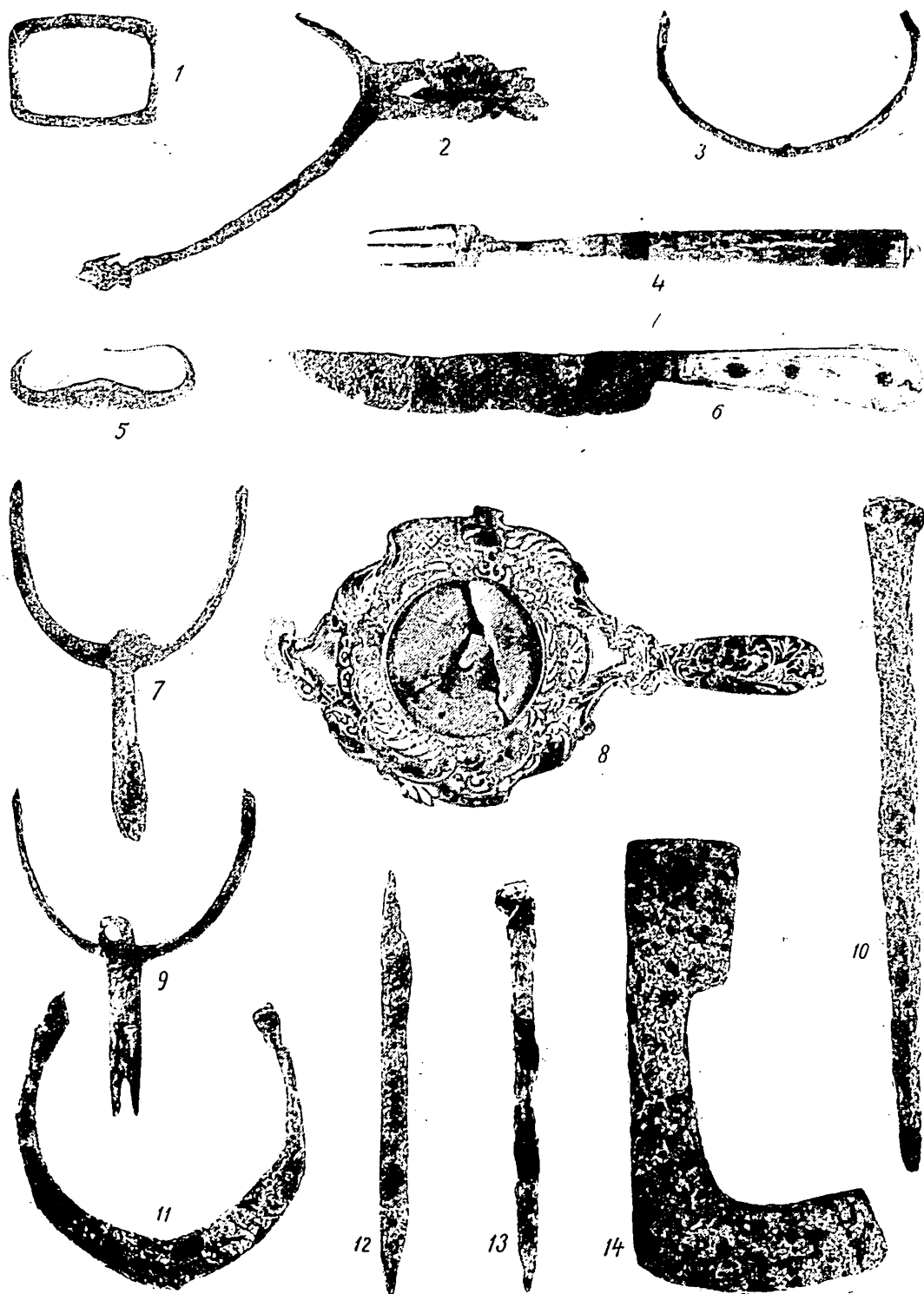

Fig. 67 — Obiecte de fier din secolele al XIII-lea (5), al XV-lea (1-2), al XVII-lea (3-4, 6-7, 9-14) și XVIII-XIX (8) (circa 1/2).

tip Murano (fig. 68/8), din secolul al XV-lea, avînd analogii cu exemplarele descoperite de K. Romstorfer la Cetatea Sucevei¹⁷⁷.

Din a doua categorie fac parte sticlule întregi și fragmentare, resturi de garafe (fig. 68/2), pahare, cupe și borcănase, precum și unele torți de cupe (fig. 68/1, 3, 6). Se remarcă unele exemplare de funduri de cupe sau pahare cu decor din benzi late sau înguste, festonate, din sticlă semitransparentă (fig. 68/4). Din sticlă alb-verzuie semitransparentă este o sticlulă întreagă cu corpul rotunjit la fund, îngustat treptat spre gîtul alungit și cu buza răsfrîntă în exterior (fig. 68/7): Sticlule de acest fel aparțin obiectelor cu destinație specială pentru cosmetică.

De asemenea atrag atenția resturile de pahare și de cupe din sticlă albă semitransparentă, cu decor aplicat din sticlă de culoare albastră (fig. 68/5), datînd din secolul al XVII-lea și avînd analogii cu obiectele de sticlă de import descoperite la Cetatea Sucevei, pe teritoriul orașului Iași¹⁷⁸ și anterior pe locul vechii curți domnești¹⁷⁹.

Lulele. Dintre numeroasele obiecte de lut ars descoperite pe locul vechii curți domnești se remarcă în mod cu totul deosebit lulelele.

Acestea, deși au fost descoperite din abundență cu ocazia diverselor săpături din centrele feudale din Moldova, n-au fost încă studiate și clasificate.

În schimb, pe baza săpăturilor arheologice de la curtea domnească din Iași se poate încerca atît datarea, cît și clasificarea tipologică a acestor obiecte.

Astfel, majoritatea lulelelor din pastă de culoare cenușiu-deschis, sau rozgălbui, nesmălțuite sau smălțuite, ca și cele din pastă caolin, datează din secolul al XVII-lea. De regulă, aceste lulele sînt de dimensiuni reduse.

Alte piese, din pastă roșie sau cărămizie, cu luciu la exterior, sau din pastă cenușiu-închis, precum și cele cu lac roșu, datează din secolul al XVIII-lea. Acestea din urmă se caracterizează prin dimensiunile lor mai mari față de piesele din secolul precedent.

La curtea domnească din Iași lipsesc lulelele foarte mari, specifice secolului al XIX-lea.

Majoritatea lulelelor descoperite la curtea domnească din Iași sînt lucrate în tipare.

După formalor, lulelele de la Iași se împart în două categorii: 1) cu găvanul mic și țeava lungă și îngustă și 2) cu găvanul mare și țeava scurtă și groasă.

Din prima categorie se remarcă lulele din pastă cenușie și de un roșu-deschis, nesmălțuite și smălțuite, cu decor din caneluri pe găvan și cu țeava îngroșată la capăt (fig. 69/1a — 2a, 4), avînd în unele cazuri și o șampilă (*sigillum Solomonis*) (fig. 69/1b — 2b). Unele lulele prezintă un decor șampilat cu romburi (fig. 70/2) sau din rozete dispuse în triunghiuri cu vîrfurile în sus. Altele au un ornament din puncte incizate cu roțița dințată (fig. 69/3). În fine, altele prezintă pe găvan, ca decor, o rozetă cu cinci petale, cu smălț verde-deschis, asemănătoare celor descoperite la Suceava și datînd din secolul al XVII-lea¹⁸⁰.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. VIII.

¹⁷⁸ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *Cercetări arheologice efectuate pe teritoriul orașului Iași în anii 1956—1960*, în *AM*, II—III, p. 427, fig. 17.

¹⁷⁹ M. Petrescu-Dîmbovița, N. Zaharia și E. Zaharia, *op. cit.*, p. 26, fig. 16.

¹⁸⁰ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VIII, r. 4 stînga și mijloc, 23 mijloc, r. 2 dreapta, 2—4 dreapta.

Fig. 68. — Stielă din secolele al XV-lea (8) și al XVII-lea (1–7) (circa 1/1).

Tot din secolul al XVII-lea datează și o lulea din pastă albă (caolin), descoperită pe locul curții domnești în 1957, al cărei găvan reprezintă un cap de om, sculptat în manieră realistă, cu ochii și mustața pictate cu lac brun (fig. 70/1a—1b).

Din a doua categorie fac parte lulele al căror găvan se mărește, iar țeava se îngroașă și se scurtează. Din această categorie fac parte lulelele din pastă roșie cu găvanul decorat cu caneluri, la capătul cărora se află un decor ștampilat dintr-un rând de romburi (fig. 69/5; 70/4) sau un rând de rozete, acestea din urmă însoțite de ornamentul executat cu roțița dințată (fig. 70/5—6).

Alte exemplare, foarte asemănătoare cu cele descrise mai sus, poartă și o ștampilă turcească (fig. 70/5), iar altele, din pastă roșie bine arsă, sînt vopsite cu lac roșu. Aceste lulele, avînd analogii cu cele descoperite la curtea domnească din București¹⁸¹, datează din secolul al XVIII-lea.

Din aceeași epocă sînt și fragmentele de lulele din pastă cenușie, rozie și roz-gălbui, decorate la exterior pe găvan cu o rețea de romburi, mai mult sau mai puțin adîncite, sau cu caneluri dese și mai adîncite, prezentînd analogii cu lulelele descoperite recent pe teritoriul orașului Iași¹⁸².

Alte exemplare din pastă roșie-cărămizie prezintă și luciu la exterior. Dintre aceste lulele se disting unele cu găvanul cilindric simplu, altele cu găvanul cilindric în interior și polifațetat la exterior. Decorul este mai simplificat, rămî-nînd doar liniile incizate și uneori ornamentul cu roțița dințată sau decorul ștampilat (fig. 69/6, 10; 70/3, 7, 11). Toate aceste lulele au analogii cu cele descoperite la curtea domnească din București și care datează din secolul al XVIII-lea¹⁸³.

Din tipul de lulea descris mai sus derivă unele variante, descoperite recent la Iași, pe locul vechii curți domnești. Acestea se caracterizează printr-un găvan cilindric, care treptat crește în înălțime, fiind decorat la exterior cu caneluri sau incizii paralele dispuse vertical (fig. 69/7—9; 70/8).

Variantei descrise mai sus îi aparțin două exemplare fragmentare, cu fundul găvanului ornamentat cu caneluri și cu decor executat cu roțița dințată, avînd și o ștampilă din patru romburi. În schimb, lipsește ștampila turcească, atît de frecventă pe celelalte exemplare.

Acest fapt ne sugerează ipoteza existenței unor producători locali, cărora le aparțin, după toate probabilitățile, exemplarele de lulea cu găvanul mai mare și cu marginea puțin evazată în afară, toate lucrate din pastă roșie sau cenușie (fig. 70/9—10).

Desigur această marfă locală concura produsele turcești importate.

Dintre lulelele de import datînd din aceeași perioadă se remarcă exemplare de lux din pastă roșie fină și arsă uniform, cu găvanul cilindric și marginea răsfrîntă în afară. Luleaua, decorată cu ornamente incizate din linii paralele orizontale și verticale, a fost pictată cu lac roșu și apoi poleită cu aur.

Alte exemplare din pastă roșie și cenușie, simple fără decor, sau cu ornament din linii paralele executate cu roțița dințată și cu o ștampilă turcească

¹⁸¹ Bucureștii de odinioară, pl. CXV/7,9; pl. CII/2 și pl. LXVIII; CII/2.

¹⁸² Al. Andronic și Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 427 și fig. 14/1—2.

¹⁸³ Bucureștii de odinioară, pl. CXV/8.

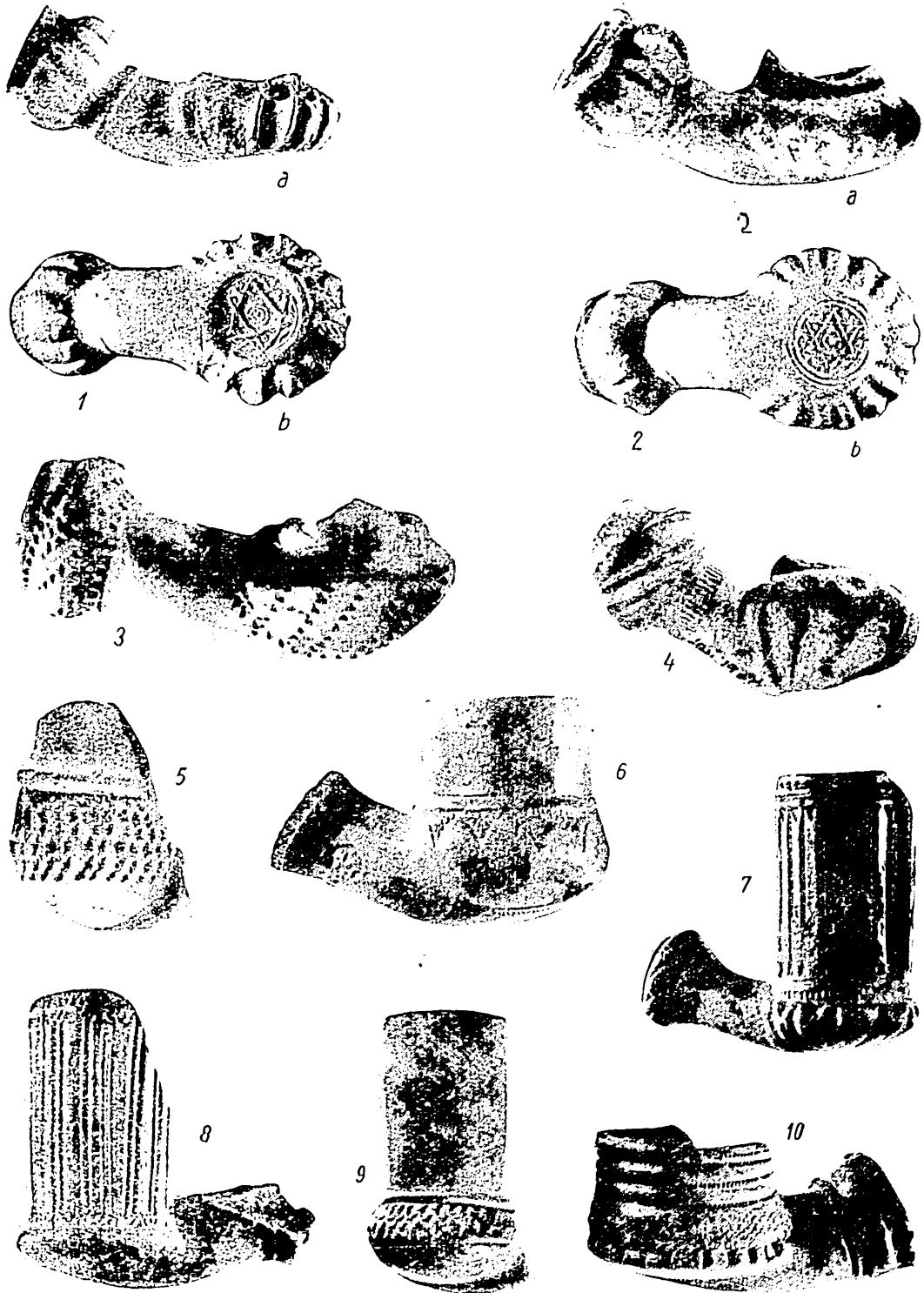

Fig. 69. — Lulele din secolele al XVII-lea (1–4) și al XVIII-lea (5–10) (circa 1/1).

Fig. 70. — Lulele din secolele al XVII-lea (1-2) și al XVIII-lea (3-11) (circa 1/1).

pe țevă (fig. 69/6; 70/3—5), își găsesc analogii cu lulele recent descoperite pe teritoriul orașului Iași¹⁸⁴, datînd din secolul al XVIII-lea.

Monede. Săpăturile metodice de la curtea domnească din Iași au scos la iveală și mai multe monede din secolele XVII—XIX, care au permis, împreună cu alte elemente de datare, să se facă unele precizări de natură cronologică.

În acest sens, monedele poloneze descoperite în sectorul C au permis să se determine cu precizie unele faze de construcție din prima jumătate a secolului al XVII-lea, cînd au avut loc diverse amenajări în vremea lui Vasile Lupu.

Dintre monedele descoperite se remarcă în primul rînd șilingi de argint polonezi din secolul al XVII-lea. Astfel, una dintre monede reprezintă un șiling lituanian din emisiunile anilor 1612—1614¹⁸⁵, iar alta este tot un șiling, din emisiunile anului 1623, apropiat ca tip de monede bătute pentru orașul Riga¹⁸⁶.

Ambele monede sînt din vremea lui Sigismund al III-lea (1597—1632).

Imitațiile locale fac parte din seria falsurilor din timpul lui Dabija Vodă, cînd la Suceava și Cetatea Neamțului au funcționat bănăriile în care s-au falsificat șilingi suedezi. Exemplarele descoperite la curtea domnească din Iași aparțin imitațiilor monedelor reginei Cristina a Suediei (1622—1654) și se aseamănă cu monedele găsite din abundență de K. Romstorfer la Cetatea de Scaun de la Suceava¹⁸⁷.

Dintre monedele rusești semnalăm prezența unui jeton sau a unei monede comemorative emise de Anna Ivanovna, țarina Rusiei (1730—1740), cu legendă latină: pe avers ANNA D. G. RUSSOR. IMPERAT., înconjurînd chipul încoronat al împărătesei, care privește spre stînga (heraldică), iar pe avers DONAT VICTORIA TANTA, deasupra unui car alegoric, reprezentînd victoria, iar dedesubt II D. RE.PE.

Tot aici s-a găsit și o monedă de aramă de 3 parale (3 copeici), bătută de oștile rusești în 1772 în monetăria de la Sadagura, în timpul războiului ruso-turc din 1769—1774, identică cu o monedă descoperită anterior pe teritoriul orașului Iași¹⁸⁸.

Dintre monedele turcești atrag atenția una de argint emisă în 1773, asemănătoare celor descoperite în 1958 pe teritoriul orașului Iași, precum și una de aur emisă în 1827.

Monedele austriece sînt mai numeroase. Semnalăm în special pe cele din secolul al XVIII-lea. Dintre acestea, patru sînt de aramă, din care una din 1790 de la Leopold al II-lea (1790—1792) și trei de la Francisc I (1792—1835), precum și una de argint, emisiune din 1826, tot de la Francisc I.

Celelalte monede descoperite, austriece și românești, sînt din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

¹⁸⁴ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 427 și fig. 14/4.

¹⁸⁵ M. Gumowski, *Podrecznik numizmatyki polskiej*, Krakovia, 1914, p. 214, nr. 1368—1369.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 220, nr. 1498.

¹⁸⁷ K. Romstorfer, *op. cit.*, p. 91, fig. 97/c.

¹⁸⁸ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 427.

CONCLUZII

La capătul expunerii noastre privind rezultatele cercetărilor arheologice efectuate la curtea domnească din Iași, este absolut necesară coroborarea datelor arheologice cu știrile istorice scrise, atât din izvoarele narative, cât și din cele documentare.

Astfel, referindu-ne la cea mai veche mențiune documentară privitoare la curtea domnească din Iași, cuprinsă în actul din 8 octombrie 1434, prin care Ștefan Voievod îi dădea lui Giurgiu Atoc un sat în obârșia Saratei, cu mențiunea expresă ca proprietatea respectivă să depindă de jurisdicția domnească, reprezentată prin curtea voievodului de la Iași¹⁸⁹, constatăm confirmarea și pe bază arheologică a vechimii acestei curți.

Prezintă importanță de asemenea și observația că pe locul unde domnia și-a instalat la început reședința temporară, devenită ulterior reședința permanentă a voievozilor Moldovei, nu se constată o evacuare a orașenilor din așezarea respectivă, însoțită de părăsirea și distrugerea locuințelor acestora. Deocamdată, în stadiul actual al cercetărilor privind curtea domnească și chiar târgul medieval Iași, față de care această curte ocupă o poziție topografică excentrică sau, oricum, periferică, nu se pot face precizări în legătură cu existența, în funcție de curtea domnească, a unui oraș de jos, așezat la poalele terasei inferioare a Bahluiului, în imediata apropiere a acestei curți.

Totuși, deosebit de semnificativ ni se pare faptul că în urma săpăturilor metodice din 1960 și 1961 s-a putut preciza că primele construcții de piatră ale curții domnești datează din prima jumătate a secolului al XV-lea, fără să fi fost precedate de existența unei cetăți sau fortificații temporare de pământ și lemn.

Străvechiul Iași, identificat cu *Iaski Torg* din lista orașelor moldovenești¹⁹⁰, a cărui existență pare să fie documentată încă din secolul al XIII-lea, după unele cercetări recente privind feudalismul timpuriu, bazate pe descoperiri de tezaure de factură orășenească¹⁹¹, a cunoscut un proces îndelungat de urbanizare și a devenit la mijlocul secolului al XIV-lea și spre sfârșitul acestui secol un centru meșteșugăresc și comercial deosebit de important.

Transformarea așezării feudale Iași într-un centru urban s-a putut realiza datorită dezvoltării forțelor de producție și divizunii sociale a muncii, precum și existenței unei puternice centuri de așezări rurale, care au gravitat din punct de vedere economic către acest viitor centru orășenesc.

Pentru înțelegerea procesului îndelungat de transformare al așezării rurale Iași într-o așezare urbană încă la începutul epocii feudale, de o importanță deosebită au fost descoperirile de pe locul vechii curți domnești, unde s-a putut identifica un nivel de locuire din perioada feudalismului timpuriu, reprezentat prin material ceramic din secolele XI—XII de tip Hlineca II și prin ceramică, obiecte de fier, sticlă și os din secolul al XIII-lea.

¹⁸⁹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 398. («... и нын соудець да не мають разкѣла дръжатъ от нашего дора шр Яск...»).

¹⁹⁰ Al. Andronic, *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea, în lumina celor mai vechi izvoare rusești, în Romanoslavica*, XI, p. 203 și urm.

¹⁹¹ D.Gh. Teodor, *Tezaurul feudal timpuriu de obiecte de podoabă descoperit la Voinești—Iași*, în *AM*, I, p. 261 și urm.; idem, *Раннефеодальныйклад украинский, найденный в Воинецти (Яссы)*, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 519 și urm.

Totodată, descoperirea resturilor de cultură materială din secolele XIII—XIV din împrejurimile orașului — cum sînt cele de la Hlineca, Nicolina, Abator, Holboca, Dancu, Capul Rediului, Munteni și pe dealurile Copou și Breazu¹⁹² — constituie temeiul afirmației că, o dată cu existența unor așezări cu caracter rural pe teritoriul actual al orașului Iași, au mai existat în aceeași vreme, jur împrejur ca o salbă, alte așezări rurale, care au contribuit la formarea unor mici piețe locale, fărîmitate. Cu timpul, acestea au gravitat către așezarea Iași, realizîndu-se în virtutea unui îndelungat proces economic, o piață unică a unui centru meșteșugăresc și comercial feudal important : tîrgul Iași.

Descoperirea pe locul vechii curți domnești a unui nivel de locuire de factură orășenească, datînd din secolele XIV—XV, care se integrează organic în nucleul inițial al tîrgului feudal Iași, pe teritoriul căruia se cunosc descoperiri similare, mergînd pînă la identitate cu cele de la Suceava din vremea lui Petru Mușat¹⁹³, dovedește cu prisosință existența pe acest loc a unei producții meșteșugărești cu caracter urban.

Pentru începuturile vieții orășenești din importantul centru feudal urban de la Suceava, procesul de urbanizare s-a manifestat cu precădere spre sfîrșitul secolului al XIV-lea. Cercetările similare de la Iași, ca urmare a săpăturilor metodice atît de pe locul vechii curți domnești, cît și de pe teritoriul orașului Iași, ne permit să considerăm că același fenomen, dar nu cu aceeași intensitate, a avut loc și la Iași, mai ales către sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, unde curtea domnească a jucat un important rol în grăbirea unificării diverselor piețe locale mărunte și fărîmitate, accelerînd și pe cale militaro-administrativă procesul de închegare al centrului economic existent.

Este îndeobște cunoscut că un feudal n-a putut crea o așezare cu caracter urban, însă în feudalismul dezvoltat a putut accelera dezvoltarea unei atare așezări, „acolo unde condițiile esențiale necesare apariției orașului existau, adică era posibilă desfacerea cu regularitate a produselor meșteșugărești”¹⁹⁴.

La Iași, în acea vreme, au existat astfel de condiții, dovadă fiind descoperirea în preajma nucleului inițial al tîrgului feudal a numeroase cuptoare de ars ceramica, un adevărat cartier al olarilor, documentîndu-se astfel o bogată și variată producție orășenească¹⁹⁵. Tot pe calea arheologică se face dovedită și existența unei pături de meșteșugari diferențiați, precum și a unor negustori, de la care ne-au rămas bogate și variate mărfuri de import¹⁹⁶. Descoperirea tuturor acestor elemente, în urma cercetărilor arheologice metodice, care suplinesc cu prisosință diversele surse narative sau documentare sărace sau lacunare în cel mai bun caz, de cele mai multe ori însă înlocuindu-le pe cele inexistente, constituie temeiul afirmației noastre că de la mijlocul secolului al XIV-lea așezarea de la Iași a cunoscut o nouă etapă în viața sa : urbanizarea.

¹⁹² Șantierul Valea Jijiei, în *SCIV*, III, 1952 p. 34; N. Zaharia, *Recunoașteri arheologice executate de colectivul Muzeului de antichități din Iași în 1953 în cuprinsul Moldovei*, în *SCIV*, VI, 1—2, 1955, p. 287; idem, *Cercetări de suprafață efectuate în Moldova în cursul anului 1954*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 898—899.

¹⁹³ *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 300, fig. 34; Gh. Diaconu, *Considerații asupra ceramicii descoperite la cetatea Șcheia-Suceava*, în *Materiale*, VI, p. 930, fig. 7; M.D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești*

la Suceava, în *SCIV*, XI, 1, 1960, p. 112 și urm.

¹⁹⁴ V.V. Stoklikaia-Tereșkoviici, *Originea orașului feudal din apusul Europei*, în *Analele româno-sovietice*, seria istorie, 2/10, aprilie—iunie 1956, p. 66.

¹⁹⁵ Al. Andronic și Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 432 și urm.; Al. Andronic, *La contribution des recherches archéologiques à l'histoire de la ville de Jassy*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 463 și urm.

¹⁹⁶ Al. Andronic, *Contribuții arheologice la istoria orașului Iași în perioada feudală*, în *AM*, I, p. 271 și urm., fig. 5.

În analiza acestui proces, în care curtea domnească a avut un rol bine precizat, se observă de la bun început o analogie cu același proces petrecut la Suceava, dar cristalizat în timp ceva mai înainte acolo. Este vorba de sesizarea celor două etape în desfășurarea și accelerarea urbanizării: 1) anterioară instalării curții domnești, când a avut loc procesul îndelungat de urbanizare, și 2) posterioară instalării curții domnești, când se produce accelerarea acestui proces.

Cît privește prima etapă a dezvoltării așezării orășenești Iași, trebuie să subliniem deplina concordanță care exista între datele arheologice și izvoarele scrise. În acest sens, este pe deplin edificatoare prezența târgului Iași cu denumirea de *Iaski torg* în lista orașelor străvechi moldovenești.

Menționarea în lista respectivă a târgului Iași, alături de străvechile orașe moldovenești Baia, Siret, Suceava, cu specificarea că este *tîrg*, celelalte fiind numite *orașe*, pare să confirme ipoteza — sugerată de ansamblul descoperirilor arheologice de pe întregul teritoriu al orașului Iași, inclusiv deci și cele de pe locul curții domnești — că la epoca inserării Iașului în lista orașelor moldovenești așezarea respectivă se afla în plină dezvoltare orășenească, în care însă procesul de urbanizare nu se cristalizase. Către aceeași idee pare a ne conduce și constatarea că în apusul Europei, încă la începutul secolului al XV-lea, așezarea Iași, denumită *Iesmarkt* sau *Iosmarkt*, așa cum apare în cronica lui Ulrich von Richental¹⁹⁷, nu reprezenta decît o așezare urbană încă nu deplin formată.

De o deosebită importanță în sesizarea acestei prime etape din viața așezării feudale Iași este și constatarea că la Iași nu se documentează arheologic prezența elementului străin, colonizator. Astfel, se poate face precizarea că la Iași progresul realizat de localnici constituie opera propriului lor efort. În felul acesta se infirmă teza neștiințifică a istoriografiei din trecut, conform căreia orașele noastre ar fi luat naștere ca urmare a stabilirii acolo a coloniștilor străini.

În desfășurarea procesului lent de urbanizare, un moment important îl constituie instalarea la Iași a vămii pentru comerțul de tranzit cu Orientul. Momentul respectiv se plasează tocmai la începutul secolului al XV-lea în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Este vorba de binecunoscutul privilegiu din 8 octombrie 1408, acordat de acest voievod negustorilor poloni din Lvov și în care se arăta că negustorii vor plăti la Iași vamă pentru vitele cornute mari și mici vîndute în părțile tătărești¹⁹⁸.

Alături deci de desfacerea cu regularitate a produselor meșteșugărești la Iași, la începutul secolului al XV-lea se desfășoară și un comerț de tranzit, destul de intens, contribuind la dezvoltarea treptată a târgului.

Cu denumirea de târg apare Iașul în documentele noastre interne, tocmai în prima jumătate a secolului al XV-lea, de cînd datează cele mai concludente materiale arheologice de factură orășenească descoperite atît pe teritoriul orașului Iași, cît și pe locul vechii curți domnești, care au analogii cu produsele similare din principalele orașe medievale din Moldova și în primul rînd din Suceava. Este vorba de documentul din 25 mai 1434, emis în Iași, prin care Ștefan Voievod dăruiește lui Ioil, popă din Iași, un loc pustiu în ținutul Cîrligăturii¹⁹⁹.

¹⁹⁷ C.I. Karadja, *Delegații din țara noastră la Conciliul din Constanța (Baden) în anul 1415*, București, 1927, p. 12.

¹⁹⁸ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 631—633.

¹⁹⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 391.

Referindu-ne la desfășurarea procesului de urbanizare al așezării feudale Iași, știrile oferite de documentul de mai sus prezintă o mare importanță, deoarece ne dezvăluie nu numai o creștere considerabilă a numărului orășenilor privilegiați, dar și o diferențiere produsă în sînul orășenimii la această epocă. Surprindem astfel apariția unor proprietari funciari cu o oarecare pondere social-economică, proveniți din mediul orășenesc. Dacă ar fi să ne referim, prin analogie, la același proces semnalat în orașele feudale din centrul Europei, constatăm apariția și consolidarea tocmai în această perioadă a patriciatului orășenesc. Credem că nu ne îndepărtăm prea mult de realitate dacă considerăm și această mărturie documentară, coroborată cu ansamblul descoperirilor arheologice, că în așezarea feudală de la Iași procesul de urbanizare era la sfîrșitul primei sale etape. Este vremea cînd se atestă pentru prima dată și curtea domnească din Iași, menționată în actul din 8 octombrie 1434²⁰⁰.

În etapa a doua, procesul de urbanizare al așezării feudale Iași este grăbit și de existența curții domnești, ale cărei prime construcții în piatră datează din prima jumătate a secolului al XV-lea. Nivelul de locuire din această perioadă este bine reprezentat, așa cum am văzut, de numeroase resturi de cultură materială, dintre care se remarcă în primul rînd ceramica de uz casnic și cea ornamentală de interior, cu analogii în centrele medievale urbane din Moldova cu o vechime mai mare ca Iașul, precum și în curțile domnești de la acea vreme de la Suceava și Vaslui.

Curtea domnească din Iași a cunoscut o deosebită dezvoltare și un anumit fast în vremea lui Ștefan cel Mare, adică în a doua jumătate a secolului al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea. Din această vreme datează plăcile decorative de interior cu reprezentări heraldice specifice epocii lui Ștefan cel Mare, îndeosebi cu reprezentarea dezvoltată a stemei țării, avînd analogii în descoperirile similare de la curțile domnești de la Suceava, Cotnari, Hîrlău, Putna etc. Acestea, alături de multe alte elemente ale culturii materiale descoperite la curtea domnească din Iași, dovedesc răspîndirea în principalele centre urbane medievale din Moldova a artelor aplicate, care, alături de artele majore, ating culmea înfloririi în această epocă. Din acest punct de vedere ansamblul descoperirilor de la curtea domnească din Iași se integrează perfect în acel fenomen al dezvoltării suprastructurii societății moldovenești din a doua jumătate a secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, definit ca *arta moldovenească din epoca lui Ștefan cel Mare*.

Curtea domnească de la Iași a cunoscut în vremea lui Ștefan cel Mare o deosebită dezvoltare. Fastul și luxul acestei curți este documentat cu prisosință de diversele materiale arheologice descoperite. Arheologic este dovedită pentru epoca respectivă și o lărgire a curții domnești pe latura sud-estică, unde s-a păstrat chiar un turn patrulater, datat în mod cert în a doua jumătate a secolului al XV-lea. La această vreme Ștefan cel Mare construiește în preajma curții, în 1492—1493, biserica Sf. Nicolaie Domnesc, care, așa cum o arată denumirea, avea o destinație specială, făcînd parte efectiv din întregul ansamblu al complexului curții domnești de la Iași.

²⁰⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 398.

După unele date din cronici s-ar părea că în perioada urmașilor lui Ștefan cel Mare curtea domnească de la Iași, ca de altfel și târgul Iași, au avut de suferit din cauza jafurilor tătărești, urmate de incendii, mai ales după invazia din 1513²⁰¹. Așa se explică faptul că Bogdan Vodă își are reședința la Huși, unde și moare în august 1517²⁰², iar Ștefăniță Vodă, după ce bate pe tătari în 1518, se întoarce la Hirău, la curțile domnești existente acolo încă din vremea lui Ștefan cel Mare.

Totuși, în secolul al XVI-lea, curtea domnească din Iași continuă să se dezvolte. Pe cale arheologică se constată faptul că în acest secol se construiesc ziduri noi, curtea luând probabil înfățișarea unei cetăți, cu toate că turcii interzisese construirea cetăților în Moldova și luaseră, mai ales prin Alexandru Lăpușneanu, o serie de măsuri menite să ducă la distrugerea sau scoaterea din funcție a unora din cetățile moldovenești. În sprijinul acestei afirmații pot fi invocate nu numai resturile construcțiilor scoase la iveală cu ocazia săpăturilor, dovedind existența unor ziduri puternice datînd din secolul al XVI-lea, descoperite în perimetrul curții domnești din Iași pe latura ei sud-estică, dar și știrea din letopiseț că la 9 februarie 1578 Alexandru Vodă, întovărașit de cazaci, a alungat din domnie pe Petru Șchiopul și s-a instalat în curtea domnească. Această curte a fost asediată apoi de oastea turcească, ungurească și muntenească cu care s-a întors Petru Șchiopul²⁰³. Alexandru Vodă și cazaci au rezistat asediului pînă la 12 martie 1578, deci timp de mai bine de o lună de zile, și numai lipsa munițiilor i-a forțat să părăsească curtea și să se retragă spre codru. Știrea este extrem de importantă, deoarece ne dezvăluie posibilitatea ca această curte să fi fost folosită ca o adevărată cetate în timpul unui asediu îndelungat. Domnia de o lună de zile a lui Alexandru Vodă s-a bazat pe puterea de rezistență a acestei curți, despre care, cîțiva ani mai tîrziu, se va afirma de către diferiți călători străini că este un fel de cetate. Astfel, Trifon Korobeinikov, călător rus, trecînd prin Moldova în 1593, se miră că, deși turcii interzisese construirea de cetăți, la Iași totuși în jurul curții domnești „se află un zid de piatră spre apărarea ei și în curte se află palatul de piatră”²⁰⁴.

Construcții masive au avut loc la curtea domnească îndeosebi în secolul al XVII-lea, după toate probabilitățile în vremea lui Vasile Lupu. Acum se vor înălța ziduri și turnuri noi, care se adaugă la cele deja existente. În felul acesta, în unele porțiuni ale curții domnești vor apărea ziduri cu o grosime de 2 m, adevărate ziduri de cetate. Aceste ziduri scoase la iveală de recente săpături arheologice îl impresionează puternic pe Vasile Gagara, un alt călător rus, care observă că în Iași „numai curtea domnească e întărită”²⁰⁵.

Fortificarea curții domnești în secolul al XVII-lea este pe deplin confirmată de săpăturile recente, care au făcut dovadă și a extinderii curții pe latura sud-estică. O dată cu aceste lucrări, menite a întări puterea de rezistență a curții domnești, tot în vremea lui Vasile Lupu, s-au efectuat și construcții noi în incintă, mai ales în palatul domnesc. De la Miron Costin ne-a rămas știrea

²⁰¹ Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 132; *Cronica moldo-polonă*, în *Cronicile slavo-române din secolele XV—XVI*, editate de I. Bogdan, p. 172.

²⁰² *Cronica moldo-polonă*, în *Cronicile slavo-române din secolele XV—XVI*, editate de I. Bogdan, p. 173.

²⁰³ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 197.

²⁰⁴ Gh. Bezviconi, *Călătorii ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 35.

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 43.

că „acest domn Vasile Lupu au făcut ca de iznoavă și curțile cele domnești din Iași, casele cele cu cini, grădini, grajduri de piatră”²⁰⁶.

Din această vreme datează și o foarte bogată ceramică de uz casnic de import, alături de cea locală, precum și plăcile de faianță turcească care căpătușeau pereții caselor numite cu *cini*, adică cu faianță lucrată după meșteșugul chinezesc. Atât ceramica de uz casnic, din faianță și semifaianță turcească, sau cea de tip Delft, cât și plăcile de faianță turcească sau teracotele policrome transilvănene, alături de alte produse ceramice locale, dovedesc dezvoltarea și luxul curții domnești de la Iași.

Așa cum s-a precizat mai sus, această curte fusese puternic fortificată, construindu-se bastioane masive de piatră în formă pătrată, realizându-se o incintă exterioară stelară, care în linii mari înfățișa un pentagon. Această înfățișare a curții de la Iași de la sfârșitul secolului al XVII-lea a apărut într-o stampă tipărită la Augsburg în 1701 și, așa cum au dovedit-o recentele săpături arheologice, reprezintă o înfățișare foarte apropiată de realitate a exteriorului curții domnești. De altfel, forma pentagonală a acestei curți se va menține și în secolele următoare. Așa este înfățișată planimetric curtea domnească din Iași în planurile orașului Iași întocmite de topometria ruși în cursul secolului al XVIII-lea.

Construită la Iași, într-o vreme când capitala țării era Suceava, curtea domnească din Iași ocupă, ca și la Suceava, o poziție periferică față de târgul feudal respectiv. Această amplasare a curții domnești a avut urmări directe mai ales asupra topografiei întregului oraș, care în secolele următoare s-a dezvoltat în direcția teraselor inferioară și medie a Bahluiului, spre nord și vest față de locul unde se construise această curte.

Începînd cu secolul al XVII-lea, în preajma curții domnești din Iași apar locuințe aparținînd păturilor și claselor înstărite. În acest sens sînt concludente descoperirile din str. C. Negri, foarte aproape de locul vechii curți domnești, unde s-a găsit un foarte bogat material arheologic aparținînd, după toate probabilitățile, unor slujitori sau chiar unor boieri care se aflau în relații strînse cu domnia, deoarece numai așa ne-am putea explica prezența aici a unor teracote cu reprezentarea vulturului bicefal, provenind cert de la locuințe de suprafață deosebit de luxoase.

Instalarea capitalei și dezvoltarea concomitentă a curții domnești a avut ca urmare o creștere a populației orașului, a târgului tocmai în secolul al XVII-lea, limitele căruia au putut fi surprinse cu destulă certitudine în urma recentelor descoperiri arheologice de pe teritoriul orașului Iași.

La sfârșitul secolului al XVII-lea curtea domnească din Iași a fost renovată de Antonie Ruset, care a construit o clopotniță turn la biserica Sf. Nicolaie Domnesc. Tot în vremea aceasta se construiesc și cișmelele cu apă, adusă pe olane de la depărtare, și se fac reparații în interiorul palatului. Acestea, așa cum ne relatează Nicolaie Costin, s-au făcut cu cheltuială mare, imitîndu-se palatele din Constantinopol²⁰⁷. De atunci, adică din 1671, datează și zidul din jurul bisericii Sf. Nicolaie Domnesc, care a separat biserica de restul complexului curții domnești.

²⁰⁶ Miron Costin, *Letopiseful Țării Moldovei...*, p. 109.

²⁰⁷ N. Costin, *Letopiseful Țării Moldovei*, în *Cronicle*

României, ed. M. Kogălniceanu, vol. II, București, 1872, p. 14.

Prefaceri mari la curtea domnească din Iași au avut loc în vremea lui Mihai Racoviță, însă, după cât se pare, interioarele au rămas ornamentate cu *cinii*, adică cu plăci de faianță turcească, deoarece în 1711, când vine Petru cel Mare la Iași, Dimitrie Cantemir pregătește „o masă frumoasă în curțile domnești, în casa cea mare cu cinii”²⁰⁸.

Încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea se semnalează prezența în târgul feudal Iași a numeroase clădiri întărite, înconjurate cu ziduri, ale diverselor mănăstiri, precum și ale unor boieri. În acest sens este semnificativă relatarea făcută de Ion Neculce incendiului din Iași din 1724, când au ars multe curți boierești, mănăstirești și apoi chiar și curtea domnească, care puțin după aceea a fost refăcută²⁰⁹. Același cronicar relatează că Mihai Vodă a refăcut curțile cu mult mai frumcase decât fuseseră înainte. Nu este exclusă posibilitatea refacerii la această vreme și a încăperilor din interior, cu care ocazie resturile plăcilor de faianță turcească să fi fost aruncate în cisterna părăsită aflată în curtea interioară a palatului domnesc pe latura estică, de unde au fost scoase la iveală în urma recentelor săpături. Părăsirea cisternei la această dată este perfect justificată de construirea fântinilor dinaintea porților domnești. Curînd s-a construit și un turn mare, pe poarta curții domnești, unde apoi s-a instalat și un ceasornic mare²¹⁰. În felul acesta, principalele refaceri și renovări ale curții domnești din Iași se leagă de domnia lui Grigore Ghica Voievod (1727—1733). În vremea lui se reînnoiesc zidurile înconjurătoare, întărite cu turnuri pătrate, dintre care cel dinspre Bahlui a existat pînă în 1834. Poarta principală era în dreptul uliței mari, actualmente strada Ștefan cel Mare, o altă poartă era în dreptul bisericii Sf. Nicolaie Domnesc, iar a treia poartă, care da spre Bahlui, numită și poarta seimenilor²¹¹, pare să mai păstreze, prin turnul existent în incinta Tribunalului regional, restul din incinta exterioară a curții domnești din secolul al XVIII-lea.

În 1780, agentul permanent al Poloniei la Poartă, W. Chrzanowski, semnala că la Iași „palatul sau reședința hospodarului au ziduri uriașe și bolți; este cu un etaj înalt de formă pătrată”²¹². Această curte domnească avea să fie din nou pustiită de un incendiu puternic. În 1783, Alexandru Mavrocordat s-a instalat în casele hatmanului Costache Ghica, o clădire masivă datînd probabil de la sfârșitul secolului al XVII-lea și întărită cu zid de incintă și poartă de intrare. Această curte întărită, întocmai ca și altele similare de pe teritoriul orașului Iași, însă necercetată din punct de vedere arheologic, a servit drept palat domnesc și, deci, drept curte domnească.

Curtea domnească din Iași, ruinată de puternicul incendiu, a fost refăcută timp îndelungat. Alexandru Moruzi, care supraveghea personal mersul lucrărilor de refacere, nu a putut să se instaleze în noile curți refăcute în 1806 din cauza războiului ruso-turc. Reparațiile de la începutul secolului al XIX-lea păstrează zidul incintei exterioare, refăcîndu-se doar unele turnuri. Un alt incendiu, cel din 1827, avea să țină curțile domnești ruinate pînă în 1843, când au fost din nou folosite de domnie. Noul palat, numit „al ocîrmuirii”, păstra în mare forma celui din 1827,

²⁰⁸ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 276.

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 333.

²¹⁰ *Ibidem*, p. 341.

²¹¹ *Palatul Ocîrmuirii din Iași*, în *Calendar pentru*

poporul românesc pe anul 1845, Cantora Foi Sătești, Iași, 1845.

²¹² P.P. Panaitescu, *Călătorii poloni în Țările Române*, București, 1930, p. 236.

avînd trei mari încăperi, de altfel și principalele : sala tronului sau spătăria, sala postelniciei și sala haremurilor sau sala de baluri. În această clădire, la parter, erau serviciile de stat, iar la etaj locuința domnească. În acest palat a stat și a lucrat și Alexandru Ioan Cuza. Refăcut în stilul baroc întîrziat, specific secolelor XVIII—XIX, Palatul Ocîrmuirii a fost distrus de un alt incendiu la 15 ianuarie 1880.

La începutul secolului al XX-lea arhitectul Berindei a conceput construirea unui palat în stil *gotic flamboyant*, lăsîndu-ne în forma actuală Palatul Culturii din Iași, construit în parte pe zidurile și temeliiile vechii curți domnești.

Așa cum am văzut, această curte domnească a cunoscut mai multe etape de construcție, lărgire și refacere în decursul secolelor XV—XVIII, etape care au fost precizate și pe cale arheologică, completîndu-se astfel datele izvoarelor scrise, narative și documentare.

Din acest punct de vedere, materialul arheologic scos la iveală atît la curtea domnească din Iași, cît și pe cuprinsul teritoriului orașului Iași, constituind o sursă documentară de primă valoare, contribuie la elucidarea principalelor probleme privind etapele de dezvoltare și evoluție ale curții domnești din Iași, cea mai mare curte domnească din Moldova.

AL. ANDRONIC, EUGENIA NEAMTU și M. DINU

LES FOUILLES DE LA COUR PRINCIÈRE DE JASSY

RÉSUMÉ

Les recherches consacrées à l'archéologie féodale de la Moldavie ont pris une ampleur particulière à la suite des fouilles archéologiques pratiquées dans une série de citadelles, de cours princières ou seigneuriales, de villes et de villages. Dans le stade actuel des recherches, il est permis d'affirmer que les résultats obtenus par ces fouilles archéologiques méthodiques ont fourni une contribution importante à l'élucidation des problèmes liés d'une part à la naissance et au développement des villes anciennes de Moldavie, d'autre part au rôle joué par les cours princières dans le processus d'urbanisation des villes médiévales de la Moldavie.

Les conditions nouvelles créées aux recherches par le régime démocratique-populaire de Roumanie ont permis, pour la première fois, l'organisation de fouilles méthodiques de grande envergure sur l'emplacement des citadelles en pierre de Șcheia et de Suceava, de Neamț et de Roman, de celles en terre de Birlad et de Roman, des cours princières de Piatra Neamț, Vaslui, Jassy, Huși, etc. (voir notes 1—11).

Parmi ces dernières, la cour princière de Jassy, qui forme l'objet de notre étude, présente une importance de premier ordre.

Sise sur la terrasse inférieure du Bahlui, sur l'emplacement de l'ancien bourg de Jassy, à un point de contact entre la Plaine moldave et la Plate-forme centrale de la Moldavie, où la « côte de Jassy » a contribué grâce à ses conditions naturelles propices au peuplement du site, la cour princière de Jassy a joué un rôle important dans la vie de l'établissement féodal de Jassy, devenu centre urbain à la suite d'un long processus socio-politique (voir notes 12—14).

L'établissement de Jassy aussi bien que la cour princière ont fait l'objet, dans le passé, de recherches sporadiques. Quelques remarques de Teohari Anțonescu et de N. A.

Bogdan fournissent des informations sommaires sur des découvertes archéologiques fortuites appartenant à l'époque de la commune primitive.

En ce qui concerne les ruines de l'ancienne cour princière de Jassy, les idées de Gh. Asachi et de G. Săulescu sur l'origine romaine de ces vestiges, idées qui avaient pris corps vers le milieu du siècle dernier, étaient encore acceptées au début du siècle. Pourtant, on ne manquait pas de signaler que seules des fouilles archéologiques seraient en mesure d'apporter des preuves certaines de l'ancienneté de la ville et de sa cour princière.

Des relations — plus ou moins convaincantes — sur cette dernière nous ont été fournies par C. I. Istrate, C. Bobulescu, D. C. Moruzi, I. D. Berindei, ainsi que par une ample étude de O. Tafrali, cependant que V. Drăghiceanu se contentait de signaler la nécessité d'en sauvegarder le mur d'enceinte et de le maintenir dans l'état où celui-ci se trouvait en 1933 (voir notes 15—27).

La première étude méthodique, fondée sur des recherches archéologiques de surface, remonte à peine aux années 1952—1955, lorsque l'on constata que le terrain occupé par l'actuel Palais de la Culture, correspondant à l'emplacement de l'ancienne cour princière, avait été le siège d'un habitat ininterrompu depuis le néolithique jusqu'à nos jours. Toujours alors, on releva l'existence aux XVe—XVIe siècles, sur l'emplacement de l'ancienne cour, d'un solide établissement féodal.

Ces résultats furent confirmés par les recherches pratiquées sur le territoire de la ville de Jassy au cours des années 1956—1960, recherches qui ont apporté de nouvelles précisions sur le noyau initial de l'ancien bourg de Jassy, démontrant que sur l'emplacement de l'ancienne cour il avait existé un établissement appartenant au néolithique ancien, ainsi que des traces d'habitat de la période La Tène et de l'époque des migrations (voir notes 28—37).

Les fouilles archéologiques entreprises en 1960—1961 sur l'emplacement de l'ancienne cour princière ont eu un double but : sauvegarder les ruines des constructions féodales affectées par l'édification du nouveau Théâtre d'Été, et étudier méthodiquement l'ensemble de ruines féodales mises au jour, afin d'en établir le rapport stratigraphique et de reconstituer le plan de tout le complexe.

Dans une première phase, on a visé à sauvegarder les restes de culture matérielle mis au jour dans les cassettes A et B et dans le secteur C, où sont apparus plusieurs murs et fondations, fait qui a imposé l'exécution de fouilles sous forme d'un réseau de tranchées.

Dans ce but, on a tracé 13 sections (A I, II—XI, V a et VI a) d'une largeur de 1,50 m et d'une longueur variant entre 4 et 14 m en fonction des différents complexes. Dans toutes les sections, on a relevé des murs massifs, appartenant tant à l'enceinte extérieure de la cour princière qu'à des complexes du palais princier ou à d'autres bâtiments faisant partie des différentes phases constructives de cet important monument historique et archéologique.

Une fois établie, par la variété des complexes mis au jour, l'importance de l'objectif en cause, il fut décidé que les ruines mises au jour seraient préservées par la construction d'un plancher en béton armé, qui servirait en même temps de foyer au Théâtre d'Été. A cette fin, on procéda au dégagement en surface de tout le terrain, la fouille portant sur une surface de plus de 1 000 m² et aboutissant à la mise au jour presque complète du côté sud-est de l'ancienne cour princière. Parallèlement aux recherches archéologiques, on procéda aux travaux de conservation et de protection des ruines (fig. 1—2 et notes 38—40).

La stratigraphie de la surface fouillée est presque la même dans les différentes sections, présentant toute la succession des dépôts néolithiques, La Tène, du début de l'époque des migrations, de la période pré-féodale et de l'époque féodale. Dans la plupart des sections, on a pu constater que les dépôts antérieurs à l'époque féodale ont été partiellement bouleversés, sans avoir été complètement détruits. A la base des dépôts archéologiques se trouve le sol vierge, en argile jaune verdâtre et surmonté d'une couche de terre brun-roux de près de 20 cm d'épaisseur, renfermant de nombreux vestiges cucuténiens et présentant à sa partie supérieure et à son contact avec la couche suivante des vestiges La Tène. Le dépôt suivant est représenté par une terre noire compacte dont l'épaisseur, variable, atteint jusqu'à 50 cm. A la base de ce dépôt on a trouvé des fragments de poterie du début de l'époque des migrations et sporadiquement, parfois dans une seule section, de la poterie slave des VIe—VIIe siècles. A la partie supérieure du même dépôt on a découvert — toujours sporadi-

quement — des restes de poterie et des objets en corne, fer et verre attestant un habitat de la haute période féodale.

Par-dessus ces couches se trouvent les dépôts de l'époque féodale, d'une épaisseur approximative de 3 m et comprenant de nombreux niveaux d'habitat des XIVe — XVIIIe siècles, témoignages des différentes étapes de construction, d'agrandissement et de réfection de la cour princière (voir fig. 3—7).

Les plus anciens vestiges d'habitat découverts dans la couche de terre brun-roux surmontant le sol vierge proviennent d'un établissement du néolithique moyen, appartenant à la civilisation Précucuteni (fig. 8). Les restes de poterie recueillis, notamment les tasses de pâte fine ornées de motifs spiraux incisés et d'impressions en forme de points, parfois associés à un décor plissé ou à peinture rouge, attestent une phase Précucuteni avancée, correspondant à la phase I₂ d'Izvoare, et qui correspond autant aux établissements de Negrești et d'Andrieșeni de Moldavie qu'à ceux de Luka Vroublivetzkaïa et de Florești de la R. S. S. Moldave.

Etant donné que des vestiges d'habitat précucutenienne avaient déjà été retrouvés à l'intérieur de la terrasse, en face du Palais de la Culture, on en déduit que l'établissement néolithique à cette période a été assez important autant en intensité qu'en étendue.

La terrasse susmentionnée a servi aussi de siège à des établissements sporadiques de tribus néolithiques de la phase Cucuteni A, attestées pour la première fois en ce lieu en 1960 par quelques tessons de vases à peinture trichrome et à motifs consistant en larges bandes (fig. 9/1—4), de même que dans les établissements de Hăbășești et de Cucuteni-Băiceni, assignés à la phase Cucuteni A₃. Cependant la quantité la plus importante de restes néolithiques recueillis sur l'emplacement de la cour princière de Jassy provient d'un établissement de la phase Cucuteni B. La découverte de vestiges de plates-formes d'habitat, ainsi que d'une abondante poterie, fournit la preuve que les tribus néolithiques de la phase Cucuteni B ont eu, sur la terrasse inférieure du Bahlui, correspondant à l'emplacement de l'ancienne Cour princière, un établissement important et durable. A en juger d'après la forme et le décor des vases, dans la majorité des cas en style ξ (fig. 9/5—14; fig. 10/1—3), de même que dans l'établissement de Valea Lupului, il est permis d'affirmer que l'établissement néolithique de la phase Cucuteni B appartient au faciès Valea Lupului-Glăvăneștii Vechi. Ce faciès, à céramique peinte surtout en style ξ, représente une étape avancée de la phase Cucuteni B, l'étape Cucuteni B₂, confirmée aussi stratigraphiquement par les récentes recherches de Cucuteni-Băiceni (voir notes 41—50).

Les recherches méthodiques des années 1960—1961, entreprises sur la même terrasse, ont mis au jour également des restes d'habitat de la seconde époque du fer (La Tène). Parmi ces vestiges, on remarque surtout des fragments de poterie à ceinture alvéolaire et à anses, dont la tradition hallstattienne (fig. 11/1, 3—5, 7) atteste l'élément thraco-gétique local, et d'autres fragments provenant de vases faits de pâte noire ou brun-brique, à l'embouchure en facettes de type bastarne (fig. 11/2). A côté de telles pièces, on relève un fragment d'amphore hellénistique (fig. 11/6), datant des IVe—IIIe siècles av. n. è. Du point de vue ethnique, ces restes représentent la population thraco-gétique, qui entretenait des relations d'échange avec les centres hellénistiques et qui fut envahie vers la fin du IIIe siècle par les tribus bastarnes (voir notes 51—57).

On a encore mis au jour sur l'emplacement de l'ancienne cour princière des restes d'habitat du début de l'époque des migrations (IIIe—IVe siècles de n. è.), notamment de nombreux fragments de poterie façonnée au four dans une pâte grise à lustre noir à l'extérieur, ou bien dans une pâte grise granuleuse renfermant de menus cailloux et des coquilles pilées (fig. 12/1, 3—7, 9, 12—15); cette poterie présente des analogies avec la poterie de Dancu et appartient à la civilisation de Sîntana de Mureș. De cette même époque datent également des fragments d'anses d'amphores romaines de basse époque (fig. 12/16), ressemblant à celles découvertes à Vaslui et à Poienești (voir notes 58—63).

Tout aussi importante est la découverte d'un niveau d'habitat des VIe—VIIe siècles, appartenant à la période de la migration des tribus slaves. La poterie que l'on y a récoltée appartient, comme forme et comme couleur, aux vases slaves de type bocal, étant contemporaine de celle de Nesvisko, en U. R. S. S. (niveau I, huttes 5 et 8), et de Șipot-Suceava (fig. 12/2, 8, 10—11 et notes 64—67).

Plein d'intérêt, de même, est le niveau d'habitat de la période de haute féodalité, illustré par des fragments de poterie façonnée au four et ornée de lignes horizontales incisées, poterie qui se rapproche de celle de Hîncea, Dănești et Răducăneni (fig. 13/2—5, 9). La découverte concomitante de plusieurs objets en bois de cerf (fig. 14), parmi lesquels on note des perçoirs décorés de points et d'incisions, associés à des objets en fer et en verre, ainsi qu'à des fragments de vases-bocaux de couleur grise et rouge jaunâtre, faits dans une pâte renfermant du sable et des coquilles pilées (fig. 13/1, 6—8, 10—12), atteste l'existence d'un niveau d'habitat des Xe—XIIIe siècles, exactement à l'endroit où au XIVe siècle s'est développé le noyau initial du bourg féodal de Jassy (notes 68—80).

Le XIVe siècle est représenté par des fragments de poterie provenant de vases faits dans une pâte bien pétrie, uniformément cuite, de couleur grise, brun-gris ou noire, à embouchure droite légèrement épaissie à l'extérieur ; ces vases présentent un ornement exécuté à la roue dentée. De la même époque sont des fragments de poterie grise provenant de pots à embouchure fortement épaissie à l'extérieur pour recevoir le couvercle, identiques à ceux découverts tant à Suceava, que, antérieurement, sur le territoire de la ville de Jassy, attestant par là une production artisanale de caractère urbain à la fin du XIVe siècle à Jassy (fig. 15).

Les premières constructions en pierre de la cour princière (fig. 16—21), laquelle est mentionnée dans un document du 8 octobre 1434, datent du XVe siècle. Sur la base des recherches méthodiques, qui ont mis l'archéologie en mesure de confirmer cette information documentaire, on a pu préciser pour la première fois que les murs les plus anciens de la cour princière datent de la première moitié du XVe siècle. À ces murs épais de 1 m sont reliés structurellement une série de complexes qui n'ont pu être fouillés, étant donné qu'ils sont recouverts par les fondations de l'actuel Palais de la Culture. En échange, sur le côté où ont porté les fouilles, on a pu relever très nettement les limites jusqu'où s'étendait la cour princière vers le nord-est. Au cours des XVIe—XVIIe siècles, de nouveaux murs furent accolés à ceux d'origine, d'où ont résulté de véritables murailles de forteresse de 2 m d'épaisseur. C'est de la même époque que datent les bastions massifs de pierre qui flanquent les courtines, donnant à la cour princière de Jassy l'apparence extérieure d'un château fort et réalisant de la sorte un système de fortification que l'on rencontre pour la première fois dans le système de construction des cours princières de Moldavie (fig. 21).

Ces murs extérieurs, que signalent différents voyageurs étrangers, se voient fort bien sur une gravure tirée à Augsbourg en 1701, représentant la cour princière de Jassy à la fin du XVIIe siècle (fig. 22). Les récentes découvertes, qui ont mis au jour les bastions flanquant les courtines, ne font que confirmer l'œuvre du graveur de 1701. Ainsi, les fouilles archéologiques ont pu établir clairement que la cour princière de Jassy était pourvue d'un système de fortification, dont on peut se faire une idée assez complète en comparant le plan des ruines dernièrement mises au jour aux relevés de la ville de Jassy et de la cour princière exécutés par les architectes russes de la fin du XVIIIe siècle. De cette manière, grâce au concours des données archéologiques et des sources documentaires et narratives, il est permis d'affirmer qu'il y avait, aux XVe—XVIIIe siècles à Jassy, la plus grande cour princière de Moldavie (notes 81—87).

La plus grande partie des matériaux archéologiques livrés par les fouilles date, de même que les constructions, des XVe—XVIIIe siècles.

Ainsi, pour la première moitié du XVe siècle, on remarque en premier lieu des pots en forme de bocal, de couleur grise, à embouchure épaissie à l'extérieur, se rapprochant de la poterie grise de la fin du XIVe siècle de Suceava, poterie que l'on peut considérer, à Jassy, comme représentant la persistance de la production céramique de type urbain de Moldavie. Tout comme à la cour princière de Vaslui, la poterie que l'on rencontre le plus fréquemment à Jassy est celle de couleur rouge. De cette espèce, il faut mentionner des fragments de bocaux à embouchure épaissie à l'extérieur et décorés extérieurement de lignes parallèles creusées dans la paroi du vase. On remarque également des vases fins, toujours en pâte rouge — coupes ou brocs trilobés. Pour la seconde moitié du XVe siècle, on compte un grand nombre de vases et de fragments provenant de pots, de couvercles, d'assiettes, de coupes, émaillés ou non, présentant des analogies avec la poterie découverte à Suceava (fig. 25—27 et notes 88—102). Une abondante poterie de facture locale date du XVIIe siècle (fig. 28). Du même siècle, mais surtout de la seconde moitié de ce siècle, datent de très riches

matériaux céramiques d'importation, de provenance ottomane, que l'on peut rapprocher de ceux de Suceava, Bucarest et Sofia (fig. 29 et notes 103—112).

Les fouilles archéologiques de la cour princière de Jassy ont mis au jour, également, d'abondants matériaux céramiques tant de facture locale que d'importation, datant du XVIIe siècle. Parmi ces matériaux on remarque, pour la poterie locale d'usage domestique, des écuelles et des cruches en pâte rouge, émaillées ou non, ainsi que des vases en kaolin, parfois émaillés intérieurement et décorés extérieurement de lignes parallèles droites ou ondoyantes, exécutés en argile rouge (fig. 30—32). Cette même poterie d'usage domestique comprend également des produits, aussi abondants que variés, d'importation ottomane. Les fragments recueillis proviennent d'assiettes, de plats et de carafes à décor floral, où prédominent le noir, le bleu et le vert sur fond blanc, et peuvent être rapprochés de la poterie orientale récemment découverte dans les cours princières de Suceava et de Bucarest (fig. 33—35 et notes 113—127).

Pour la même époque, on mentionne encore la céramique du type Delft, où l'on perçoit d'une part l'imitation de certains motifs orientaux, d'autre part un décor végétal et floral admirablement stylisé (fig. 36—37 et notes 128—129).

Quant à la céramique ornementale mise au jour dans la cour princière de Jassy, on signale des fragments non émaillés provenant de carreaux de poêles ou de décoration murale à la face vide ou ajourée et au support plein, ou à la face pleine et au support creux, datant du XVe siècle et présentant des analogies avec ceux découverts à Vaslui et à Suceava (fig. 43 ; 44/1). D'autres fragments proviennent de carreaux de poêles ou de décoration murale émaillés, de couleur jaune, verte ou brune, présentant des motifs géométriques, végétaux stylisés, anthropomorphes ou héraldiques — parmi lesquels la représentation développée des armes de la Moldavie — et que l'on peut rapprocher des carreaux découverts dans les cours d'Étienne le Grand de Hirău et de Suceava (fig. 45—51 et notes 131—146). Pour les XVIe, XVIe—XVIIe et XVIIe siècles, les auteurs mentionnent de nombreuses pièces de terre cuite, non émaillées ou recouvertes d'émail vert, décorées de motifs géométriques, végétaux (rinceaux et fleurs stylisées) ou figuratifs (fig. 52—61 et notes 147—152). En dehors de ces produits locaux, on remarque tout particulièrement les carreaux pour la décoration murale de provenance ottomane. Ces carreaux de faïence du type Iznik à décor végétal polychrome sur fond blanc, où prédominent le vert et le bleu avec des fleurs blanches (fig. 65—66) d'une rare beauté, peuvent être rapprochés des carreaux récemment découverts dans la cour princière de Suceava, ainsi que ceux qui se trouvent dans la salle à fontaine du palais de Top-Kapu-Seraï de Constantinople et dans l'église du Patriarcat arménien de Jérusalem ; ils datent du XVIIe siècle (voir notes 167—175).

Enfin, pour la fin du XVIIe siècle et le début du XVIIIe siècle, les fouilles ont livré une série d'autres pièces de terre cuite, non émaillées ou émaillées, parmi lesquelles il faut citer celles représentant un château au-dessus d'un motif floral, ainsi que celles à l'aigle bicéphale (fig. 62—63 et notes 153—163), pareilles à celles signalées antérieurement sur l'emplacement de l'ancienne cour princière. De même, on remarque des pièces en terre-cuite à émail polychrome et à décor géométrique ou végétal, présentant des analogies avec des pièces de Transylvanie et de Pologne (fig. 64 ; voir également notes 164—166).

La richesse et la beauté des matériaux archéologiques mis au jour attestent de la manière la plus éloquente le faste particulier qui régnait à cette cour princière, autant à l'époque d'Étienne le Grand que, surtout, à celle de Vasile Lupu (fig. 67—70 et notes 176—188).

Ainsi donc, les découvertes archéologiques de la cour princière de Jassy présentent un intérêt scientifique particulier, tant pour la connaissance du développement des forces productives sur le territoire de la ville de Jassy — par les nombreux produits de l'activité artisanale locale mis au jour — que pour la connaissance de toute la vie socio-économique d'un établissement urbain médiéval de Moldavie.

Dans le processus d'urbanisation de l'établissement féodal de Jassy, un rôle important a été joué par la cour princière, présente dès la première moitié du XVe siècle. L'analyse de l'ensemble des matériaux archéologiques recueillis tant dans la cour princière que sur tout le territoire de la ville mène à quelques constatations d'un intérêt capital pour le problème de l'urbanisation de l'établissement féodal de Jassy. Ainsi, par analogie avec le processus mis en évidence — toujours du point de vue archéologique — à Suceava, on relève à Jassy

l'existence de deux étapes dans le développement de l'urbanisation : a) la période antérieure à la création de la cour princière, correspondant à un processus prolongé d'urbanisation et b) la période postérieure à l'installation de la cour princière, caractérisée par l'accélération de ce processus.

Pour la prise de connaissance de la première étape de développement de l'établissement féodal de Jassy, une constatation d'importance primordiale a été l'absence d'éléments colonisateurs allogènes dans les produits des fouilles. Ce fait permet d'affirmer qu'à Jassy les progrès réalisés par les autochtones sont bien l'œuvre de leur propre effort, à l'exclusion de tout élément étranger colonisateur. Au cours de la seconde étape, le processus d'urbanisation de l'établissement féodal de Jassy a été favorisé par l'existence de la cour princière. Bien qu'il soit établi que jamais un élément féodal n'a pu créer un établissement de caractère urbain il est incontestable que l'existence de la cour princière de Jassy a accéléré le rythme de développement de cet établissement, là où était possible l'écoulement régulier des produits artisanaux, c'est-à-dire là où existaient les conditions nécessaires à l'apparition d'une ville. Aussi, en conclusion, les auteurs considèrent-ils que la ville féodale de Jassy était déjà formée lors de l'installation en ce lieu de la cour princière. L'édification d'un château ou d'un palais et l'établissement d'une importante garnison ont favorisé la concentration, autour du nouveau centre économique, des petits marchés qui avaient fonctionné jusqu'alors, ces mesures administratives et militaires ayant contribué à hâter le processus d'urbanisation de l'établissement féodal de Jassy (voir également notes 189—212).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Plan des fouilles de la cour princière de Jassy : 1, cassette A ; 2, cassette B ; 3, secteur C ; 4, murs du XVe siècle ; 5, murs du XVIe siècle ; 6, murs du XVIIe siècle ; 7, murs du XVIIIe siècle ; 8, conduits d'eau du XVIIe siècle ; 9, conduits d'eau du XVIIIe siècle ; 10, conduits d'eau du XIXe siècle ; 11, canalisations du XIXe siècle ; 12, limite ouest du Théâtre d'Eté.

Fig. 2. — Vue générale des ruines mises au jour.

Fig. 3. — Profil est de la section C₁ : 1, fondation de pierre avec fragments de briques englobés dans le mortier ; 2, fosse du XVIIe siècle ; 3, fondation en pierre ; 4, nivellement au moyen de terre noire portée, mêlée avec du charbon et des fragments de briques ; 5, dépôt de terre noire ; 6, couche de terre noire cendreuse, avec des pierres de mortier à sa partie supérieure ; 7, couche de terre noire compacte ; 8, sol brun-roux renfermant des fragments de poterie et de torchis calciné ; 9, sol brun-roux renfermant des vestiges précécuténiens ; 10, sol vierge.

Fig. 4. — Profil sud de la section V : 1, sol végétal actuel ; 2, nivellements de date récente ; 3, terre renfermant une grande quantité de charbon ; 4, terre jaune de remblai, contenant des restes de pavage ; 5, terre cendreuse contenant des restes de charbon ; 6, terre brune contenant des pierres et des briques ; 7, terre de remblai mêlée avec des pierres grosses et moyennes ; 8, charbon et cendre ; 9, terre mêlée à des restes de poutres carbonisées ; 10, terre jaune rapportée ; 11, bastion du XVIIe siècle ; 12, dépôt de terre noire cendreuse ; 13, brûlure ; 14, couche de nivellement consistant en terre jaune sablonneuse ; 15, couche de plâtras, de briques et de pierres ; 17, terre de remblai contenant des restes de mortier ; 18, terre jaune cendreuse ; 19, fosse du XVe siècle ; 20, poche de mortier ; 21, terre de remblai jaune-brun ; 22, terre jaune mêlée avec du mortier ; 23, terre noire cendreuse, à noyaux de mortier et de terre glaise jaune ; 24, terre noire cendreuse ; 25, terre noire compacte ; 26, terre brun-roux ; 27, argile jaune verdâtre (sol vierge).

Fig. 5. — Profil ouest de la section A I : 1, portion excavée par les constructeurs du Théâtre d'Eté ; 2, portion de murs démantelés par les constructeurs ; 3, mur du XVIIe siècle (arc de décharge) ; 4, mur de la première moitié du XVe siècle ; 5, couche de plâtras contenant des fragments de briques ; 6, terre rapportée mêlée à beaucoup de cendre ; 7, terre rapportée, à noyaux de charbon ; 8, dépôt de terre mêlée avec de la cendre, du sable, des fragments de briques et de menus cailloux ; 9, terre glaise jaune rapportée, mêlée avec du sable ; 10, couche de terre noire meuble mêlée avec des os d'animaux, du charbon et de la cendre ; 11, couche massive contenant des déchets ménagers, de la cendre et du charbon ; 12, couche de terre rapportée, mêlée avec de la terre glaise jaune ; 13, couche de remblai contenant des os, de la cendre et des pierres de dimensions moyennes ; 14, dépôt de charbon et de cendre mêlée avec des os, du briques et des pierres grandes et moyennes ; 15, dépôt de terre glaise jaune rapportée et de sable ; 16, dépôt de terre noire contenant des pierres et du mortier ; 17, couche de plâtras, de sable, de terre glaise rapportée et de briques disposées sans ordre (entre 17 et 18, une mince couche de mortier qui se prolonge jusqu'à la fondation du mur) ; 18, sol noir (humus) partiellement raclé ; 19, terre brun-roux, à noyaux d'humus ; 20, terre brun-roux ; 21, sol jaune verdâtre (sol vierge).

Fig. 6. — Profil nord de la section VIII : 1, niveau actuel ; 2, sol végétal ; 3, couche cendreuse mêlée avec des cailloux et du gravier ; 4, couche de terre jaune de nivellement ; 5, couche de terre noirâtre de remblai contenant des briques carrées ; 6, dépôt de terre jaune-café au lait, contenant des fragments de briques ; 7, couche de terre cendreuse compacte ; 8, mur du XVe siècle ; 9, sol brun mêlé avec des pierres, de briques et du mortier ; 10, dépôt de terre noirâtre mêlée avec des fragments de charbon ; 11, sol jaune mêlé avec de la terre noire ; 12, 13, dépôt de terre jaune mêlée avec de la cendre et du charbon ; 14, sol noir compact ; 15, sol brun-roux contenant des fragments de torchis calciné ; 16, argile jaune verdâtre (sol vierge).

Fig. 7. — Profil est de la section XI: 1, nivellements actuels; 2, sol végétal; 3, terre cendreuse; 4, poche de terre jaune de remblai; 5, sol noirâtre contenant des restes modernes dans une fosse ménagère; 6, terre cendreuse contenant des restes de brique, de pierres et une grande quantité de charbon; 7, terre jaune rapportée, contenant des restes de brique et des pierres; 8, pavage en pierre et brique du début du XIXe siècle; 9, mur du XVIIe siècle partiellement démantelé au XIXe siècle; 10, dépôt de terre cendreuse; 11, pavage; 12, calcination; 13, couche de terre noire cendreuse; 14, couche de terre noire cendreuse; 15, sol brun-roux; 16, argile jaune verdâtre (sol vierge).

Fig. 8. — Poterie néolithique de la phase Précucuteni (1, 3, 6 = env. 1/2 gr. n.; 2, 4, 8, 11, 14 = env. 3/4 gr. n.; 5, 9-10, 12-13 = env. 2/3 gr. n.; 7 = env. 1/1 gr. n.).

Fig. 9. — Poterie néolithique de la phase Cucuteni A (1-4), Cucuteni B (5-10, 12-14) et Cucuteni C (11). (1-5, 11 = env. 1/2; 6-7, 10 = env. 3/5; 8, 14 = env. 1/4; 9, 12-13 = env. 2/3).

Fig. 10. — Poterie néolithique de la phase Cucuteni B (1 = 1/4; 2 = 1,3; 3-4 = env. 1/2).

Fig. 11. — Poterie La Tène: 1, 3-5, 7, fragments du type Lunca Ciurei; 2, fragment de type bastarno; 6, fragment d'amphore hellénistique (1, 4 = env. 2/3; 5-6 = env. 1/2; 7 = 3/4).

Fig. 12. — Poterie de l'époque des migrations: 1, 3-7, 9, 12-16, IVe siècle; 2, 8, 10-11, VIe-VIIe siècles (1, 5, 7, 12 = env. 1/1; 2, 3, 6, 8-11, 14 = env. 2/3; 4, 13, 16 = 3/4; 15 = 1/2).

Fig. 13. — Poterie de la haute époque féodale: 2-5, 9, XIe-XIIe siècles; 1, 6-8, 10-12, XIIIe siècle (1, 2, 5-6, 8, 10 = env. 2/3 gr. n.; 3-4, 7, 12 = env. 3/4; 9 = env. 1/2; 11 = 1/3).

Fig. 14. — Objets en bois de cerf du XIIIe siècle.

Fig. 15. — Poterie urbaine de la fin du XIVe siècle (1, 3, 4, 8 = env. 3/4; 2, 5 = env. 2/3; 6 = 1/2; 7 = env. 1/3; 9 = 1/4).

Fig. 16. — Murs du côté sud de l'enceinte: 1, mur du XVe siècle; 2, mur du XVIIe siècle, avec arc de décharge.

Fig. 17. — Mur du XVe siècle, sur les deux côtés duquel ont été accolés des murs du XVIIe siècle.

Fig. 18. — Angle nord de l'enceinte extérieure de la cour princière.

Fig. 19. — Limite ouest des fouilles, avec une partie des ruines de la cour princière.

Fig. 20. — Côté sud de l'enceinte extérieure de la cour princière.

Fig. 21. — Tour carrée massive du XVIIe siècle.

Fig. 22. — La cour princière de Jassy. Gravures d'époque.

Fig. 23. — Conduite d'eau du XVIIe siècle (env. 1/4 gr. n.).

Fig. 24. — Briques et tuiles du XVe siècle (7), du XVIIe siècle (1, 2, 4-6) et du XVIIIe siècle (3). (1, 4-5 = env. 1/4; 2-3 = env. 1/3; 6 = 1/3; 7 = env. 3/4).

Fig. 25. — Poterie d'usage domestique du XVe siècle (1-6, 9 = env. 1/2; 7, 8, 10 = 2/3).

Fig. 26. — Poterie d'usage domestique du XVe siècle (1, 2 = env. 1/2; 3 = env. 3/4; 4, 5 = env. 1/3; 6 = env. 1/4).

Fig. 27. — Poterie d'usage domestique du XVe siècle (1, 2, 6, 7 = env. 1/2; 3-4 = env. 1/3; 5 = env. 3/4).

Fig. 28. — Poterie d'usage domestique du XVIe siècle (1, 4, 5, 8, 9 = env. 1/2; 2-3, 6, 7, 10 = env. 1/3).

Fig. 29. — Faïence turque de la seconde moitié du XVIe siècle (1, 11 = env. 2/3; 2, 3 = env. 3/4; 4-10, 13-14 = env. 1/2; 12 = env. 1/3).

Fig. 30. — Poterie d'usage domestique du XVIIe siècle (env. 1/3).

Fig. 31. — Poterie d'usage domestique du XVIIe siècle (1, 10 = env. 1/3; 2, 11 = env. 2/3; 3, 6, 12, 15 = env. 1/2; 4, 5, 7-9 = env. 3/5).

Fig. 32. — Poterie d'usage domestique du XVIIe siècle (1 = env. 2/3; 2, 4-6, 8 = env. 1/3; 3 = 1/2; 7 = 1/5).

Fig. 33. — Semi-faïence turque du XVIIe siècle (1, 3-6, 11, 16, 19 = 2/3; 2, 9, 15, 18 = env. 3/5; 7, 13, 14, 17 = env. 1/2; 8, 12 = env. 3/4).

Fig. 34. — Semi-faïence turque du XVIIe siècle (1-6, 9, 10, 15, 16, 18-20 = env. 1/2; 7, 12 = env. 3/4; 8, 11 = env. 2/3; 13, 14, 17 = env. 3/5).

Fig. 35. — Assiette turque du XVIIe siècle (1/2).

Fig. 36. — Faïence de Delft du XVIIe siècle (env. 2/5).

Fig. 37. — Faïence de Delft du XVIIe siècle (env. 1/2).

Fig. 38. — Faïence (1, 4, 7, 10) et porcelaine (2, 3, 5, 6, 8, 9) de Chine des XVIIIe-XIXe siècles (1, 2, 4, 7-10 = env. 1/2; 3, 5, 6 = env. 2/3).

Fig. 39. — Faïence anglaise de la première moitié du XIXe siècle (env. 1/3).

Fig. 40. — Faïence anglaise de la première moitié du XIXe siècle (env. 1/3).

Fig. 41. — Récipient pour eau minérale de Karlsbad (env. 2/5).

Fig. 42. — Marque du récipient de Karlsbad (détail agrandi une fois et demi).

Fig. 43. — Céramique ornementale de la première moitié du XVe siècle.

Fig. 44. — Céramique ornementale de la première moitié du XVe siècle (1) et de la seconde moitié du XVe siècle (2-5).

Fig. 45. — Céramique ornementale de la seconde moitié du XVe siècle.

Fig. 46. — Céramique ornementale de la seconde moitié du XVe siècle.

Fig. 47. — Céramique ornementale de la seconde moitié du XVe siècle.

Fig. 48. — Céramique ornementale de la seconde moitié du XVe siècle.

Fig. 49. — Céramique ornementale de la seconde moitié du XVe siècle.

Fig. 50. — Céramique ornementale de la seconde moitié du XVe siècle.

Fig. 51. — Céramique ornementale de la seconde moitié du XVe siècle.

Fig. 52. — Céramique ornementale du XVIe siècle.

Fig. 53. — Céramique ornementale du XVIe siècle.

Fig. 54. — Céramique ornementale des XVIe-XVIIe siècles.

Fig. 55. — Céramique ornementale des XVIe-XVIIe siècles.

- Fig. 56. — Céramique ornementale du XVIIe siècle.
 Fig. 57. — Céramique ornementale du XVIIe siècle.
 Fig. 58. — Céramique ornementale du XVIIe siècle.
 Fig. 59. — Céramique ornementale du XVIIe siècle.
 Fig. 60. — Céramique ornementale du XVIIe siècle.
 Fig. 61. — Céramique ornementale du XVIIe siècle.
 Fig. 62. — Céramique ornementale des XVIIe—XVIIIe siècles.
 Fig. 63. — Céramique ornementale des XVIIe—XVIIIe siècles.
 Fig. 64. — Céramique ornementale transylvaine (1) et polonaise (2—7) du XVIIe siècle.
 Fig. 65. — Carreaux de faïence turque du XVIIe siècle (env. 1/2).
 Fig. 66. — Carreaux de faïence turque du XVIIe siècle (env. 1/2).
 Fig. 67. — Objets en fer du XIIIe siècle (8), du XVe siècle (1, 2), du XVIIe siècle (3, 4, 6, 7, 9—14) et des XVIIIe—XIXe siècles (8) (env. 1/2).
 Fig. 68. — Verre du XVe siècle (8) et du XVIIe siècle (1—7) (env. 1/1).
 Fig. 69. — Pipes du XVIIe siècle (1—4) et du XVIIIe siècle (5—10) (env. 1/1).
 Fig. 70. — Pipes du XVIIe siècle (1, 2) et du XVIIIe siècle (3—11) (env. 1/1).